

border(hi)stories

1914 – 2022

100 ÉV
HATÁRTÖRTÉNETE(I)

100 JAHRE
GRENZGESCHICHTE(N)

100 YEARS OF
BORDER(HI)STORIES

Interreg
Austria-Hungary
European Union – European Regional Development Fund
border(hi)stories

DOW
Dachstein-Österreich
Dachstein-Region

Vielfalt
Dialog
Bildung

NATIONALFONDS
DER REPUBLIK ÖSTERREICH FÜR OPFER DES NATIONALSCHWANDERS

ZukunftsFonds
der Republik Österreich

border(hi)stories

1914 – 2022

100 ÉV HATÁRTÖRTÉNETE(I) 1914 – 2021

A nyugat-magyarországi és kelet-ausztriai lakosság regionális és nemzeti identitása a XX. század folyamán gyakran a kölcsönös kirekesztettség és szembenállás mentén formálódott. Az ebből fakadó konfliktusok és események szimbolikus emlékhelyekben is megtestesülnek. A XX. század folyamán többször íródott itt világtörténelem, mint például az andai hídnál, az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc idején, vagy éppen 1989-ben, a Vasfüggöny lebontásakor. A kiállításban 26 emlékhely idézi fel a határon átnyúló események, konfliktusok, együttműködések történetét az I. világháborútól napjainkig – magyar és osztrák szemszögből.

100 JAHRE GRENZGESCHICHTE(N) 1914 – 2021

Im Laufe des 20. Jahrhunderts waren es oft gegenseitige Ablehnung und Konfrontation, die die regionale und nationale Identität der Bevölkerung Westungarns und Ostösterreichs formten. Die daraus entspringenden Konflikte und Ereignisse manifestieren sich auch in symbolischen Gedenkorten. Im Laufe des 20. Jahrhunderts wurde hier mehrmals Weltgeschichte geschrieben, wie zum Beispiel an der Brücke von Andau, zu Zeiten der Ungarischen Revolution und des Freiheitskampfes 1956, oder 1989 beim Abbau des Eisernen Vorhangs.

In der Ausstellung erinnern 26 Gedenkorte an die Geschichte dieser Ereignisse und Konflikte, aber auch an grenzübergreifende Kooperationen vom Ersten Weltkrieg bis in die Gegenwart – aus ungarischer wie auch aus österreichischer Perspektive.

100 YEARS OF BORDER(HI)STORIES 1914 – 2021

In the course of the 20th century the regional and national identity of the population of western Hungary and eastern Austria was often shaped by mutual rejection and confrontation. The resulting conflicts and events have manifested themselves in symbolic places of remembrance. Several times during the course of the 20th century world history was written along this border, e.g. at the Bridge of Andau in 1956 during the Hungarian Revolution and Struggle for Freedom, or in 1989 at the fall of the Iron Curtain.

In the exhibition 26 places recall the history of such cross-border events and conflicts, but also instances of mutual cooperation from the times of World War I right up to the present – from a Hungarian as well as Austrian perspective.

Előszó

Tisztelettel köszöntöm az Olvasót!

A Vas Megyei Önkormányzati Hivatal vezetőjeként számtalan siker részesei lehettünk az elmúlt években. Bölcsődék, óvodák, iskolák épültek és újultak meg, mások mellett orvosi rendelőkkel, ipari parkokkal és kerékpárutakkal lett gazdagabb Vas megye közössége.

A hivatal nemzetközi együttműködésekben való részvétele új lendületet kapott az elmúlt ciklusban, ezeknek a projekteknek köszönhetően olyan helyeken járhattunk, ahol korábban soha. Földrajzi és szellemi értelemben is messzire vihettük a megye hírét.

Ebbe a sorba jól illeszkedik a border(hi)stories projekt is, amely témája miatt is kiemelt fontosságú számunkra. Hiszen nemcsak a határmenti, de különösen az osztrák-magyar együttműködésben is hiszünk.

A jó együttműködés alapja saját magunk ismerete mellett a másik alapos megismerése is, ez a projekt erre is vállalkozott. 100 év határtörténeteinek bemutatásával közös történelmünk új vetületeit ismerheti meg az Olvasó, amely közelebb visz nemcsak a közös, hanem saját, sok esetben lokális történelmünk megismeréséhez is.

Jó utazást kívánok az osztrák-magyar határtörténetekben!

Üdvözlettel,

dr. Balázs Péter
megyei jegyző,
a Vas Megyei Önkormányzati
Hivatal vezetője

Vorwort

Ich begrüße herzlich die Leser*innen!

Als Leiter des Selbstverwaltungsamtes des Komitates Vas bin ich stolz darauf, dass wir in den letzten Jahren Teil an zahlreichen Erfolgen waren. Kinderkrippen, Kindergärten und Schulen wurden gebaut und renoviert, Arztpraxen, Industrieparks und Radwege wurden gebaut, um die Gemeinschaft des Komitates Vas zu bereichern.

Die Beteiligung des Amtes an der internationalen Zusammenarbeit hat in den letzten Zeiten einen neuen Impuls erhalten, und dank dieser Projekte konnten wir Orte besuchen, die wir nie zuvor besucht haben. In geografischer und intellektueller Hinsicht haben wir den Ruf des Komitates in die ganze Welt getragen.

Das Projekt border(hi)stories, das für uns auch wegen seines Themas eine Priorität darstellt, passt gut in diese Richtung. Die grenzüberschreitende, besonders die österreichisch-ungarische Kooperation ist für uns von besonderer Bedeutung.

Die Grundlage für eine gute Zusammenarbeit besteht nicht nur darin, dass wir uns selbst kennen, sondern auch darin, dass wir uns gegenseitig kennenlernen, und dieses Projekt hat genau das getan. Durch die Darstellung von 100 Jahren Grenzgeschichte können die Leser*innen neue Aspekte unserer gemeinsamen Geschichte entdecken, die uns nicht nur dem Verständnis unserer gemeinsamen Geschichte, sondern auch unserer eigenen, in vielen Fällen lokalen Geschichte näher bringen.

Ich wünsche Ihnen eine angenehme Reise durch die österreichisch-ungarische Grenzgeschichte!

Mit freundlichen Grüßen,
Dr. Péter Balázs,
Amtsleiter,
Selbstverwaltungsamt des Komitates Vas

Vor 100 Jahren wurde unsere Heimat Burgenland als neuntes Bundesland Teil der Republik Österreich. Die neu gezogene Grenze, die erst 1923 endgültig fixiert werden konnte, durchtrennte viele, über Jahrhunderte gewachsene wirtschaftliche, soziale und auch persönliche Verbindungen. Dreimal in seiner hundertjährigen Geschichte rückte diese Grenze in den Mittelpunkt des Weltgeschehens. Die Vertreibung von jüdischen Familien aus Frauenkirche, Pama und Kittsee über die Donau nach Bratislava und ins Niemandsland zwischen Ungarn und Österreich im Jahre 1938, war die erste Vertreibung von Juden aus dem Territorium des „Deutschen Reiches“. Im Jahre 1956 flüchteten Zehntausende Ungarinnen und Ungarn über die „Brücke von Andau“ nach Österreich und 1989 läutete das so genannte Paneuropäische Picknick bei St. Margarethen das Ende des Kommunismus ein. Der Fall des Eisernen Vorhangs ist damit auf engste mit dem Land Burgenland verbunden.

Im Rahmen des Interreg-Projektes „border(hi)stories“ haben Historikerinnen und Historiker gemeinsam mit Schülerinnen und Schüler aus Ungarn und Österreich 100 Jahre Grenzgeschichte aufgearbeitet. Als Ergebnisse dieser Kooperation sind neben einer digitalen Landkarte und einem digitalen Archiv auch diese informative Wanderausstellung entstanden, die zahlreiche bisher unbekannt Facetten der Geschichte der Orte beiderseits der Grenze dokumentiert. Als Vorzeigebispiel einer gelungenen grenzübergreifenden Kooperation trägt die Ausstellung wesentlich zur Überwindung althergebrachter lokaler und nationaler Ressentiments bei und leistet einen wertvollen Beitrag zum friedlichen Zusammenleben zu beiden Seiten der Grenze.

Mag. Claudia Priber
Leiterin der Abt. 7 Bildung,
Kultur und Wissenschaft
Land Burgenland

100 évvel ezelőtt szülőföldünk, Burgenland kilencedik szövetségi tartományként az Osztrák Köztársaság része lett. Az 1923-ban véglegesített, újonnan meghúzott határ számos, évszázadok során kialakult gazdasági, társadalmi és személyes kapcsolatot szakított meg. Százéves fennállása során ez a határ háromszor is a világ figyelmének középpontjába került. 1938-ban a frauenkircheni, pamai és kittsee-i zsidó családokat kitelepítették a Dunán Pozsonyba, majd a Magyarország és Ausztria közötti senki földjére. Ez volt a zsidók első szervezett deportálása a „Német Birodalom” területéről. 1956-ban magyarok tízezei menekültek az „andaui hídon” át Ausztriába, majd az 1989-ben St. Margarethen mellett megrendezett Páneurópai Piknik a kommunizmus végét jelentette. A Vasfüggöny leomlása ezáltal a lehető legszorosabban kapcsolódik Burgenland tartományhoz.

A „border(hi)stories” című Interreg-projekt keretében osztrák és magyar történészek diákokkal közösen dolgoztak a határ 100 éves történetének feldolgozásán. Az együttműködés eredményeként egy digitális térkép és egy digitális archívum mellett létrejött ez az informatív vándorkiállítás is, amely a határ mindkét oldalán található helyszínek történetének számos, eddig ismeretlen aspektusát dokumentálja. A sikeres határokon átnyúló együttműködés példjaként a kiállítás nagymértékben hozzájárul a régóta létező helyi és nemzeti ellenérzések leküzdéséhez, támogatva a békés egymás mellett élést a határ mindkét oldalán.

Claudia Priber
főosztályvezető
Oktatási, Kulturális és Tudományos Főosztály
Burgenland Tartomány

EMLEKHELYEK A HATÁR MENTÉN

A háromnyelvű kiállítás interaktív térképen és internetes archívumon alapszik, ahol az érdeklődő – QR-kód beolvasásával – bővebb fotóanyaghoz, dokumentumokhoz, videoklipekhez és részletes szakirodalomhoz férhet hozzá. További emlékhelyek találhatóak a <https://www.borderhistories.eu> weboldalon. Az AR (kiterjesztett valóság) tartalomhoz töltse le az applikációt az App Store vagy Google Play Áruházból. Lépjen be az applikációba és vigye a kamerát a következő markerek egyikére, majd lépjen hátra és élvezze a látványt.

GEDENKORTE ENTLANG DER GRENZE

Die dreisprachige Ausstellung sowie die interaktive Landkarte basieren auf einem digitalen Internetarchiv, das Interessierten – mit Hilfe eines QR-Codes – den Zugriff auf weiteres Fotomaterial, historische Dokumente, Video-clips und Fachliteratur ermöglicht.

Weitere Gedenkstätten finden Sie unter <https://www.borderhistories.eu>.

Für AR-Inhalte (Augmented Reality) laden Sie die App aus dem App Store oder Google Play Store herunter. Rufen Sie die App auf und bewegen Sie die Kamera zu einem der folgenden Marker, dann treten Sie einen Schritt zurück und genießen Sie die Aussicht.

AR

PLACES OF REMEMBRANCE ALONG THE BORDER REGION

The trilingual exhibition and the interactive map are based on an interactive internet archive, where those interested in further information can access – with the help of a QR-code – additional photographs, historical documents, video clips and specialized literature.

More memorial sites can be found at <https://www.borderhistories.eu>.

For AR (augmented reality) content, download the app from the App Store or Google Play Store. Enter the app and move the camera to one of the following markers then step back and enjoy the view.

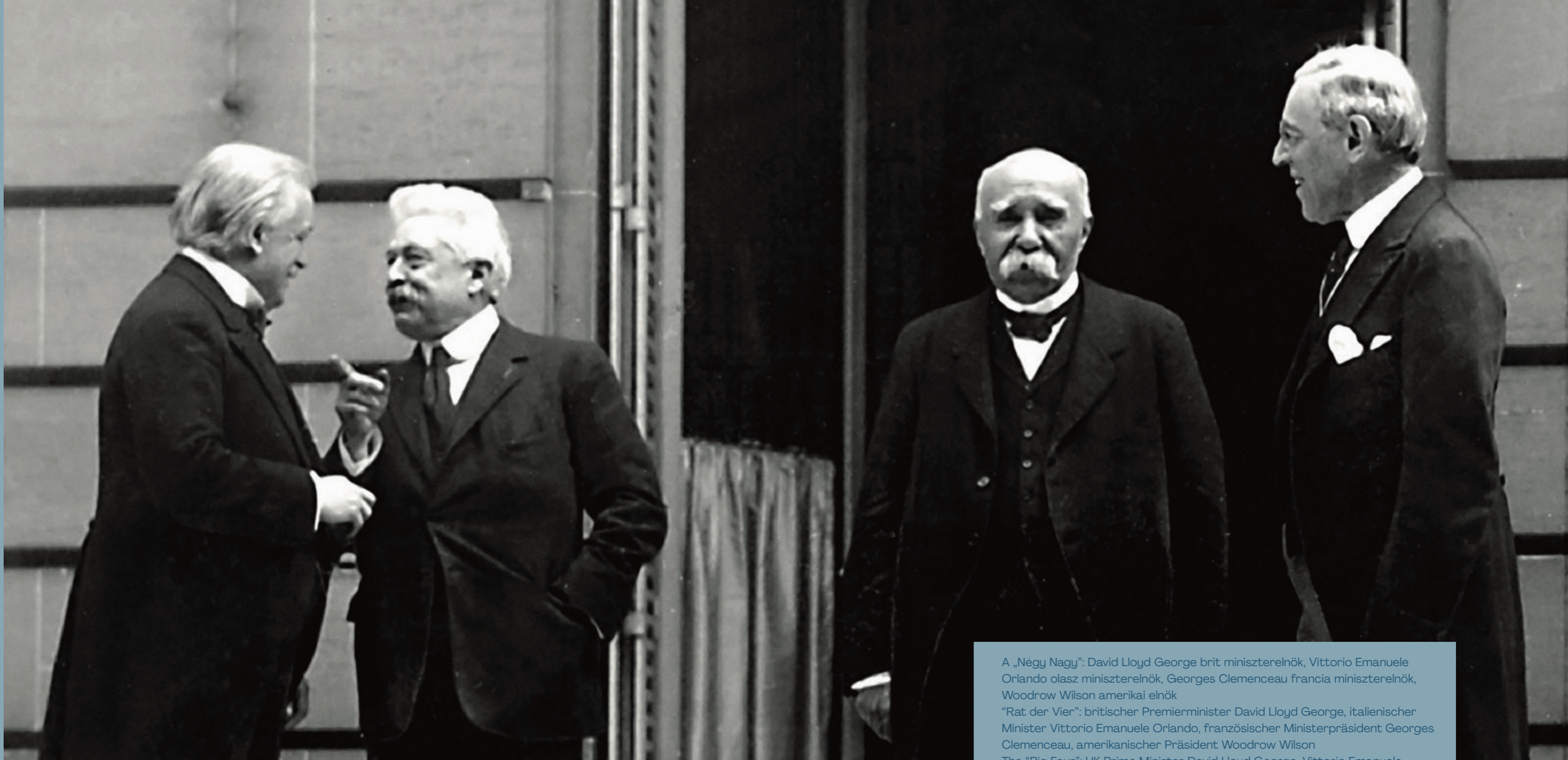
Munkatársak / Mitwirkende / Contributors:

Michael Achenbach
Ács Zoltán
Gerhard Baumgartner
Csiki István
Horváth Teodóra
Jasmin Karnutsch
Joós Attila
Kassai Ferenc
Kelbert Krisztina
Claudia Kuretsidis-Haider
Mészáros Irén
Wolfgang Schellenbacher
Christine Schindler
Christian Steiner
Takács Ádám
Varga András
Varga Balázs

● A kiállításban szereplő helységek
In der Ausstellung dargestellte Orte
Places of remembrance presented in the exhibition

● További emlékhelyek az interaktív térképen
Weitere auf der interaktiven Landkarte dargestellte Gedenkorte
Further places of remembrance portrayed on the interactive map

A „Négy Nagy”: David Lloyd George brit miniszterelnök, Vittorio Emanuele Orlando olasz miniszterelnök, Georges Clemenceau francia miniszterelnök, Woodrow Wilson amerikai elnök
 “Rat der Vier”: britischer Premierminister David Lloyd George, italienischer Minister Vittorio Emanuele Orlando, französischer Ministerpräsident Georges Clemenceau, amerikanischer Präsident Woodrow Wilson
 The “Big Four”: UK Prime Minister David Lloyd George, Vittorio Emanuele Orlando, Prime Minister of Italy, Georges Clemenceau Prime Minister of France, US President Woodrow Wilson
 © <https://24.hu/tudomany/2019/06/29/versailles-beke-elso-vilagaboru-hitler/>

AZ ÚJ HATÁR LÉTREJÖTTE 1919 – 1923

Az I. világháborút lezáró békerendszer elemeként 1919. szeptember 10-én aláírt Saint-Germain-i szerződés az egykori Moson, Sopron és Vas vármegyék nyugati részét, közel 4.000 négyzetkilométert Ausztriának ítélte. A győztes hatalmak Trianonban 1920. június 4-én jóváhagyták a döntést. Az így létrejött új tartomány Burgenland néven 1921. január 25-től formálisan Ausztriához tartozott, ám a szerződés megváltoztatásáért harcok kezdődtek. Magyar szabadcsapatok szembeszálltak a területet elfoglalni kívánó osztrák csendőr alakulatokkal. A magyar kormány hivatalosan nem támogatta a felkelőket. Október 4-én, amikor a magyar reguláris csapatok kiűritették Burgenlandot, a felkelők Felsőőrön (Oberwart) kikiáltották a független Lajtabánságot. Ágfalva (Agendorf), Kirchsclag és Felsőőr környékén heves összecsapásokra került sor; több

halálos áldozattal. Ebben a helyzetben Olaszország vállalta a közvetítést a két ország között. A felkelők másfél hónapon keresztül megakadályozták az osztrákokat a terület elfoglalásában. A harcok eredményeként a magyar és az osztrák kormány képviselői 1921. október 13-án aláírták az úgynevezett Velencei Egyezményt, melynek értelmében az eredetileg tervezettnél kisebb terület került az osztrákokhoz. Sopron és környékének lakossága népszavazással dönthetett hovatartozásáról. 1922-ben nemzetközi bizottság véglegesítette az új magyar–osztrák határt. Ám az egykori szombathelyi járás területén kitört tiltakozás és zendülés elérte, hogy 1923 tavaszán 15 faluban a lakosság döntsön azok sorsáról. Ennek eredményeként, valamint további két-két települést érintő csere nyomán 10 falu visszakerült Magyarországhoz és 4 falu Ausztriához.

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

DIE ENTSTEHUNG DER NEUEN GRENZE 1919 – 1923

Der am 10. September 1919 unterzeichnete Friedensvertrag von Saint-Germain war Teil eines Systems von Friedensverträgen, die den Ersten Weltkrieg beendeten. Laut Vertrag sollten die westlichen Teile der Komitate Moson, Sopron und Vas mit einer Gesamtfläche von fast 4.000 Quadratkilometern an Österreich fallen. Im Friedensvertrag von Trianon bekräftigten die Siegermächte am 4. Juni 1920 diesen Entschluss. Das so entstandene neue Bundesland Burgenland gehörte seit 25. Jänner 1921 offiziell zu Österreich, doch bei der Umsetzung des Vertrages brachen bewaffnete Kämpfe aus. Die Einheiten der österreichischen Gendarmerie, die das Gebiet in Besitz nehmen wollten, stießen auf den Widerstand ungarische Freischärler. Die Aufständischen wurden von der ungarischen Regierung offiziell nicht unterstützt. Als die regulären ungarischen Truppen das Gebiet am 4. Oktober 1921 verließen, riefen die Aufständischen in Oberwart (Felsőőr) das unabhängige "Leithabanat" aus. Bei Ágfalva (Agendorf), Kirchschatz und Oberwart kam es zu schweren Kämpfen, die mehrere Todesopfer forderten. In dieser Situation bot Italien an, zwischen den beiden Ländern zu vermitteln. Eineinhalb Monate lang verhinderten die Aufständischen die Inbesitznahme des Landes durch Österreich. Vor dem Hintergrund der Kämpfe unterzeichneten die österreichische und die ungarische Regierung am 13. Oktober 1921 das so genannte "Venediger Protokoll", aufgrund dessen ein kleineres Gebiet als ursprünglich vorgesehen zu Österreich kam. Die Bewohner der Stadt Sopron (Ödenburg) und der umliegenden Dörfer konnten über ihre Zugehörigkeit abstimmen. 1922 legte eine internationale Kommission den Verlauf der neuen österreichisch-ungarischen Grenze fest. Im ehemaligen Gerichtsbezirk Szombathely kam es aufgrund von Protesten und Kundgebungen in 15 Dörfern dazu, dass die Bevölkerung über die Zugehörigkeit ihres Dorfes mitentscheiden konnten. Infolge dieser Ereignisse – sowie einer vier Dörfer betreffenden Tauschvereinbarung – kamen zehn Dörfer wieder nach Ungarn und vier Dörfer wieder nach Österreich zurück.

THE DEMARCATION OF THE NEW BORDER 1919 – 1923

The Treaty of Saint-Germain, signed on 10 September 1919 was part of a system of peace treaties in the aftermath of World War I. According to the treaty the western parts of the Hungarian counties of Moson, Sopron and Vas, encompassing a territory of altogether 4.000 square kilometers, was to be annexed to Austria. In the Trianon Peace Treaty, signed on 4 June 1920 the Allied Powers confirmed this decision. On 25 January 1921 the thus created new province of Burgenland became officially part of Austria but in the course of the implementation of these decisions fighting broke out. The units of the Austrian gendarmerie, which tried to take possession of the territory, met with heavy resistance from irregular Hungarian militiamen. Officially Hungary was not supporting these insurgents. When the regular Hungarian troops withdrew from the territory on 4 October 1921, the insurgents proclaimed an independent free-state called "Leithabanat" in Oberwart (Felsőőr). Heavy fighting erupted in the vicinity of Ágfalva (Agendorf), Kirchschatz and Oberwart resulting in several casualties. In order to resolve the situation, Italy offered to act as a go-between. For one and a half months the

insurgents managed to prevent the Austrians from occupying the territory. Before the background of these conflicts the Austrian and Hungarian governments signed the so called "Venetian Protocol" on 13 October 1921, on the basis of which a smaller territory than originally planned was ceded to Austria. The inhabitants of the town of Sopron (Ödenburg) and of several surrounding villages could vote in a plebiscite to which country they wanted to belong to. In 1922 an international commission demarcated the exact line of the new Austrian-Hungarian border. In the district of Szombathely protests and demonstrations by the local population of 15 villages finally resulted in the direct involvement of the inhabitants in the decision-making. As a result of this process – and of an exchange involving four villages – ten villages reverted to Hungary and four villages were rejoined with Austria.

Saint-Germain-i békeszerződésben Ausztriához csatolták Burgenland területét
Im Friedensvertrag von Saint-Germain wurde das Gebiet des Burgenlandes an Österreich angeschlossen
The peace treaty of Saint Germain annexed the territory of Burgenland to Austria
[© Staatsgesetzblatt_(Austria)_1920_0995]

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

SOPRON – ÖDENBURG

A magyar és az osztrák állam képviselői által Velencében 1921. október 13-án aláírt egyezmény szerint Sopron és a környékén fekvő nyolc falu hovatartozásáról népszavazásnak kellett döntenie, melyre 1921. december 14–16. között került sor. Az érintett terület lakosságának közel 90%-a jelent meg a szavazáson. 65%-uk Magyarország mellett voksolt. A kisebb községekben általában Ausztria felé billent a mérleg nyelve, ám a szavazást végül a jórészt osztrák hagyományú és német anyanyelvű, de többségében magyarpárti soproni lakosság döntötte el. A város német-ajkú lakóinak többsége evangélikus volt, ezért is döntött inkább Magyarország mellett. A soproni népszavazás volt a trianoni békeszerződés egyetlen komolyabb területi revíziója, melyet a nagyhatalmak elfogadtak. 1922-ben Sopron városát „Civitas Fidelissima” (Leghűségesebb város) címmel tüntették ki. Mivel a vidék egyetlen nagyvárosa így Magyarországon maradt, Bad Sauerbrunn (Savanyúkút) jelölték ki az új tartomány ideiglenes székhelyének, majd 1925-ben Eisenstadt (Kismarton) lett Burgenland tartomány székhelye.

Video

Az 58 méter magas Tűztorony
Sopron város fő jelképe
Der 58 Meter hohe Feuerturm ist das
wichtigste Wahrzeichen der Stadt Sopron
The 58 meter high Fire Tower is the main
symbol of the city of Sopron
© Kassai Ferenc

Gemäß der am 13. Oktober 1921 in Venedig unterzeichneten Vereinbarung fand zwischen 14. und 16. Dezember 1921 in Sopron (Ödenburg) und den umliegenden acht Dörfern eine Volksabstimmung über die zukünftige Zugehörigkeit des Gebietes statt. Rund 90 Prozent der Bevölkerung des betroffenen Gebietes nahmen an der Abstimmung teil und stimmten mit einer Mehrheit von 65 Prozent für den Verbleib bei Ungarn. Die Bewohnerschaft der kleineren Gemeinden war eher für einen Anschluss an Österreich, doch das Ergebnis der Volksabstimmung wurde letztendlich durch die mehrheitlich deutschsprachige, jedoch politisch ungarnefeindliche Bevölkerung der Stadt Ödenburg entschieden. Die deutschstämmige Bevölkerung der Stadt war mehrheitlich evangelisch und entschied sich deshalb für einen Verbleib bei Ungarn. Die Volksabstimmung von Ödenburg führte zur einzigen wesentlichen Revision der Bestimmungen des Friedensvertrages von Trianon, die von den Großmächten akzeptiert wurde. 1922 wurde die Stadt mit dem Ehrentitel „Civitas fidelissima“ (Die treueste Stadt) ausgezeichnet. Da somit die einzige Großstadt des neuen Bundeslandes bei Ungarn blieb, wurde zuerst Bad Sauerbrunn zum vorläufigen und im Jahre 1925 schließlich Eisenstadt zum Sitz der Landesregierung des Burgenlandes bestimmt.

A Venezi szerződés szerint a voksolásra azok a huszadik életévüket betöltött férfiak és nők voltak jogosultak, akik e területen születtek, vagy 1918. december 31. óta ott laktak. Az osztrák kormány a közvélemény előtt eltitkolta hogy ezt jóváhagyta és a népszavazás után ezért mindig magyar csalásról beszélt.

Laut dem Venediger Protokoll waren alle das 20. Lebensjahr vollendet habende Männer und Frauen abstimmungsberechtigt, die entweder im Abstimmungsgebiet geboren oder seit dem 31. Dezember 1918 dort wohnhaft waren. Die österreichische Regierung verheimlichte, dass sie diese Bestimmung akzeptiert hatte und sprach nach der Volksabstimmung daher immer von einem ungarischen Abstimmungsbetrug. According to the Venetian Protocol all persons having completed their 20th. year of life were allowed to vote, if they were born within the region or had been registered there since 31 December 1921. The Austrian government always kept it a secret, that they had agreed to this procedure, and after the plebiscite kept talking about Hungarian voter fraud. © Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára

Német-nacionalista propaganda plakát, 1921: „Anyukám, ne szavazz Magyarország mellett, különben Horthy katonája leszek!”
Deutschnationales Propagandaplakat, 1921: „Mutter stimme nicht für Ungarn, sonst muss ich Horthysoldat werden!”
German-nationalist propaganda poster, 1921: „Mother, do not vote for Hungary, else I have to become a Horthy soldier!”

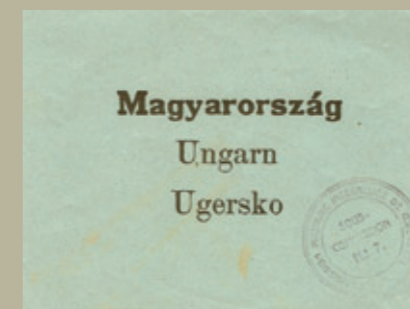
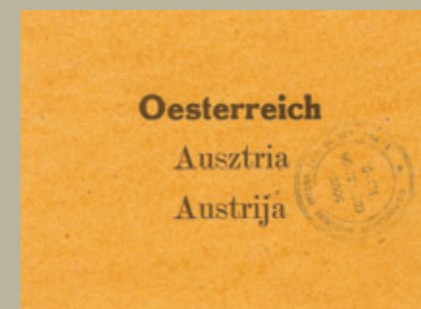
© Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára

According to an agreement signed in Venice on 13 October 1921 a plebiscite was held between 14 and 17 December 1921 in Sopron (Ödenburg) and the surrounding nine villages. 90 percent of the local population participated in the vote on the future of the territory, 65 percent of them voting to remain in Hungary. The majority of the population in the smaller villages apparently preferred to become part of Austria, but the plebiscite was decided by the mostly German speaking but nevertheless hungarophile population of the city of Sopron, which overwhelmingly

voted to remain in Hungary. The city population was mostly of German descent, but protestant and thus preferred to remain in Hungary. The plebiscite of Sopron resulted in the only significant revision of the peace treaty of Trianon, which was accepted by the Great Powers. In 1922 the city was awarded the honorary title of a „Civitas fidelissima” (most faithful city). Since the only large city of the region thus remained in Hungary, Bad Sauerbrunn in 1925 became the temporary and Eisenstadt in 1925 officially the permanent seat of the provincial government.

Ágfalva (Agendorf), Harka (Harkau), Sopronbánfalva (Wandorf) elsöprö többséggel, míg Fertőrákos (Kroisbach) és Balf (Wolfs) jelentős többséggel Ausztria mellett szavazott. Ágfalva (Agendorf), Harka (Harkau), Sopronbánfalva (Wandorf) stimmten mit überwältigender Mehrheit, Fertőrákos (Kroisbach) und Balf (Wolfs) stimmten mit signifikanter Mehrheit für Österreich. Ágfalva (Agendorf), Harka (Harkau), Sopronbánfalva (Wandorf) voted with an overwhelming majority, Fertőrákos (Kroisbach) and Balf (Wolfs) voted with a significant majority for Austria. © Landesarchiv Burgenland

Az 1921-es népszavazás szavazólapjai Stimmzettel der Volksabstimmung 1921. Ballots of the 1921 plebiscite. © Landesarchiv Burgenland

OBERWART – FELSŐŐR

A trianoni békeszerződés (1920. június 4.) jóváhagyta Nyugat-Magyarország Ausztriához való csatlósát. A szerződést elutasító magyarok önkéntesekből (arisztokraták, katonák, polgárok, egyetemisták) álló felkelő alakulatokat szerveztek. Ezek a Rongyos Gárdának is hívott szabadcsapatok szembeszálltak a területet elfoglalni kívánó osztrák csendőralakulatokkal. A magyar kormány hivatalosan nem támogatta a felkelést, melynek élén Prónay Pál, a Horthy-féle fehérterror egyik vezetője állt. 1921. október 4-én, amikor a magyar reguláris csapatok kiűrtették Burgenlandot, Prónay Oberwartban (Felsőőr) kikiáltotta a független Lajtabánságot. A helyi zsidó családok Ausztriába menekültek, a felkelők szétverték és kirabolták az otthagyt házaikat és üzleteiket. A csak névleg önálló állam közel két hónapig létezett. A harcok eredményeként új kompromisszum született Velencében. A felek megegyeztek abban, hogy Magyarország haladéktalanul visszahívja irreguláris fegyveres alakulatait, valamint, hogy Sopron és a környékén fekvő nyolc falu hovatartozásáról népszavazás dönt.

A Lajtabánság kikiáltása az oberwarti (Felsőőr) Fő téren
Die Ausrufung des Leitha Banats auf dem Hauptplatz von Oberwart (Felsőőr)
The proclamation of the free state of Lajtabánság/Leitha Banat on the main square of Oberwart (Felsőőr)
© Landesarchiv Burgenland

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Der Friedensvertrag von Trianon am 4. Juni 1920 bekräftigte den Anschluss Westungarns an Österreich. In Ungarn organisierten sich aus Aristokraten, Soldaten, Bürgern und Studenten bestehende freiwillige Freischärlerverbände, die nicht bereit waren, den Friedensvertrag anzuerkennen. Diese als „Rongyos Gárda“ (Zerlumpte Garde) bezeichneten Freischärler stellten sich den Einheiten der österreichischen Gendarmerie entgegen, als diese das Land in Besitz nehmen wollten. Die ungarische Regierung unterstützte den Aufstand nicht offiziell, der unter dem Kommando von Pál Prónay, einem der führenden Figuren des sogenannten „weißen Terrors“ während der Regierung von Miklós Horthy stand. Als die regulären ungarischen Truppen das Land verließen, rief Pál Prónay in Oberwart (Felsőőr) am 4. Oktober 1921 den unabhängigen Freistaat „Leitha Banat“ aus. Die jüdischen Familien Oberwärts flohen nach Österreich und die Aufständischen zertrümmerten und beraubten ihre Häuser und Geschäfte. Der nur nominell unabhängige

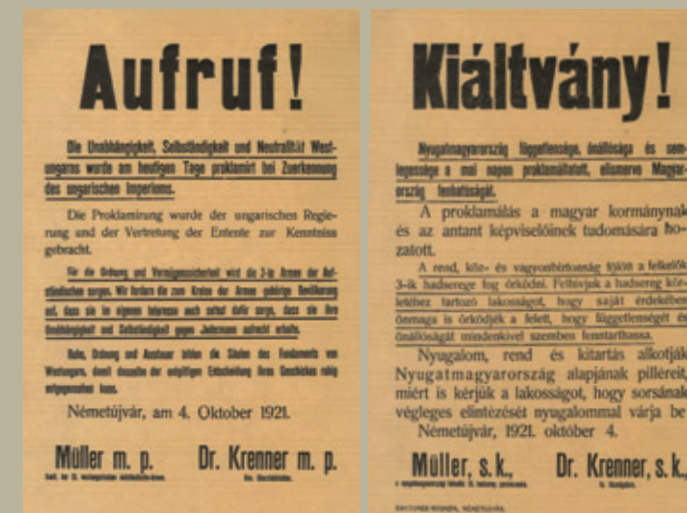
Freistaat existierte nur rund zwei Monate. Als Ergebnis des Aufstandes kam es in Venedig zu einem neuen Kompromiss. Man einigte sich darauf, dass Ungarn seine irregulären Truppen abzieht und dafür die Bevölkerung der Stadt Sopron (Ödenburg) und der umliegenden acht Dörfer in einer Volksabstimmung über ihre Zugehörigkeit entscheiden soll.

A „Rongyos Gárda“ harcosai
Kämpfer der „Rongyos Gárda“ (Zerlumpten Garde)
Fighters of the „Rongyos Gárda“ (Ragged Guards)
© Landesarchiv Burgenland

The peace treaty of Trianon, signed by Hungary on 4 June 1920, acknowledged the annexation of western Hungary to Austria. As a reaction, Hungarian volunteers (aristocrats, soldiers, ordinary citizens and students) – organised battalions of irregular insurgents, who refused to accept the treaty. The units of this “Rongyos Gárda” (Ragged Guards) opposed the Austrian gendarmery units, who tried to take possession of the territory. The Hungarian government did officially not support the insurgents under the command of Pál Prónay, one of the leading figures of the so called “white terror” during the government of Miklós Horthy. When the regular Hungarian troops withdrew from the territory of Burgenland, Prónay proclaimed the independent free state of “Lajtabánság/Leitha Banat” in Oberwart (Felsőőr) on 4 October 1921. The Jewish families of Oberwart fled to the nearby Austria as the insurgents plundered and smashed up their houses and shops. The only nominally independent free state existed for only about two months. But as a result of the uprising the two countries agreed on a new compromise. Meeting in Venice they signed an agreement in which Hungary pledged to immediately withdraw all troops from Burgenland, while Austria conceded that the population of the town of Sopron (Ödenburg) and its eight neighbouring villages would decide in a plebiscite, which country they wanted to belong to.

Kiáltvány / Aufruf
Proclamation of the Lajtabánság -Leithabanat
free-state on 4 October 1921
© Landesarchiv Burgenland

1921. december 4-én az osztrák csapatok végleg bevonultak Oberwartba (Felsőőr)
Am 4. Dezember 1921 marschierten die österreichischen Truppen schließlich in Oberwart (Felsőőr) ein
On 4 December 1921 the Austrian troops finally advanced into Oberwart (Felsőőr)
© Landesarchiv Burgenland

Erdődy Tamás vezette a Vasvörösvár lakóiból álló csapatot
Die aus Rotenturm an der Pinka stammenden Aufständischen wurde von Tamás Erdődy befehligt
The troop of local insurgents from Rotenturm an der Pinka stood under the command of Tamás Erdődy
© Landesarchiv Burgenland

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

FELSŐCSATÁR – GORNJI ČETAR – OBERSCHILDING

Az I. világháborút lezáró, az osztrák–magyar határt újrarajzoló tárgyalások a Pinka-völgyi horvát községeket érintették, így Alsó- és Felsőcsatárt is. A Velencében 1921. október 11–13. között folytatott tárgyalásokon az osztrák kormány többek között hozzájárult ahhoz, hogy a leendő határ teljes hosszában, mintegy 5 kilométeres sávban egy határmegállapító bizottság meghallgassa, és jegyzőkönyvben rögzítse az ott élők véleményét. A több mint három évig tartó fegyveres és diplomáciai csatározások követően a két település Nardával és Szentpéterfával együtt 1923. január 10-én visszakerült Magyarországhoz. Az új határvonal meghúzásával az ott élők élete lényegében ekkor még nem változott meg, mert 1948–1949-ig, az aknazár telepítéséig lehetőségük volt átmenni az osztrák oldalra, hogy ottani földjeiket megműveljék. A határon való átkelés szabályai ekkor nem voltak szigorúak. A „Határszéli útiigazolvány”-hoz megfelelő indok esetén probléma nélkül hozzájuthattak az ott élők. Tehenes szekerekkel, lovas fogatokkal is átjárhattak a határon, hogy terményeiket az osztrák piacon adhassák el. De ugyanezt megtehették a határ menti osztrák falvak lakói is.

Felsőcsatár egész lakossága ünnepelte a falu visszacsatolását
Die gesamte Bevölkerung von Felsőcsatár feierte die Wiederanschluss des Dorfes an Ungarn
The entire population of Felsőcsatár celebrated the re-annexation of the village
© Savaria Múzeum

Felsőcsatár visszacsatolása 1923-ban
Rückgliederung von Felsőcsatár 1923
Re-annexation of Felsőcsatár 1923
© Savaria Múzeum

Die Verhandlungen nach dem Ende des Ersten Weltkriegs, welche die Grenze zwischen Österreich und Ungarn neu zogen, betrafen auch die kroatischsprachigen Gemeinden des Pinkatals, wie Alsócsatár (Dolnji Četar – Unterschilding) und Felsőcsatár (Gornji Četar – Oberschilding). In den in Venedig zwischen dem 11. und 13. Oktober 1921 geführten Verhandlungen hatte Österreich unter anderem zugestimmt, dass innerhalb eines Streifens von fünf Kilometer entlang der gesamten Grenze eine Grenzfestlegungskommission die dort ansässige Bevölkerung anhören und ihre Meinung protokollieren sollte. So kamen, nach mehr als drei Jahren bewaffneter und diplomatischer Konflikte, am 10. Jänner 1923 die beiden Gemeinden zusammen mit Narda (Nahring) und Szentpéterfa (Petrovo Selo – Prostrum) wieder zurück zu Ungarn. Mit der

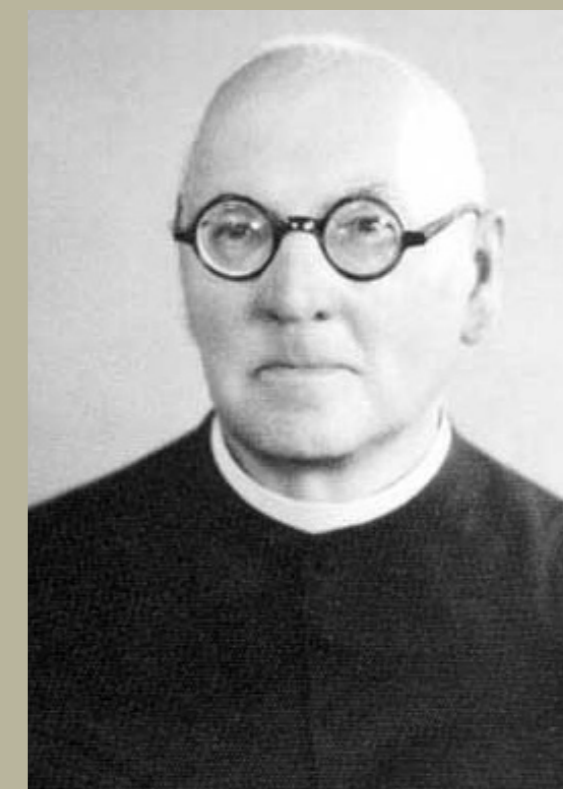
Ziehung der neuen Grenze veränderte sich das Leben der dortigen Bevölkerung aber eigentlich nicht wesentlich, denn bis zur Anlegung der Minenfelder in den Jahren 1948 und 1949, konnten sie relativ unkompliziert die Grenze überqueren, um ihre auf der anderen Seite der Grenze liegenden Felder zu bewirtschaften. Die den Grenzübertritt regelnden Vorschriften waren nicht besonders streng. Bei Vorliegen triftiger Gründe konnte die lokale Bevölkerung ohne weiteres in den Besitz eines dauerhaften „Grenzübertritts- ausweises“ gelangen. Auch mit Kühen und Wagen oder Pferdegespannen konnten sie über die Grenze fahren, um ihre Produkte auf den lokalen Märkten zu verkaufen; Möglichkeiten, die auch den Bewohnern der österreichischen Orte entlang der Grenze offenstanden.

The negotiations, which redrew the border between Austria and Hungary at the end of the First World War, deeply affected the Croatian speaking villages of the Pinka valley, such as Alsócsatár (Dolnji Četar – Unterschilding) and Felsőcsatár (Gornji Četar – Oberschilding). In the bilateral negotiations held between 11. and 13. October 1921 in Venice, Austria agreed, that in a five-kilometer-wide zone along the border an international commission was to question the local population and to document their opinions. As a result, after three years of armed and diplomatic conflicts, both villages, together with the neighboring Narda (Nahring) and Szentpéterfa (Petrovo Selo – Prostrum) were returned to Hungary on 10.

January 1923. The drawing of the new border did not immediately affect the everyday life of the local population. Until the planting of the border minefields between 1948 and 1949, local inhabitants could relatively easily cross the border in order to work their fields on the other side. Rules regulating the crossing of the border were not particularly severe. If their reasons were well founded, local inhabitants could easily obtain a permanent „Border Crossing Legitimation“, and thus cross over with their ox carts and horse-drawn wagons in order to market their produce in the nearby market towns – a possibility mutually open to all inhabitants of the Austrian villages along the border.

1933-ból származó emléktábla arról, hogy a Pinka-völgyi falvakat 1923-ban újra Magyarországhoz csatolták
Eine Gedenktafel aus 1933 erinnert an die Rückgliederung der Dörfer des Pinkatals an Ungarn 1923
In 1933 a plaque commemorated the re-annexation of the villages in the Pinka Valley to Hungary in 1923
© Dugonics Katalin

Kuntár József:
A falu végleges visszacsatolásában elvülhetetlen érdeme volt a csatári horvátok lelki vezetőjének, Kuntár József nagynardai plébánosnak
József Kuntár, der Pfarrer von Nagynarda, der geistliche Führer der Kroaten von Csatár, erwarb sich große Verdienste für die endgültige Rückgliederung des Dorfes
József Kuntár, the parish priest of Nagynarda and spiritual leader of the Croats of Csatár, played a crucial role in the final re-annexation of the village
© Horváth Sándor

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Felsőőri cigánytelep, 1930-as évek
Romasiedlung Oberwart (Felsőőr),
1930er Jahre
Roma Settlement at Oberwart (Felsőőr)
in the 1930s
© Landesarchiv Burgenland

A CIGÁNY NÉPESSÉG ÜLDÖZÉSE

1938 előtt közel kilencezer cigány élt Burgenlandban, közülük mintegy ötezren a Felsőőri járásban. Többségüket a XVIII. század végén telepítették be. Szegkovácsok és bányászok voltak a környező bányákban. A XX. század elején többségük nyáron mezőgazdasági napszámosként dolgozott nemesi birtokokon és falusi gazdáknál. Télen több fajta vándormesterséget űztek: köszörűsként, bádogosként járták a falvakat, kosarat, cirokseprűt fontak és árultak, mulatságokban zenéltek. A gazdagabb családok lovakkal kereskedtek. A gazdasági világválság (1929–1933) őket sem kímélte. Többségük elszegényedett, segélyekre szorult. A nácik már az Anschluss előtt is ellenségesen viszonyultak hozzájuk. Amikor 1938-ban Hitler bekebelezte

Ausztriát, több ezer cigányt szállítottak munka- és koncentrációs táborokba. Ötezret közülük 1941-ben Lengyelországba deportáltak és meggyilkoltak. Kétezer főt 1943-tól Auschwitz–Birkenaubba hurcoltak az ottani cigány táborba. Megközelítőleg csupán 10 százalékuk élte túl a genocidiumot. Településeik többségét elpusztították. A II. világháború idején a magyarországi cigányokat munkaszolgálatos alakulatokba sorozták be. Vas megyéből a legtöbb cigányt a nyilas uralom idején, 1944 novemberében a komáromi Csillag erődből különböző németországi koncentrációs táborokba szállították. Emléküket Toronyban és az egykori szombathelyi cigány internálótábor helyén emléktábla őrzi.

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

DIE VERFOLGUNG DER ROMA-BEVÖLKERUNG

Vor 1938 lebten rund 9.000 Roma im Burgenland, davon alleine rund 5.000 im Bezirk Oberwart. Die meisten von ihnen wurden gegen Ende des 18. Jahrhunderts hier angesiedelt. Viele arbeiteten als Nagelschmiede und als Bergknappen in den Bergwerken der Gegend. Zu Beginn des 20. Jahrhunderts arbeitete die Mehrzahl der Roma im Sommer als Erntearbeiter auf den großen landwirtschaftlichen Gutshöfen des Adels und bei den Bauern der Dörfer. Im Winter übten sie verschiedene Wandergewerbe aus. Sie zogen als Messerschleifer und Kesselflicker durch die Dörfer, flochten und verkauften Reisigbesen und Körbe und musizierten bei Festen und Feiern. Die wohlhabenden Roma-Familien handelten mit Pferden. In den Jahren der Weltwirtschaftskrise zwischen 1929 und 1933 verarmten die meisten Romafamilien und waren zunehmend auf Hilfeleistungen angewiesen. Die Nationalsozialisten standen den Roma schon lange vor dem Anschluss extrem feindlich und ablehnend gegenüber. Als Adolf Hitler 1938 Österreich dem Deutschen Reich einverleibte, wurden Tausende Roma in Arbeits- und Konzentrationslager verschleppt. 5.000 mehrheitlich burgenländische Roma und Sinti wurden 1941 nach Polen deportiert und ermordet. Ab 1943 wurden weitere 2.000 Personen ins „Zigeunerlager“ in Auschwitz-Birkenau deportiert. Nur rund zehn Prozent der österreichischen Roma und Sinti überlebte den Völkermord. Fast alle ihre Siedlungen wurden dem Erdboden gleich gemacht. In Ungarn wurden Roma während des Zweiten Weltkriegs in die Arbeitsdienst-Bataillone der ungarischen Armee eingezogen. Die meisten Roma des Komitates Vas wurden während der Herrschaft der ungarischen Pfeilkreuzler im November 1944 aus der dem Lager Csillageröd in Komárom in deutsche Konzentrationslager deportiert. Im Dorf Torony sowie am Standort des einstigen „Zigeuner-Internierungslagers“ in Szombathely erinnern Gedenktafeln an ihr Schicksal.

Felsőőri cigánytelep
Romasiedlung Oberwart (Felsőőr)
Roma Settlement at Oberwart
© Landesarchiv Burgenland

THE PERSECUTION OF THE ROMA POPULATION

Before 1938 about 9,000 Roma lived in Burgenland, 5,000 of them in the district of Oberwart. Most of them had been settled here towards the end of the 18th century. Many of them worked as nail-smiths and miners in the numerous mines of the region. At the beginning of the 20th century the majority of the Roma worked during the summer as farmhands and harvesters on the big agricultural estates of the local gentry and on big village farms. During the winter they earned their money as travelling craftsmen such as tinkers and knife- and scissor-grinders. Going from village to village they sold their handwoven baskets and besoms or were engaged as musicians for festive occasions. Well-to-do Roma families were peddling horses. Between 1929 and 1933, during the years of the world economic crisis, many Roma families became impoverished and increasingly had to rely on social welfare assistance. Long before they came to power the National Socialists had vehemently discriminated against and persecuted the Roma. When Adolf Hitler in 1938 occupied Austria and incorporated it into the Third Reich, thousands of Austrian Roma and Sinti were deported as forced labourers to work camps and concentration camps. In 1941 5,000 Roma and Sinti, mostly from the region of Burgenland, were deported to Poland and murdered. Starting from 1943 further 2,000 men, women and children were deported to the „Gypsy camp“ at Auschwitz-Birkenau. Only about ten percent of the Austrian Roma and Sinti survived the genocide. Nearly all their settlements were razed to the ground. During the Second World War Hungarian Roma were mustered into the labour-service battalions of the Hungarian army. Most of the Roma from Vas County were deported as forced laborers from „Camp Csillageröd“ at Komárom into German concentration camps in November 1944, during the reign of the Hungarian Arrow Cross regime. In the village of Torony and at the site of the former „Gypsy Collection Camp“ at Szombathely memorial plaques commemorate their tragic fate.

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

LACKENBACH – LAKOMPAK

1940. november 23-án Lackenbachban építették fel a Német Birodalom legnagyobb úgynevezett „cigánytáborát”. A lackenbachi táborba internált cigányok a legprimitívebb körülmények között, istállókban éltek és dolgoztak. Összesen több mint négyezer cigányt deportáltak Lackenbachba, főként Bécsből, Alsó-Ausztriából és Burgenlandból. 1941. november 4–8. között Heinrich Himmler SS birodalmi vezető parancsára ötezer osztrák, köztük kétezer lackenbachi cigányt szállítottak át a lengyelországi Łódź (Litzmannstadt) városban található gettóba. Az oda deportált 5.007 ember között 2.689 volt gyermek. Nem sokkal érkezésük után 613-an tífuszban meghaltak, a többieket 1941 decembere és 1942 januárja között a chełmnoi (Kulmhof) megsemmisítő táborban meggyilkolták. 1943 áprilisában legalább 2.700 osztrák cigányt deportáltak Auschwitz–Birkenauba – főleg a lackenbachi táborból –, ahol közel 70%-ukat elpusztították. Csak 300-400 fogoly érthette meg a lackenbachi tábor felszabadítását a szovjet csapatok által 1945 áprilisában.

A tábor megnyitása 1940. november 23-án
Eröffnung des Lagers am 23. November 1940
Opening of the camp on 23 November 1940
© Herbert Brettl

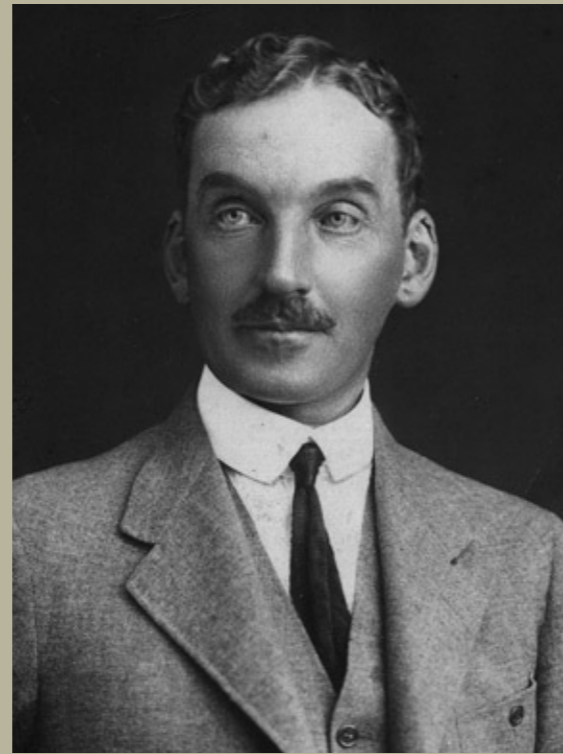

Video

A lakompaki tábor egyik túlélője emlékszik (1965)
Eine Überlebende des Lagers Lackenbach
erinnert sich (1965).
Recollections of a survivor of Camp Lackenbach
(1965)
© Peter Nestler

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Am 23. November 1940 wurde in Lackenbach das größte so genannte „Zigeunerlager“ des Deutschen Reiches errichtet. Die im Lager Lackenbach internierten „Zigeuner“ lebten und arbeiteten in Scheunen unter primitivsten Bedingungen. Insgesamt wurden über 4.000 „Zigeuner“ nach Lackenbach eingewiesen, meist aus Wien, Niederösterreich und dem Burgenland. Zwischen dem 4. und 8. November 1941 wurden auf Anordnung des Reichsführers SS Heinrich Himmler 5.000 österreichischen „Zigeunern“ in das Ghetto Litzmannstadt in der polnischen Stadt Łódź deportiert, darunter 2.000 Roma und Sinti aus Lackenbach. Unter den 5.007 nach Łódź /Litzmannstadt deportierten Personen befanden sich 2.689 Kinder, 613 Personen starben bald nach der Ankunft an Fleckfieber. Alle anderen wurden zwischen Dezember 1941 und Jänner 1942 im Vernichtungslager Kulmhof im polnischen Dorf Chelмно nad Nerem vergast. Im April 1943 wurden mindestens 2.700 österreichische Roma und Sinti, meist aus dem Lager Lackenbach nach Auschwitz–Birkenau deportiert, wo rund 70 Prozent von ihnen ermordet wurden. Nur 300 bis 400 Häftlinge erlebten die Befreiung des Lagers Lackenbach durch sowjetische Truppen im April 1945.

Géza de Rohonczy nagybirtokos sok cigányt mentett meg a deportálástól, vagy tette lehetővé számukra, hogy a közeli határon át Magyarországra meneküljenek
Großgrundbesitzer Géza de Rohonczy bewahrte viele Roma vor der Deportation oder ermöglichte ihnen die Flucht über die nahe ungarische Grenze
Big local landowner Geza de Rohonczy saved many Roma from deportation or helped them to escape across the nearby Hungarian border
© Gerhard Baumgartner

A foglyokat egy régi majorság istállójában és pajtájában helyezték el, közülük 274-en a szörnyű higiénés körülmények és az alultápláltság következtében meghaltak
Die Gefangenen mussten in den Ställen und Scheunen eines alten Meierhofes leben. 274 von ihnen starben an den Folgen der furchtbaren hygienischen Bedingungen und der Unterernährung
The prisoners were housed in stables and barns of a former manorial far, 275 of them died from the consequences of the unspeakable hygienic conditions and from undernourishment
© DÖW

On 23 November 1940 the largest so called „Gypsy Camp“ of the Third Reich was established at Lackenbach. The inmates lived in old barns and huts under the most primitive sanitary and hygienic conditions. Altogether over 4.000 „Gypsies“ coming primarily from the provinces of Burgenland, Lower Austria and Vienna were imprisoned at Lackenbach. On orders of the supreme commander of the SS „Reichsführer“ Heinrich Himmler 5.007 Austrian Roma and Sinti were deported into the „Gypsycamp Litzmannstadt“ in the Polish city of Łódź between 4 and 8 November 1941. Among the 5.007 persons deported were 2.689 children. 613 deportees died soon after their arrival from typhoid fever. The rest of the deported persons were gassed in the Kulmhof extermination camp in the Polish village Chelмно nad Nerem between December 1941 and January 1942. In April 1942 at least 2.700 Austrian Roma and Sinti, most of them from the camp at Lackenbach were deported to Auschwitz–Birkenau, where 70 percent of them perished were murdered. Only between 300 and 400 prisoners survived in the camp at Lackenbach and were liberated by Soviet troops in April 1945.

A foglyoknak kényszermunkát kellett végezniük gyárakban, építkezéseken és a környező majorokban
Die Gefangenen mussten in Betrieben, auf Baustellen und auf den Gutshöfen der Umgebung Zwangsarbeit leisten
The prisoners were used as forced labour by local enterprises, on construction sites and on agricultural farms
© DÖW

Verzeichnis über das bewegliche und unbewegliche Vermögen der von den Aufständern nach Lackenbach abtransportierten Zigeuner.

Nr.	Vermögens-Eigentümer	Art des Vermögens	Vermögenswert im Schätzungsbescheid	Verkaufspreis im Schätzungsbescheid	Gläubiger	Anmerkung
1	Ujvary Stefan geb. 16.11.1895 u. Gattin Kath. geb. Hodosch, geb. am 14. Dez. 1905	1 Wohnhütte	270.-	25.-	Steuerschuld Kaufm. Rupp	361.-
2	Ujvary Georg, geb. 4. III. 1902 u. Gattin Katharina, geb. Ujvary, geb. am 15.4.1901	Div. Einrichtungsgegenst. 10.-kg Weizen (1 Schwein, ein So. -kg 1 *)	150.-	5.-	Juliana Lisa Kaufm. Gyürü	150.-
3	Ujvary Elisabeth, geb. am 12.7. 1874 in Halbturm	1 Wohnhütte	74.-	12.15	Kaufm. Rupp	74.-
4	Ujvary Juliana, geb. am 3. April 1884 in Halbturm	1 Wohnhütte	350.-	----	----	350.-
5	Ujvary Halmsud, geb. 20.7.1900 u. Gattin Barbara, g. Horvath, geb. am 8. VIII. 1910 in Winden	1 Wohnhütte	170.-	18.20	für einen Kleiderberg	170.-
6	Eigentümer unbekannt	1 Wohnwagen	85.-	----	----	85.-
7	Eigentümer unbekannt	2 Wohnwagen	100.-	----	----	100.-
Gesamt Erlös:			1309.54	144.05	---	1164.69 RM

*) Das Schwein und Scharf wurde von der Lagerverwaltung Lackenbach abgeholt und dorthin überstellt.
Halbturm, den 7. Febr. 1942. Der Bürgermeister: [Signature]

A halbturmi önkormányzat elérverezte a deportált cigányok vagyonát, és a bevételt átutalta a lackenbach-i tábor vezetésének
Die Gemeinde Halbturm versteigerte das Vermögen der deportierten Roma und überwies den Erlös an die Lagerleitung Lackenbach
The property of the deported Roma was auctioned off by Halbturm municipality council and the proceeds were transferred to the camp administration at Lackenbach
© Herbert Brettli

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

STEGERSBACH – STEGA – SZENTELEK

1938-ban 275 ember élt a helyi cigánytelepen. Stegersbachban (Szentelek) egy külön cigányiskola működött a két háború között, amely a legszegényebb cigány gyerekeknek igyekezett oktatást biztosítani. Közvetlenül azután, hogy Ausztriát 1938-ban a hitleri Németországhoz „csatolták”, az első stegersbachi cigányokat kényszmunkásként koncentrációs táborokba küldték. A hátramaradt családtagokról a helyi jóléti szervezetnek kellett gondoskodnia. 1941-ben e cigány nők és gyermekek közül sokat a lengyelországi Łódź (Litzmannstadt) városban található „cigánytáborba” szállítottak, majd néhány héttel később a chełmnoi (Kulmhof) megsemmisítő táborban meggyilkolták. A megmaradt cigányok nagy részét 1943-ban Auschwitzba deportálták és meggyilkolták. A cigánytelep hátrahagyott 47 házát a helyi lakosok lerombolták. Az „auschwitz–birkenau-i cigánytábor” tábori naplójában összesen 23 stegersbachi illetőségű személy neve szerepel. 1945 után mindössze 13 cigány térhetett vissza otthonába.

Burgenland egyik legnagyobb cigánytelepe Stegersbachban (Szentelek) volt.
In Stegersbach befand sich eine der größten Romasiedlungen des Burgenlandes.
The Roma settlement at Stegersbach was one of the largest of its kind in Burgenland.
© Landesarchiv Burgenland

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Im Jahr 1938 lebten 275 Personen in der Romasiedlung des Ortes. In Stegersbach/Szentelek gab es in der Zwischenkriegszeit eine eigene „Zigeunerschule“ für die Kinder der Romasiedlung, die versuchte, auch den ärmsten Romakindern Bildung angedeihen zu lassen. Sofort nach dem „Anschluss“ Österreichs an Hitlerdeutschland 1938 wurden die ersten Roma aus Stegersbach als Zwangsarbeiter in Konzentrationslager eingewiesen. Ihre zurückbleibenden Familien mussten nun von der örtlichen Fürsorge versorgt werden. 1941 wurden viele dieser unversorgten Romafrauen und Kinder in das „Zigeunerlager Litzmannstadt“ in der polnischen Stadt Łódź deportiert und nur wenige Wochen später im Vernichtungslager Kulmhof in Chelмно nad Nerem ermordet. Die meisten der verbleibenden Roma wurden 1943 nach Auschwitz deportiert und ermordet. Nach der Deportation der Bewohner wurden die 47 Häuser der Romasiedlung von den Bewohnern des Ortes

A szenteleki cigánytelep 1933-ban
Die Romasiedlung Stegersbach 1933
The Roma settlement at Stegersbach in 1933
© Landesarchiv Steiermark

zerstört. Im Lagertagebuch des „Zigeunerlagers Auschwitz-Birkenau“ sind insgesamt 23 Personen aus Stegersbach/Szentelek verzeichnet. Nur 13 Roma kehrten nach 1945 wieder in ihre Heimatgemeinde zurück.

Mivel a legtöbb cigány család nem engedhette meg magának a helyi általános iskolát, a katolikus egyház tandíjmentes iskolát alapított számukra. Da die meisten Romafamilien das Geld für den Besuch der örtlichen Volksschule nicht aufbringen konnten, gründete die katholische Kirche eine kostenlose „Zigeunerschule“.

Since most Roma families could not afford the fees at local elementary school, the Catholic Church established a free „Gypsy School“ in the town.

© Landesarchiv Steiermark

In 1938, 275 people lived in the local Roma settlement. During the interwar years a special „gypsy school“ for the children of the Roma settlement operated at Stegersbach (Szentelek), which tried to provide education to the poorest of the Roma children. Immediately after Austria was „annexed“ to Hitler’s Germany in 1938, the first Roma from Stegersbach were sent to concentration camps as forced laborers. Their left behind families now had to be cared for by the local council’s welfare organization. In 1941, many of these completely destitute Roma women and children were deported to the „Gypsy Camp Litzmannstadt“ in the Polish city of Łódź and murdered only a few weeks later in the Kulmhof extermination camp in Chelмно nad Nerem. Most of the remaining Roma were deported to Auschwitz in 1943 and murdered. After the deportation of all the Roma families, the 47 houses of the Roma settlement were destroyed by the local non-Roma residents of Stegersbach. A total of 23 people from Stegersbach are recorded in the camp diary of the „Gypsy Camp“ at Auschwitz-Birkenau. After the war only 13 Roma returned to their home community.

Több mint 8.000 burgenlandi roma pusztult el a holokausztban
Mehr als 8.000 burgenländische Roma kamen im Holocaust ums Leben
More than 8.000 Roma from Burgenland perished
© Landesarchiv Steiermark

Abgabe- und Vername Hausnummer	Abgabens- und Vername Geburtsdatum	Ab- gabe ort	Abgabens- ort Geburts- ort	a) Wohnort, Wohnung b) Beruf	a) Geburts- ort b) Geburts- tag c) Geburts- ort	Wohn- ort in der Lager- stätte
1. Familie:	23.4.1925	26		Kirischitz Anna Stegersbach 1.8.31		
2. Glieder eigene (eigene u. verheiratete) Kinder des Verheirateten, nach der Liste verzeichnen, kein Alter nach:	30.11.1921	26		Stegersbach Stegersbach		
3. Glieder Verwandte und Bekannte des Verheirateten, nach der Liste verzeichnen, kein Alter nach:	11.2.1910	26		Kirischitz Johann Stegersbach 19.11.1910		
	19.11.1910	26		Kirischitz Gustav Stegersbach		
	19.11.1910	26		Kirischitz Alois Stegersbach		
	19.11.1910	26		Kirischitz Franz Stegersbach		
	19.11.1910	26		Kirischitz Emil Stegersbach		
	19.11.1910	26		Kirischitz Maria Stegersbach		

Amikor 1943-ban Kirischitz Anna szobalány házasságot készült kötni, kiderült, hogy anyja cigány családból származik, ezért az amúgy teljesen integrálódott család minden tagját koncentrációs táborba deportálták és meggyilkolták.

Wenn das Dienstmädchen Anna Kirischitz 1943 heiraten wollte, wurde festgestellt, dass ihre Mutter aus einer Romafamilie stammte. Daraufhin wurden alle Mitglieder der völlig integrierten Familie in ein Konzentrationslager deportiert und ermordet.

When the maid Anna Kirischitz wanted to marry in 1943, it was found out that her mother came from a Roma family. As a result, all members of the fully integrated family were deported to a concentration camp and murdered.

© Landesarchiv Steiermark

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

A kőszegi zsidók deportálása
1944 júniusában
Deportation der Juden von Kőszeg
im Juni 1944
Deportation of the Jews of Kőszeg
© Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár

A ZSIDÓ NÉPESSÉG ÜLDÖZÉSE

Miután Adolf Hitler 1938-ban a Német Birodalomhoz csatolta Ausztriát, megkezdődött az ott élő zsidók erőszakos elűzése, ami az osztrák–magyar határon élőket is érintette. Az észak-burgenlandi falvak zsidó lakosságát 1938. március 13-án egy helyi internálótáborba szállították. Sokan menekültek Magyarországra, Jugoszláviába és Bécsbe. Egyes burgenlandi fiatalok a szüleik nélkül, úgynevezett „Kindertransporttal” hagyhatták el az országot Anglia felé, vagy kivándorolhattak Palesztinába. Az Ausztriában ragadt zsidókat 1941-ben kezdték deportálni. A közel három-ezer burgenlandi zsidóból a fele sem élte túl a Holokausztot. A magyarországi zsidóság módszeres ellehetetlenítése a zsidótörvények (1938, 1939, 1941) megjelenésével erősödött fel.

A II. világháború idején munkaszolgálatos alakulatokba sorozták be őket. A német Wehrmacht 1944. március 19-én megszállta az országot. Ezzel megkezdődött az Adolf Eichmann irányította különleges egységek által vezetett, a magyar hatóságok által is támogatott „végső megoldás”, a magyar zsidó lakosság szervezett megsemmisítése. 1944 áprilisától a szombathelyi és a győri gettóban zsúfolták össze Vas, Győr–Moson–Pozsony és Sopron vármegye zsidó lakosságának többségét. Győrből több mint ötezer főt vittek az auschwitzi haláltáborba. Sopronból 2200 embert deportáltak, közülük 1640 fő esett a Holokauszt áldozatául. A munkaszolgálatosok száma mintegy száz fő volt, közülük hetvenen tértek haza. Sopronban 1946-ban már csak 250 zsidó élt.

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

DAS VERFOLGEN DER JÜDISCHEN BEVÖLKERUNG

Nach dem Anschluß Österreichs an das Deutsche Reich unter Adolf Hitler begann 1938 die gewaltsame Vertreibung der jüdischen Bevölkerung, welche die an der österreichisch-ungarischen Grenze lebenden Juden besonders betraf. Die jüdische Bevölkerung mehrerer nordburgenländischer Dörfer wurde bereits am 13. März 1938 in einem lokalen Lager interniert. Viele flüchteten nach

Ungarn, Jugoslawien oder nach Wien. Einige junge Jüdinnen und Juden aus dem Burgenland konnten ohne ihre Eltern mit einem so genannten „Kindertransport“ nach England gelangen oder nach Palästina auswandern. Ab 1941 wurden alle Juden, denen es bis dahin nicht gelungen war, das Land zu verlassen, deportiert. Von den rund 3.000 Juden des Burgenlandes hat kaum die Hälfte den Holocaust überlebt. Mit den Judengesetzen der Jahre 1938, 1939 und 1941 wurde es für ungarische Juden und Jüdinnen zunehmend unmöglich, ein normales Leben zu führen. Während des Zweiten Weltkrieges wurden zahlreiche ungarische Juden in so genannte Arbeitsdienst-Kompanien eingezogen. Am 19. März 1944 besetzte die Deutsche Wehr-

macht Ungarn. Damit begann die von Adolf Eichmann und seinem Sondereinsatzkommando gelenkte, doch auch von den ungarischen Behörden unterstützte, so genannte „Endlösung“, die systematische Vernichtung der jüdischen Bevölkerung Ungarns. Ab April 1944 wurde die Mehrzahl der jüdischen Bevölkerung der Komitate Vas, Győr-Moson-Pozsony und Sopron in Szombathely und Győr zusammen gepfercht. Aus Győr wurden mehr als 5.000 Menschen in das Todeslager in Auschwitz gebracht, aus Sopron wurden 2.200 Personen deportiert, die Zahl der Opfer des Holocaust beträgt 1.640. Die Zahl der Arbeitsdiensteten betrug etwa 100, von denen 70 konnten nach Hause zurückkehren. 1946 lebten nur 250 Juden in Sopron.

THE PERSECUTION OF THE JEWISH POPULATION

The annexation of Austria to the Third Reich under Adolf Hitler in 1938 initiated the forceful expulsion of the Jewish population which especially affected the Jewish families living along the Austrian-Hungarian border. Already on 13 March 1938 the Jewish population of several villages in northern Burgenland was interned in local camps. Many Jewish Burgenlanders fled across the border into Hungary, Yugoslavia or to Vienna. Some Jewish children and adolescents managed to reach England in so called „Kindertransports“ without their parents or to emigrate to Palestine. Beginning in 1941 all Jews who had not managed to leave the country were deported. Not even half of the 3.000 Jews of Burgenland survived the Holocaust. After the anti-Jewish laws of 1938, 1939 and 1941 it became more and more impossible for the Jewish population of Hungary to lead a normal life. During the Second World War many Jewish men were enlisted into the labour service companies of the Hungarian Army. On 19 March 1944 the German Wehrmacht occupied Hungary. This marked the beginning of the so called „Final Solution“, the systematic extermination of the Jewish population of Hungary, directed by Adolf Eichmann and his special command unit, but actively assisted by the Hungarian administration. Starting in April 1944 the majority of the Jewish population of Vas, Győr-Moson-Pozsony and Sopron counties was squeezed into the ghettos at Szombathely and Győr. More than 5.000 people were taken to the death camp in Auschwitz. 2,200 Jews from Sopron were deported, 1,640 of them fell victim of the Holocaust. The number of laborers was about 100, 70 of whom returned home. In 1946, only 250 Jews lived in Sopron.

„Zsidó nem kívánatos!“ Antiszemita transzparens Kittsee (Köpcsény) bejáratánál 1938-ban
„Juden nicht unerwünscht!“ Antisemitisches Transparent am Eingang von Kittsee im Burgenland 1938
„Jews unwanted!“ Anti-semitic banner at the entrance to Kittsee in Burgenland in 1938
© SZTE Klebelsberg Könyvtár

RAJKA – RAGENDORF

1938. március 26-án, alig két héttel azt követően, hogy Ausztriát a Német Birodalomhoz csatolták, kiűzték az első zsidó családokat Burgenlandból, a rajkai (Ragendorf) határon át. A kittseei (Köpcseny), pamai (Bijelo Selo, Lajtakörtvélyes), frauenkircheni (Boldogasszony) és golsi (Gálos) zsidó családokat éjszaka kirángatták az ágyukból, teherautókkal a határhoz vitték, és otthagyták őket a senki földjén, Ausztria és Magyarország között. Mivel sem útlevelük, sem vízumuk nem volt, az elűzött zsidók nem léphettek be sem Magyarország, sem Csehszlovákia területére, sőt, hazájukba sem térhettek vissza. A pozsonyi zsidó közösség bérelt ki számukra egy régi teherhajót, amelyet a senki földjén horgonyoztak le a Dunán. Az 51 kiűzött zsidónak több hónapig kellett ottmaradnia, mielőtt egy nemzetközi zsidó segélyszervezet támogatásával tovább utazhatott Palesztinába. Ez volt az első alkalom, hogy erőszakkal űztek ki zsidókat a Német Birodalom területéről.

Kiűzése előtt a golsi (Gols) Roth család kénytelen volt írásban lemondani minden vagyonáról
Vor ihrer Vertreibung wurde die Familie Roth aus Gols gezwungen, schriftlich auf ihr gesamtes Vermögen zu verzichten

Before their eviction, the members of the Roth family from Gols (Gálos) had to sign a paper, relinquishing all their possessions

© Burgenländische Forschungsgesellschaft

Video

Izchak Roth kilenc éves volt, amikor családjával kiutasították Ausztriából
Izchak Roth war neun Jahre alt, als er mit seiner Familie aus Österreich vertrieben wurde
Izchak Roth was nine years old when he and his family were evicted from Austria
Video: © Gerhard Baumgartner

Am 26. März 1938, nur zwei Wochen nach dem „Anschluss“ Österreichs an das Deutsche Reich, wurden die ersten jüdischen Familien aus dem Burgenland bei Rajka (Ragendorf) gewaltsam über die Grenze vertrieben. Jüdische Familien aus den Orten Kittsee (Köpcsény), Pama (Bijelo Selo – Lajtakörtvélyes), Frauenkirchen (Boldogasszony) und Gols (Gálos) wurden nachts aus den Betten geholt, mit Lastwagen an die Grenze gebracht und im Niemandsland zwischen Österreich und Ungarn ausgesetzt. Da sie keine Reisepässe oder Visa besaßen, konnten die vertriebenen Juden weder nach Ungarn oder in die Tschechoslowakei einreisen, noch in ihre Heimat zurückkehren. Die jüdische Gemeinde in Bratislava mietete daraufhin ein altes Frachtschiff, das im Niemandsland in der Donau verankert wurde. Die 51 vertriebenen Juden mussten dort mehrere Monate ausharren, bis sie mit Unterstützung einer internationalen jüdischen Hilfsorganisation Richtung Palästina weiterreisen konnten. Dies war die erste gewaltsame Vertreibung von Juden aus dem Territorium des Deutschen Reiches.

A menekültek 1938 nyarán elindulnak Rajkáról (Ragendorf)
Die Flüchtlinge bei ihrer Abreise aus Rajka/Ragendorf im Sommer 1938
The refugees' departure from Rajka in the summer of 1938
© Aron Grünhut

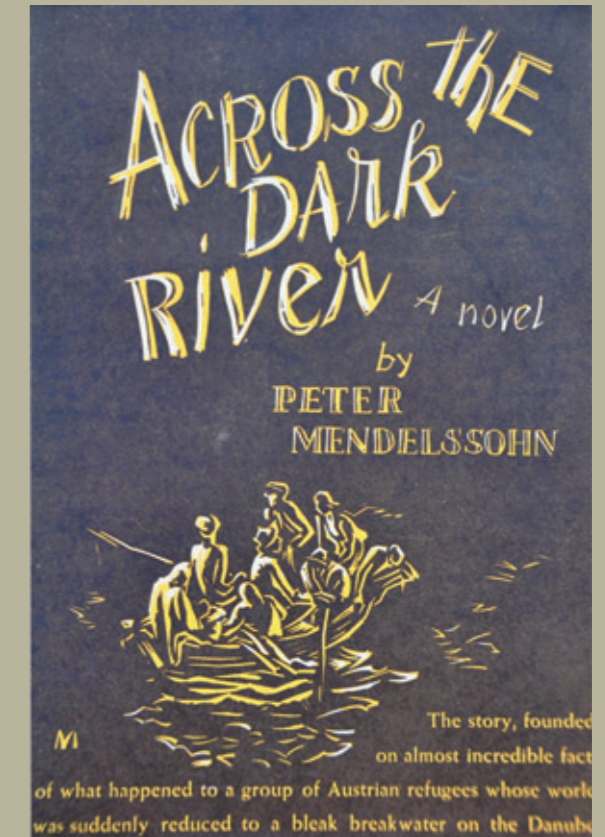

Hazájukból elűzött észak-burgenlandi zsidók a Dunán lehorgonyzott hajón 1938 nyarán
Vertriebene Juden aus dem Nordburgenland auf dem Schleppkahn in der Donau im Sommer 1938
Evicted Jews from Burgenland on a tugboat moored in the river Danube in the summer of 1938
© Aron Grünhut

On 26 March 1938, only two weeks after the annexation of Austria to the German Reich the first Jewish families were forcibly evicted from Burgenland across the border into Hungary near Rajka (Ragendorf). Jewish inhabitants of Kittsee (Köpcsény), Pama (Bijelo Selo – Lajtakörtvélyes), Frauenkirchen (Boldogasszony) und Gols (Gálos) were torn from their beds in the middle of the night, put on lorries, driven to the border and abandoned in the no-man's-land between Hungary and Austria. Since they had no passports or visas, the evicted Jews could enter neither into Hungary or Czechoslovakia, nor could they return to their homeland Burgenland. Members of the Jewish community at Bratislava chartered an old tugboat, which then was moored in the no-man's-land in the Danube River. The 51 evicted Jews had to remain on the boat for several months till they could continue their journey to Palestine with the help of an international Jewish relief organisation. The incident at Rajka (Ragensdorf) was the first forcible eviction of Jews from the territory of the Third Reich.

Nemzetközi újságok beszámoltak erről a kilakoltatásról. Hivatalos tiltakozás azonban nem történt az európai kormányok részéről
Internationale Zeitungen berichteten über diese Vertreibung. Offizielle Proteste europäischer Regierungen blieben jedoch aus
International papers reported the evicprotests from any of the European tion, but there were no official governments
© Aron Grünhut]

1939-ben Peter Mendelsohn „Across the Dark River“ címmel könyvet írt a burgenlandi menekültek sorsáról
Peter Mendelsohn veröffentlichte 1939 unter dem Titel „Across the dark River“ ein Buch über das Schicksal der burgenländischen Flüchtlinge
In 1939 Peter Mendelsohn published a book about the fate of the refugees from Burgenland under the title „Across the Dark River“
© Burgenländische Forschungsgesellschaft

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

RECHNITZ – ROHONC

A Vörös Hadsereg elleni utolsó védelmi vonalként 1944 őszétől a határ mentén épült az úgynevezett „Südosstwall” (Délkeleti Fal), egy lövész- és harckocsisárcokból álló rendszer. A magyar zsidó kényszer- munkások számára, akiknek embertelen körülmények között kellett itt dolgozniuk, külön táborokat állítottak fel. Ahogy a Vörös Hadsereg közeledett, ezeket a táborokat 1945. március végén felszámolták, és a kényszermunkásokat gyalog Mauthausen felé hajtották. 1945. március 24-én este a rohonci pályaudvarra körülbelül kétszáz magyar érkezett Kőszegről, akik már jární sem tudtak. Ugyanezen az estén a rohonci Batthyány kastélyban „búcsúpartit” tartottak a helyi náci hírességeknek. Egy nem teljesen világos telefonhívás után – feltehetően a kerületi vezetőség irodájából – a Gestapo helyi vezetője, Franz Podezin fegyvereket osztott ki, és csapatával meggyilkolta a magyar kényszermunkásokat az úgynevezett „Kreuzstadl” (Keresztpajta) közelében. Számos kísérlet történt a sír megtalálására, melyek eddig mind sikertelenek maradtak. Az 1991-ben Rohoncon alakult RE.F.U.G.I.U.S. Egyesület 2012 óta vezet egy információs és emlékhelyet a Kreuzstadlnál, amely napjainkban Ausztria országos jelentőségű emlékhelyeként a magyar-zsidó kényszermunkások sorsának állít emléket.

A Keresztpajta épülete Rohonctól délre
Das Gebäude des Kreuzstadels südlich von Rechnitz
The building of the „Kreuzstadl” south of Rechnitz
© RE.F.U.G.I.U.S

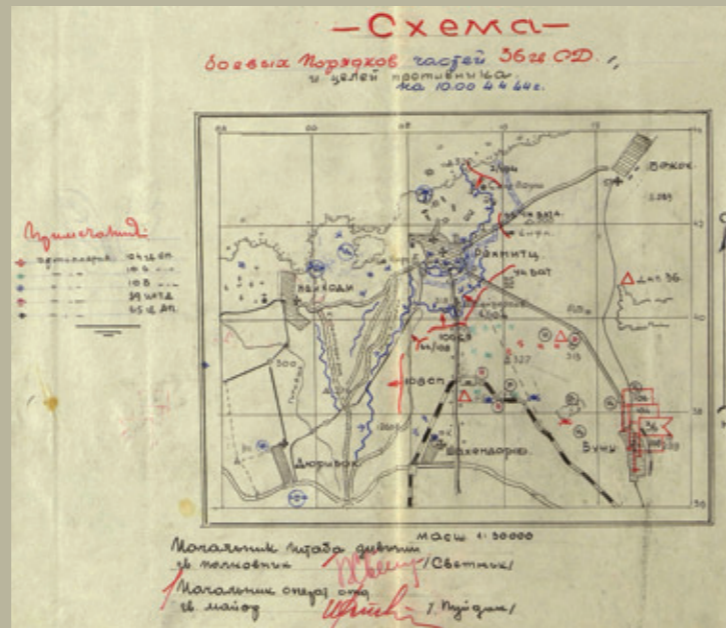

Video

A Hitlerjugend sok fiataljának is részt kellett vennie az ásatási munkákban. 1945 után fontos tanúi voltak a zsidó rabszolgamunkások tömeggyilkosságának. Viele Jugendliche der Hitlerjugend mussten ebenfalls an den Grabungsarbeiten teilnehmen. Sie waren nach 1945 wichtige Zeugen für die Massenmorde an den jüdischen Zwangsarbeitern. Many boys from the Hitler Youth also had to take part in the excavation work. After 1945 they were important witnesses to the mass murders of the Jewish slave laborers.
© Landesarchiv Burgenland

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Als letzte Verteidigungslinie gegen die Rote Armee entstand ab Herbst 1944 entlang der Grenze ein Verteidigungssystem aus Schützen- und Panzergräben, der sogenannte Südostwall. Überall wurden Lager mit ungarisch-jüdischen Zwangsarbeitern eingerichtet, die unter unmenschlichen Bedingungen am Südostwall schanzen mussten. Als die Rote Armee immer näher kam, wurden diese Lager Ende März 1945 aufgelöst und die Zwangsarbeiter in Fußmärschen nach Mauthausen getrieben. Am Abend des 24. März erreichten etwa 200 nicht mehr gehfähige Ungarn aus den Lagern bei Kőszeg den Bahnhof von Rechnitz. Am gleichen Abend fand im Rechnitzer Batthyány-Schloss ein „Abschiedsfest“ der örtlichen Nazi-Prominenz statt. Nach einem ungeklärten Anruf – vermutlich aus der Kreisleitung – liess der Ortsgruppenleiter und örtliche Gestapo-Chef Franz Podezin Waffen ausgeben und die in der Nähe des sogenannten Kreuzstadls lagernden Ungarn ermorden. Zahlreiche Bemühungen, das Grab zu lokalisieren, blieben bisher erfolglos. Der 1991 in Rechnitz gegründete Verein RE.F.U.G.I.U.S. betreut seit 2012 eine Informations- und Gedenkstätte am Kreuzstadl, welche heute als landesweites Mahnmahl für das Schicksal der ungarisch-jüdischen Zwangsarbeiter gilt.

Térkép és fotók az egyes áldozatok exhumálásáról 1946-ban
Karte und Fotos von der Exhumierung einzelner Opfer 1946
Map and photos of the exhumation of some of the victims in 1946
© Wiener Stadt und Landesarchiv

In autumn 1944, as a last line of defense against the Red Army, a system of trenches and tank traps, the so-called „Südostwall“ (Southeast Wall), was dug along the present border. Separate camps were set up for Hungarian-Jewish forced laborers who under inhumane conditions had to do the digging. At the end of March 1945, as the Red Army drew closer, these camps were closed and the forced laborers were driven on foot towards Mauthausen. On the evening of 24 March 1945, about 200 Hungarians who were no longer able to walk reached the Rechnitz (Rohonc) train station coming from the camps near Kőszeg. On the same evening, a „farewell party“ for local Nazi bigwigs

Mártírok emlékműve Rohoncon. Az áldozatok újratemetése mindezidáig nem volt lehetséges. Bár a tömegsirt közvetlenül a háború után megnyitották, azóta lehetetlennek bizonyult megtalálni
Denkmal für die in Rechnitz ermordeten Juden. Eine ehrenvolle Umbettung der Toten konnte bislang nicht stattfinden, da das Massengrab zwar nach dem Krieg anscheinend geöffnet wurde, seitdem aber unauffindbar ist
Memorial commemorating the Jews murdered in Rechnitz. A reburial of the victims has not been possible. Although the mass grave was opened apparently immediately after the war, it has proved impossible to locate it ever since
© RE.F.U.G.I.U.S

took place in the Batthyány Castle at Rechnitz. After an unidentified call – presumably from the district leadership – the local Gestapo chief Franz Podezin had weapons distributed and with men under his command murdered the Hungarians camped near the so-called „Kreuzstadl“ (Cross Barn). Numerous efforts to locate the mass grave have so far remained unsuccessful. Since 2012 RE.F.U.G.I.U.S, a private association founded in 1991 in Rechnitz, has been operating an information and memorial site at the „Kreuzstadl“, which over the years has become a national place of remembrance commemorating the fate of Hungarian-Jewish forced laborers in Austria.

Újabb sikertelen ásátások 2021-ben
Neueste, erfolglose Grabungen im Jahre 2021
The last unsuccessful diggings of 2021
© RE.F.U.G.I.U.S

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

SZOMBATHELY – STEINAMANGER

1944. március 19-én egy SS páncélos ezred, majd további német alakulatok szállták meg Szombathelyt. Este kijárási tilalmat rendeltek el a zsidó lakosoknak, nem használhatták a közlekedési eszközöket, a város területét nem hagyhatták el. Elvették tőlük az autókat, motorokat, rádiókat és a fényképezőgépeket. Bezárták üzleteiket, elkészítették valamennyi zsidó család és cég vagyonyjilatkozatát, hogy azoktól megfoszthassák őket. Kitiltották őket a vendéglátóhelyekről, mozikból, az üzletekben csak délelőtt 11 és 12 óra között vásárolhattak. Április elején a város utcáin is feltűntek a sárga csillagok, viselését rendelet tette kötelezővé. Május elején 926 családot, 2615 személyt tereltek be a kijelölt gettó területére. A módosabb zsidó polgárokat az ún. „pénzverdébe” kísérték, ahol brutálisan bántalmazták őket, hogy elárulják, hová rejtették értékeiket. A gettó zsúfoltságát csak növelte, hogy ide szállították a kőszegi, körmendi, vasvári és szentgotthárdi zsidókat is. Június 29-én hajnalban vette kezdetét a gettó felszámolása. Július 3-án és 4-én bevonították őket, és a 3 napos, marhavagonokban töltött kegyetlen utazás után Auschwitzba érkeztek. Az elhurcolt szombathelyi zsidóságnak csupán egytizede, közel 300 fő élte túl a poklot.

Vas vármegyei zsidók menete a gettóból a Mayer gépgyárba (1944. június 30.)
Marsch der Jüdinnen und Juden aus dem Ghetto von Steinamanger in die Mayer-Maschinenfabrik (30. Juni 1944)
March of Jews of Vas County from the Ghetto to the Mayer Machine Factory (June 30, 1944)
© Szombathelyi Zsidó Hitközség

Video

AR

Beszélgetés szombathelyi származású holokauszt-túlélőkkel
Von Angesicht zu Angesicht – Gespräch mit Holocaust-Überlebenden
Face to face – Conversation with Holocaust survivors
© Szombathelyi Televízió

Am 19. März 1944 besetzte ein SS-Panzerregiment zusammen mit weiteren deutschen Armeeeinheiten die Stadt Szombathely (Steinamanger). Für jüdische Einwohner wurde sofort eine Ausgangssperre verhängt, die Benützung sämtlicher Verkehrsmittel wurde ihnen untersagt und sie durften das Stadtgebiet nicht mehr verlassen. Ihre Autos, Motorräder, Radios und Fotoapparate wurden beschlagnahmt. Die jüdischen Geschäfte wurden geschlossen und als Vorbereitung für den endgültigen Vermögensentzug wurden die jüdischen Bewohner gezwungen, eine Vermögenserklärung für ihre Familien und Firmen zu erstellen. Aus Restaurants und Kinos verbannt, durften Juden nur zwischen elf und zwölf Uhr Vormittag Geschäfte betreten, um einzukaufen. Anfang April tauchten die gelben Sterne auf den Straßen der Stadt auf, dessen Tragen per Dekret vorgeschrieben wurde.

Anfang Mai wurden 926 Familien, insgesamt 2.615 Menschen, gezwungen in ein als Ghetto ausgewiesenes Gebiet der Stadt zu übersiedeln. Wohlhabendere jüdische Bürger wurden in das Gebäude der alte "Münzanstalt" der Stadt gebracht, wo sie brutal gefoltert wurden, um zu verraten, wo sie ihre Wertgegenstände versteckt hatten. Die völlige Überlastung des städtischen Ghettos wurde durch die Einlieferung der jüdischen Bevölkerung von Kőszeg (Güns), Körmend, Vasvár und Szentgotthárd (St. Gotthard) noch verschlimmert. Im Morgengrauen des 29. Juni 1944 begann die Auflösung des Ghettos. Am 3. und 4. Juli 1944 wurden die Insassen des Ghettos von Szombathely in einem drei Tage dauernden Transport in Viehwaggons nach Auschwitz deportiert. Nur rund 300 Menschen, etwa ein Zehntel der aus Szombathely deportierten Juden, überlebte den Holocaust.

A Schwartz család, a Holokauszt áldozatai
Familie Schwartz, Opfer des Holocausts
The Schwartz family, victims of the Holocaust
© Savaria Múzeum

Emlékmű az egykori szombathelyi gettó bejáratánál. Veres Gábor alkotása
Gedenkmal am Eingang des ehemaligen Ghetto von Steinamanger. Skulptor: Gábor Veres
Monument at the entrance to the former ghetto in Szombathely. Creator: Gábor Veres
© Ferenc Lobler

On 19 March 1944, an SS tank regiment together with other German army units occupied the city of Szombathely (Steinamanger). A curfew was immediately imposed on Jewish residents, they were banned from using all means of transport and were no longer allowed to leave the city. Their cars, motorcycles, radios and cameras were confiscated. The Jewish shops were closed and in preparation for the final confiscation of their property, all Jewish residents had to draw up property declarations for their families and companies. Banned from restaurants and cinemas, Jews were only allowed to do all their shopping between eleven and twelve o'clock in the morning. At the beginning of April, the yellow stars appeared on the streets of the city, the wearing of which was made compulsory

Propagandaplakát: „szégyeld magad! már megint zsidónál vásároltál!”
Propagandaplakát: „Schäm dich, du hast schon wieder bei einem Juden gekauft!”
Propaganda Poster: “Shame on you! You shopped from a Jew again!”
© Savaria Múzeum

by a special decree. At the beginning of May, 926 families, a total of 2,615 people, were forced to move to an area of the city designated as a ghetto. Wealthy Jewish citizens were taken to the building of the city's old "mint" where they were brutally tortured to reveal where they had hidden their valuables. The already catastrophic congestion of the urban ghetto was made worse by the arrival of the Jewish population of Kőszeg (Güns), Körmend, Vasvár and Szentgotthárd (St. Gotthard). At dawn on 29 June 1944 began the liquidation of the ghetto. On 3 and 4 June 1944, the inmates of the Szombathely ghetto were deported to Auschwitz in a three-day transport in cattle wagons. Only around 300 people, around a tenth of the Jews deported from Szombathely, survived the Holocaust.

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

KŐSZEG – GÜNS

A náci hadvezetés 1944 szeptemberétől az osztrák–magyar határ mentén elkezdte kiépíteni a tank-csapdából, lövészárkokból, bunkerekből álló Birodalmi Védőállást („Délkeleti Fal”), melynek célja az előrenyomuló szovjet csapatok feltartóztatása volt. A kegyetlen, kézi erővel végzett munkákat zömében a budapesti gettóból Kőszegre szállított zsidó munkaszolgálatosokkal végeztették. Számukat egyes becslések 4.000-5.000-re, míg mások 8.000-re teszik. A több ezer deportáltat a Czeke-féle téglagyárban, a Weidl malomban, a sörgyár területén, valamint a kőszegfalvi pajtákban helyezték el. A hiányos öltözet, alultápláltság, a minimális higiéniai körülményeket sem biztosító, fűtetlen szállások, az embertelen munka és bánásmód miatt a kényszermunkások tömegesen betegedtek meg. Az elhunytak száma napról napra emelkedett. A kőszegi munkatáborokat 1945. március 23–24-én zárták be. Közel ezer magyar zsidó kényszermunkást Rohoncon át Burgba (Pinkaóvár) szállítottak. 200-250 zsidót, akik túl betegek és munkára képtelenek voltak, Rohoncon megölték. Egy másik transzport a Czeke téglagyárból marhavagonokban elindult Nyugat felé. A bevagonirozásokor lelőtt zsidókat a város egyik kocsisa, Heilig József szállította a Guba hegyi Lovag-dűlőben ásott tömegsírba.

Magyar munkaszolgálatos zsidók
Ungarische Arbeitsdienstjuden
Hungarian Jews during military labor service
© Landesarchiv Burgenland

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Kőszeg város zsidó lakosságának deportálása 1944. június 18-án
Deportation der jüdischen Bevölkerung der Stadt Kőszeg am 18 Juni 1944
Deportation of the Jewish population of Kőszeg on 18 June 1944
© USHMM

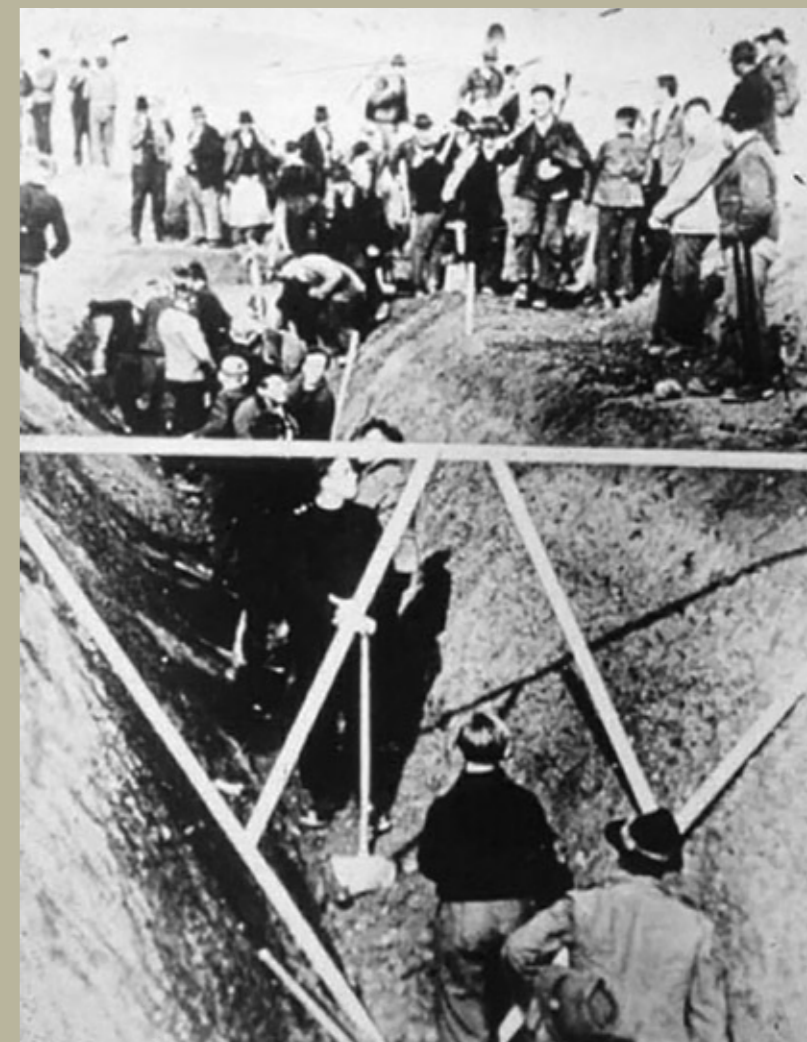
Im September 1944 begann die NS-Heeresleitung entlang der ungarisch-burgenländischen Grenze eine „Südostwall“ genannte Wehranlage aus Panzerfallen, Schützengraben und Bunkeranlagen zu errichten, um beim Rückzug eine letzte Verteidigungslinie gegen die heranrückende Rote Armee zu errichten. Die unmenschlich schweren, mit Hand durchgeführten Grabarbeiten wurden größtenteils von aus dem Budapester Ghetto nach Kőszeg (Güns) deportierten jüdischen Häftlingen ausgeführt. Ihre Zahl belief sich nach einigen Schätzungen auf 4.000 bis 5.000, nach anderen Berechnungen auf bis zu 8.000 Personen. Die Zwangsarbeiter wurden in der „Czeke“ Ziegelfabrik, in der Weidl-Mühle, auf dem Gebiet der lokalen Brauerei sowie in Scheunen der Umgebung unter erbärmlichen Umständen

einquartiert. Durch die unmenschliche Behandlung, die unter den Gefangenen grassierenden Seuchen und durch die Kälte stieg die Zahl der Toten von Tag zu Tag. Am 23. und 24. März 1945 wurden die Zwangsarbeiterlager in Kőszeg aufgelöst. Etwa 1.000 Zwangsarbeiter wurden durch Rechnitz (Rohonc) nach Burg (PINKAÓVÁR) transportiert. 200–250 Juden, die zu krank und arbeitsunfähig waren, wurden in Rohonc ermordet. Ein Teil der Gefangenen aus der Ziegelfabrik wurde in Viehwaggons nach Westen deportiert. Die bei der Beladung der Viehwaggons erschossenen jüdische Zwangsarbeiter wurden von József Heilig, einem städtischen Pferdefuhrwerker der Stadt auf den „Guba-hegy“ genannten Hügel vor der Stadt gebracht und in einem in der „Lovag“-Riede angelegten Massengraben verscharrt.

A volt városi téglagyár területén állt a kőszegi munkaszolgálatos tábor
Das Arbeitsdienstlager in Kőszeg stand auf dem Gelände der ehemaligen städtischen Ziegelei
The labor camp in Kőszeg was located on the site of the former municipal brickworks
© HDKE

In September 1944, the National Socialist Army Command began to build a defense system called „South-East Wall“ along the border between Hungary and Burgenland, consisting of tank traps, trenches and bunkers, in order to establish a line of defense against the advancing Red Army when retreating. Most of the inhumanly difficult digging had to be done by hand, carried out by Jewish forced laborers deported from the Budapest ghetto to Kőszeg (Güns). According to some estimates, they numbered between 4.000 to 5.000, according to other calculations up to 8.000 people. The forced laborers were quartered in the „Czeke“ brick factory, in the Weidl-Mill, in the buildings of the local brewery and in neighboring barns under appalling circumstances. As a result of the inhumane treatment, epidemic diseases rampant among the prisoners and the cold, the number of casualties increased daily. On 23 and 24 March 1945, the forced labor camps in Kőszeg were liquidated. About 1.000 forced laborers were transported to Burg (PINKAÓVÁR) via Rechnitz (Rohonc). 200–250 Jews too sick and unable to work were murdered in Rechnitz. Another group of prisoners from the brick factory was deported to the west in cattle wagons. The Jewish forced laborers who were shot while being crammed into the cattle wagons were transported to a previously dug mass grave in the „Lovag“-vineyard on a hill called „Guba-hegy“ at the outskirts of town by József Heilig, a local carter, in his horse-drawn wagon and hastily buried.

A „Délkeleti Fal“ néven ismert árokrendszer egyetlen napra sem tudta megállítani a szovjet tankokat
Das „Südostwall“ genannte Grabensystem konnte die sowjetischen Panzer nicht einen einzigen Tag aufhalten
The trench system known as the „South-East Wall“ could not stop the Soviet tanks for a single day
© Landesarchiv Burgenland

Munkaszolgálatos emlékmű Kőszegen
Zwangsarbeiterdenkmal in Kőszeg
Forced labor memorial in Kőszeg
© Csiki István

BALF – SANKT WOLFGANG

1944. december 4. és 1945. március 31. között Balfon működött a soproni vidék egyik legnagyobb munkatábora azzal a céllal, hogy az ide hurcolt munkaszolgálatosok és foglyok felépítsék a „Südoswall” (Délkeleti Fa) erődrendszert. A balfi munkatábor nem „hagyományos” értelemben vett tábor volt. Az itt őrzött munkaszolgálatosokat a helyi lakosok házáinál, pajtákban, fedetlen csűrökben helyezték el. Lakói többnyire Budapestről kerültek ide, 10 napi gyalogmenet után. A tábor legismertebb foglya, áldozata Szerb Antal, magyar író, irodalomtörténész volt. Számos, nemzetközileg is elismert regény szerzője, aki épp aznap, 1945. január 27-én vesztette életét Balfon, amikor az auschwitzi tábor felszabadult. A településen 2008-ban egy szoboregyüttest avattak fel, amely a meggyilkolt munkaszolgálatosoknak, köztük Szerb Antalnak és Halász Gábor irodalomtörténésznek állít emléket. Itt olvashatók Szerb Antal sorai: „A szabadság nem csak egy nemzet magánügye, hanem az egész emberiségé is.” Ivan Deutsch tanúja volt a neves magyar írodalmár utolsó napjainak. „A táborban közvetlen melletttem ázott Szerb Antal (...) Minden magyar iskolás és felnőtt ismeri a nevét. Teljesen el voltam képedve, hogy ez a nagy ember itt van melletttem (...) Megkérdeztem tőle: „Ön Szerb Antal?” „Igen” – mondta, de nem akart velem sokat beszélni, nagyon rossz állapotban volt már. Mondtam neki: „Ne aggódjon, minden rendben lesz.” Ő erre azt mondta: „Látod azt a tömegsirt itt mellettünk? Mindannyian ott fogjuk végezni! Egy hét múlva én, két hét múlva te, de mind ott fogjuk végezni!” Két hét múlva meg is halt a táborban (...).”

Emlékmű a balfi tömegsírban nyugvó 181 áldozat tiszteletére
Denkmal für 181 Opfer des Massengrabes von Balf
Memorial for 181 victims of the mass grave in Balf
© Hétfa Kft.

1945-ben a balfi táborban egy őr agyonverte a híres magyar író és irodalomtörténészt, Szerb Antalt
Der Schriftsteller und Literaturtheoretiker Antal Szerb wurde 1945 im Lager Balf von einem Aufseher erschlagen
In 1945 the famous writer and literary historian Antal Szerb was beaten to death by a guard in camp at Balf
© MTVA

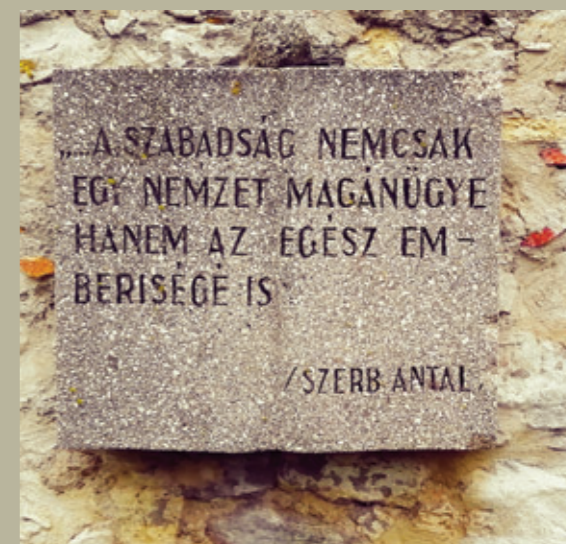
Vom 4. Dezember 1944 bis 31. März 1945 befand sich in Balf eines der größten national-sozialistischen Arbeitslager in der Region Sopron, dessen Zwangsarbeiter und Gefangene das „Südostwall“ genannte Befestigungssystem errichten sollten. Das Lager von Balf war kein Arbeitslager im herkömmlichen Sinn. Die jüdischen Zwangsarbeiter wurden hier bei den Häusern der örtlichen Bevölkerung, in Ställen, Scheunen und unüberdachten Tennen untergebracht. Die meisten Häftlinge waren in zehntägigen Fussmärschen aus Budapest hierhergetrieben worden. Unter ihnen war auch Antal Szerb, ein berühmter ungarischer Schriftsteller, Literaturwissenschaftler und Autor mehrerer international anerkannter Romane. Am 27. Jänner 1945, am selben Tag, als das Konzentrationslager Auschwitz befreit wurde, verstarb er im Lager Balf. Der ungarische Literaturhistoriker Gábor Halász kam ebenfalls hier ums Leben. 2008 wurde in Balf ein Denkmal zur Erinnerung an die ermordeten Zwangsarbeiter errichtet. Die Inschrift enthält ein Zitat von Antal Szerb: „Die Freiheit ist nicht nur die Angelegenheit einer Nation, sondern auch die der gesamten Menschheit.“ Ivan Deutsch, ein Schicksalsgenosse von Szerb war Augenzeuge seiner letzten Tage im Balf-Lager. „Neben mir schaufelte Antal Szerb, ein sehr berühmter ungarischer Schriftsteller. Alle Schulkindern und Erwachsenen kannten seinen Namen. Ich war total verblüfft, dass dieser berühmter Mann neben mir ist. Ich sprach ihn an: „Sind Sie Antal Szerb? Ja.–antwortete er, aber er wollte nicht viel mit mir reden, er befand sich in einem sehr schlechtem Zustand. Ich sagte zu ihm: „Haben Sie keine Angst, alles wird gut!“ Darauf sagte er:“Siehst du dieses Massengrab hier neben uns? Wir alle kommen dort hinein! Ich in einer Woche, du in zwei Wochen, aber dort werden wir alle enden. Zwei Wochen starb er dann auch im Lager (...)“.

A balfi munkatábor őrei 181 kényszermunkást mészároltak le 1945. március 31-én
Am 31. März 1945 wurden 181 Zwangsarbeiter in Balf Opfer eines Massakers der Wachmannschaften
On 31 March 1945, 181 forced laborers were killed by the guards during a massacre in Balf
© Hétfa Kft.

Between 4 December 1944 and 31 March 1945, one of the largest labor camps of the Sopron region was established at Balf, whose prisoners and forced laborers were meant to build the so called “Südostwall” (Southeastern Wall) fortification system. The Balf camp was not a labor camp in the traditional sense. The Jewish slave laborers were housed in the houses of the local population, in stables, pigsties, barns and badly covered sheds. Most of the camp’s 30.000 prisoners had been driven here on foot from Budapest in ten days’ marches. Among them was Antal Szerb, a famous Hungarian writer, literary scholar and author of several internationally recognized novels. On 27 January 1945, the day of the liberation of the Auschwitz concentration camp, Antal Szerb died in Balf. The Hungarian literary historian Gábor Halász also lost his life in Balf. In 2008 a memorial was erected in Balf to commemorate the murdered slave laborers. The inscription contains a quote from Antal Szerb: „Freedom is not only the matter of one nation, but also that of all humanity.“Ivan Deutsch, a fellow prisoner, was an eyewitness to Antal Szerb’s last days in camp Balf. “Antal Szerb, a very famous Hungarian writer, was shoveling next to me. All school children and adults knew his name. I was totally amazed that this famous man was next to me. I addressed him: “Are you Antal Szerb? Yes.–he replied, but he didn’t want to talk much, he was in very bad shape. I said to him: “Do not be afraid, everything will be all right!” He replied: “Do you see this mass grave here next to us? We will all go in there! Me in a week, you in two weeks, but that’s where we will all end up. Two weeks later he dies in the camp (...)”

Szintén a balfi táborban hunyt el Halász Gábor, híres magyar irodalomtörténész
Der ungarische Literaturtheoretiker Gábor Halász fand ebenfalls im Lager Balf den Tod
The Hungarian literary theorist Gábor Halász also died in the camp at Balf
© Petőfi Irodalmi Múzeum

„Die Freiheit ist nicht nur die Angelegenheit einer Nation, sondern auch die der gesamten Menschheit.“ Antal Szerb
„Freedom is not only the matter of one nation, but also that of all humanity.“ Antal Szerb
© Hétfa Kft.

WIEN – BÉCS

Miután a német Wehrmacht 1944 márciusában elfoglalta Magyarországot, több ezer magyar zsidót deportáltak a Német Birodalomba kényszermunkára. Kasztner Rezső, a Budapesti Segélyező és Mentőbizottság helyettes vezetője 1944 nyarán tárgyalt Adolf Eichmannal a magyar zsidók váltságdíjáról. A bécsi akut munkaerőhiány miatt Adolf Eichmann engedélyezte, hogy 15000 Auschwitz-ba történő deportálásra váró zsidót a magyarok fejenként száz dollárért „megvásároljanak”. A bécsi lakosság naponta szembesült a kényszermunkások szenvedéseivel. Viselkedésüket a túlélők különbözőképpen írják le. A bántalmazásokról szóló beszámolók mellett segítőkészségről és együttérzésről tanúsító pozitív történeteket is meséltek. Különösen a gyermekeknek juttattak rendszeresen titokban ételt. A bécsi gettóban gyilkolták meg az Ausztriába deportált magyar kényszermunkások mintegy felét. A front közeledtével a kényszermunkások egy részét úgynevezett halálmenetben koncentrációs táborokba hajtották. A táborok egy részét a Vörös Hadsereg szabadította fel 1945 májusában.

A munkatábor 1480 rabja emlékére állított emléktábla – Bécs XI., Heidestrasse 62.
Gedenktafel für 1480 Häftlinge des Arbeitslagers in Wien XI, Heidestraße 62.
Memorial tablet for 1480 prisoners of a labor camp in Vienna XI, Heidestrasse 62.
© Wiener Stadt und Landesarchiv

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Nach der Besetzung Ungarns durch die deutsche Wehrmacht im März 1944 wurden Tausende ungarische Jüdinnen und Juden zur Zwangsarbeit ins Deutsche Reich verschleppt. Rezső Kasztner, der stellvertretende Leiter des „Budapester Komitees für Hilfe und Rettung“ verhandelte im Sommer 1944 mit Adolf Eichmann über einen Freikauf von ungarischen Jüdinnen und Juden. Aufgrund des akuten Arbeitskräftemangels in Wien ließ sich Adolf Eichmann rund 15.000 bereits zur Deportation nach Auschwitz vorgesehene jüdische Ungarinnen und Ungarn gegen hundert Dollar pro Kopf „abkaufen“. Die Wiener Bevölkerung war täglich

mit dem Leid der Zwangsarbeiterinnen und Zwangsarbeiter unübersehbar konfrontiert. Ihr Verhalten wird von den Überlebenden unterschiedlich geschildert. Neben der Darstellung von Misshandlungen gibt es auch positive Berichte der Hilfsbereitschaft und des Mitleids. Vor allem Kindern wurden immer wieder Lebensmittel zugesteckt. Rund die Hälfte der nach Österreich verschleppten ungarischen Zwangsarbeiter fanden hier den Tod. Mit dem Herannahen der Front wurde ein Teil der Zwangsarbeiter auf sogenannten Todesmärschen in Konzentrationslager getrieben, zum Teil wurden sie im Mai 1945 von der Roten Armee befreit.

After the occupation of Hungary by the German army in March 1944 thousands of Hungarian Jewish men and women were deported to the Third Reich as forced laborers. In the summer of 1944 Rezső Kasztner, the vice-chairman of the „Budapest Committee for Help and Relief“ negotiated with Adolf Eichmann to “buy out” Hungarian Jews destined for deportation. Because of the extreme shortage of labour in Vienna, Eichmann conceded to a “sell off” 15.000 Jews already destined for deportation to Auschwitz for a ransom of 100 US Dollars per person. The population of Vienna could daily witness the tragic fate of the Hungarian Jews. Survivors have given widely disparaging reports concerning the reaction of the Viennese population, ranging from reported mistreatments to public gestures of pity and actual help. Repeatedly food was secretly slipped to the prisoners, especially to children. Half of the forced laborers deported to Vienna perished before the end of the war. When the front was approaching Vienna, part of the forced laborers was driven on foot towards concentration camps in so called “death marches” while the others were liberated by the Red Army in Mai 1945.

A magyarországi zsidó kényszermunkásokat túlszűfolt lakótáborokban, gyárépületekben helyezték el Bécs területén, ahonnan gyalog vagy tömegközlekedéssel jutottak el a kijelölt munkahelyekre (Bécs XI., Heidestrasse 22.)

Die jüdisch-ungarischen Zwangsarbeiterinnen und Zwangsarbeiter waren in überbelegten Wohnlagern der Gemeinde Wien, aber auch in Arbeitsstätten bzw. Fabriken untergebracht, von wo sie sowohl zu Fuß als auch mit öffentlichen Verkehrsmitteln an ihre Einsatzplätze gebracht wurden (XI. Wien, Heidestrasse 22.)

In Vienna the Jewish forced laborers from Hungary were housed in crammed camp barracks or directly at their workplaces and in the factories, from where they were daily taken to their workplaces on foot or by public transport (XI. Vienna, Heidestrasse 22.)

© DÖW

Megaláztatásuk jeléül sárga Dávid-csillagot kellett viselniük, melyet ki is kellett fizetniük Als Zeichen ihrer Demütigung mussten sie den gelben Judenstern tragen, den sie auch noch selbst bezahlen mussten

As a symbol of their humiliation, they had to wear the yellow Star of David, which they even had to pay for themselves

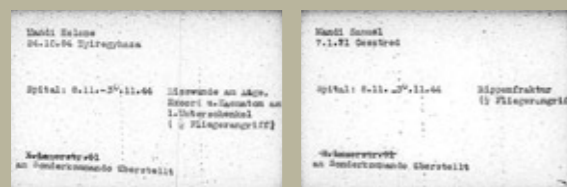
© DÖW

Lager	Stand	Arbeitsfähig	Kranke	Toten	Kinder
Antonhof v. Schwabach	26	20	5	13	6
Antonhof "	52	52	11	23	12
Antonhof "	52	39	8	11	13
Aspern (Oberleitner)	43	35	13	26	4
Baumgarten Lager II	255	40	206	380	59
Bergstraße Gr. Wiesel	128	103	58	56	20
Blutsteinwerk XI.	37	34	13	24	-
Bohling Gut Schaffelhofer	60	49	20	31	9
Platzmann	24	19	6	14	4
Prussenerhof	44	33	10	27	7
Prussenerhof II	32	30	15	15	2
Reinshof	11	11	6	5	-
Reinshof	281	100	106	134	43
Gr. Prussenerhof Lager 1	100	88	33	61	6
" " Lager 2	78	67	23	48	7
Schneidhof	34	27	7	22	5
Schneidhof XV.	450	345	126	248	76
Stadl Oskar Hof.	30	22	6	19	5
Prussenerhof Fr. 7	47	37	17	25	5
" " 71	23	21	10	12	1
Wagner & Wolfson	23	20	14	8	1
Wagner Adolf Hof.	149	100	36	102	27
Waldstrasse	43	39	10	26	7
Waldstrasse Karl	10	10	-	10	-
Kabel-Werkwerke	90	40	9	34	7
Kornmarkt Lager 22	358	200	122	204	32
Kornmarkt Lager 22	23	16	-	17	6
Kornmarkt Lager XIII.	47	34	12	28	7
Kornmarkt Lager XIII.	332	215	132	167	33
Kornmarkt Lager XIII.	10	10	3	7	-
Kornmarkt Lager XIII.	27	24	5	13	3
Kornmarkt Lager XIII.	42	40	18	28	2
Kornmarkt Lager XIII.	24	21	8	13	3
1944 1945 1946 1947 1948					

Lager	Stand	Arbeitsfähig	Kranke	Toten	Kinder
Hangarstrasse 11	1089	2408	1056	1223	419
Kornmarkt Lager 22	639	283	137	303	179
Kornmarkt Lager 22	79	43	18	50	11
Kornmarkt Lager 22	36	32	11	18	7
Kornmarkt Lager 22	43	36	9	27	7
Kornmarkt Lager 22	34	21	10	20	6
Kornmarkt Lager 22	132	89	28	86	18
Kornmarkt Lager 22	233	213	91	160	42
Kornmarkt Lager 22	63	50	22	37	4
Kornmarkt Lager 22	15	14	5	9	1
Kornmarkt Lager 22	39	38	13	23	3
Kornmarkt Lager 22	44	34	13	25	6
Kornmarkt Lager 22	68	68	9	49	10
Kornmarkt Lager 22	26	23	11	13	2
Kornmarkt Lager 22	111	51	30	64	17
Kornmarkt Lager 22	72	54	30	34	8
Kornmarkt Lager 22	123	85	25	71	27
Kornmarkt Lager 22	283	77	34	110	121
Kornmarkt Lager 22	35	20	8	20	7
Kornmarkt Lager 22	306	218	69	173	64
Kornmarkt Lager 22	28	24	10	14	4
Kornmarkt Lager 22	214	144	65	124	25
1944 1945 1946 1947 1948					

1944 és 1945 között mintegy 300 magyar kényszermunkás, köztük sok gyermek dolgozott a városban található Anker kenyérgyárban
In der städtischen Anker Brotfabrik arbeiteten 1944–1945 rund 300 ungarische Zwangsarbeiterinnen, darunter viele Kinder
Between 1944 and 1945 around 300 Hungarian forced laborers, among them many children, worked in the city's Anker bread factory
© Wiener Stadt und Landesarchiv

Bombázások során a zsidó kényszermunkások nem használhatták az óvóhelyeket. A sebesülteket áthelyezték egy „Sonderkommando“-ba, vagyis meggyilkolták őket
Bei Bombardierungen durften jüdische Zwangsarbeiter nicht in die Bunker gehen. Bei Bombenangriffen Verletzte wurden an ein “Sonderkommando” überstellt, also ermordet.
During bombardments Jewish forced laborers were not allowed to go into the bunkers. Those injured were transferred to a “special command”, that is, murdered.
© Wiener Stadt und Landesarchiv

Video

Jánossomorjai német családok kitelepítése 1946-ban
Aussiedlung der deutschen Familien aus St. Johann, 1946
Expulsion of German families from Jánossomorja in 1946
© Fortepan, közösségi fotóarchívum/Csorba Dániel

A NÉMETEK KITELEPÍTÉSE

A II. világháborút lezáró potsdami konferencia 1945 nyarán jóváhagyta a magyarországi németek kitelepítését. A német fasizmus bűnei és a háború miatt kollektíve felelőssé tették az egész magyarországi német kisebbséget. A magyar kormány erről szóló rendelete szerint kitelepítendő az a személy, aki az 1941. évi népszámláláskor német nemzetiségűnek (303.000 fő), vagy német anyanyelvűnek (477.000 fő) vallotta magát, magyarosított nevét visszaváltoztatta németre, vagy aki a Volksbundnak vagy az SS-nek volt a tagja. Nyugat-Magyarország, azon belül is Győr-Moson, Sopron és Vas vármegye településeit az elsők között érintette a német kisebbség kitelepítése. Vas vármegyében 6.458 személy került fel a listára, de végül 3.680 embert felmentettek közülük.

A közel háromezer kitelepített többsége Alsó- és Felső-rönökről, Kőszegről, Kőszegfalváról, Alsó-szölnökről és Pornóapátiból került ki. Jóval nagyobb veszteség érte a Győr-Moson, Sopron vármegyeieket. Csak Sopron vármegyéből 14 ezer embert úztek el. Ágfalváról két vonatszerelvénygel 1.400 németet hurcoltak el. Harkán szinte a teljes lakosságot kicserélték. Mosonszolonkon mindössze 8 német család maradt, 478 családot négy szerelvénygel Németország amerikai zónájába szállítottak. Majdnem teljes lakosságcsere történt a mai Jánossomorján, ahonnan közel 5.000 főt telepítettek ki. A kitelepített németek helyére az esetek többségében a csehszlovák-magyar „lakosságcsere” révén felvidéki magyar családokat költöztettek be.

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

DIE AUSSIEDLUNG DER UNGARNDEUTSCHEN

Nach dem Ende des Zweiten Weltkrieges billigte die Potsdamer Friedenskonferenz im Sommer 1945 die Umsiedlung der ungarndeutschen Bevölkerung nach Deutschland. Die deutsche Minderheit sollte kollektiv für die Untaten des deutschen Faschismus und für die Kriegsergebnisse zur Verantwortung gezogen werden. Laut einer am 29. Dezember 1945 veröffentlichten Anordnung der ungarischen Regierung war jeder ungarische Staatsbürger verpflichtet, nach Deutschland umzusiedeln, der sich bei der Volkszählung des Jahres 1941 zur deutschen Volkszugehörigkeit (303.000 Personen) oder Muttersprache (477.000 Personen) bekannt hatte, seinen madjarisierten Namen wieder

in einen deutsch klingenden Namen hatte ändern lassen, sowie alle Personen, die Mitglied des „Volksbundes der Deutschen in Ungarn“ oder der SS geworden waren. Die Vertreibung betraf hauptsächlich die deutsche Minderheit in den westlichen Komitaten Ungarns. Im Komitat Vas war ursprünglich die Vertreibung von 6.458 Personen vorgesehen, letztendlich wurden aber aus verschiedenen Gründen lediglich 2.778 Personen ausgesiedelt. Die Mehrheit von ihnen waren Einwohner von Alsórönök (Unterradling), Felsórönök (Oberradling), Kőszeg (Güns), Kőszegfalva (Schwabendorf), Alsószölnök (Unterzemming) und Pornóapáti (Pernau). Wesentlich größere Auswirkungen hatte die

Magyarországi Németek Népi Szövetsége helyi szervezetének gyűlése Vas vármegyében
Versammlung der lokalen Organisation des Volksbundes der Deutschen in Ungarn im Komitat Vas
Meeting of the local organization of the German Association of Hungarians in Vas County
© Savaria Múzeum

Aussiedlung in den Komitaten Győr-Moson, Sopron. Am stärksten war das damalige Komitat Sopron betroffen, von wo mehr als 14.000 Ungarndeutsche vertrieben wurden. Aus Ágfalva (Agendorf) wurden mit zwei Bahntransporten rund 1.400 Menschen in die amerikanische Zone in Westdeutschland ausgesiedelt. In Harka (Harau) wurde ein beinahe kompletter Bevölkerungsaustausch durchgeführt. Aus Mosonszolnok (Zanegg) wurden mit vier Zügen 478 Familien deportiert. Nur 8 deutsche Familien blieben im Dorf zurück. Aus dem heutigen Jánosomorja (St. Johann) wurden fast 5.000 Personen vertrieben. In den meisten Gemeinden wurden an die Stelle der vertrieben Ungarndeutschen im Rahmen eines tschechoslowakisch-ungarischen Bevölkerungsaustausches ungarische Familien aus der heutigen Slowakei angesiedelt.

THE EXPULSION OF THE GERMAN HUNGARIANS

After the end of the Second World War, in the summer of 1945, the Potsdam Conference sanctioned the expulsion of the German speaking population of Hungary and their resettlement in Germany. The whole German minority was collectively held responsible for the atrocities of German fascism and the Second World War. According to a decree of the Hungarian government from 29 December 1945 all those Hungarian subjects had to relocate to Germany, who at the census of 1941 had

declared their affiliation to the German people (330.000 persons) or their mother tongue to be German (477.000 persons), who had rechanged their formerly „Hungarianized“ family name back to a German name, as well as all persons who had been members of the German minority organization „Volksbund“ or had become members of the SS during the war. Primarily affected by the expulsion was the German speaking minority of the western counties of Hungary. In Vas County originally 6.458 persons had been listed for resettlement, but for various reasons only 2.778 persons were actually deported. The majority of them came from among the inhabitants of the villages of Alsórönök (Unterradling), Felsórönök (Oberradling), Kőszeg (Güns), Kőszegfalva (Schwabendorf), Alsószölnök (Unterzemming) and Pornóapáti (Pernau). To a much larger degree affected were the inhabitants of Győr-Moson-Sopron County. The worst affected was the former Sopron County from where more than 14.000 people were evicted. From Ágfalva (Agendorf) alone more than 1.400 persons were resettled in the American occupied zone of Western Germany. In the village of Harka (Harau) the result was a nearly complete exchange of the local population. From Mosonszolnok (Zanegg) in four trainloads altogether 478 families were deported. Only eight German families remained in the village. Nearly 5.000 people were expelled from the villages of the current community of Jánosomorja (St. Johann). The expelled Hungarian German population was replaced by ethnic Hungarians, resettled from present Slovakia in the course of a Czechoslovak-Hungarian population exchange.

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

ÁGFALVA – AGENDORF

Sopronban és a soproni járás német községeiben 1946 áprilisában kezdődtek a kitelepítések. A kitelepítetteknek teljesen nincstelenként kellett elhagyniuk szülőföldjüket. A 44 kocsból álló első szerelvény 1.200 ágfalvai (Agendorf) lakossal április 16-án indult el. Pusztai László evangélikus lelkész búcsúzott a hívektől. Az első szerelvény végcélja Wasseralfingen volt. A második szerelvény közel 200 fővel április 17-én indult Ágfalváról, és 24-én érkezett meg Neckerzimmerre. A kitelepítetteket később szétszórva helyezték el Németország amerikai zónájában. „Itt, a nyugati határszélen vannak ma is, és voltak évtizedekkel ezelőtt is osztrák tulajdonban lévő vasúti pályák. A szerelvényekre csak Ausztriában lehetett felszállni (...). Sok-sok honvággyal küzdő kitelepített csak azért jött el 1946 után új német otthonából Burgenlandba, hogy ezen a pár kilométernyi vasúti pályán utazhasson. A vonat Ágfalvánál mindig lassított. Azt mondják, annál lassabban ment, minél többet fizettek a mozdonyvezetőnek. Persze, a szerelvényeken kívülről mindenütt határőrök és katonák lógtak. Mi pedig kint álltunk a vasúti töltés mellett, és némán integettünk. Nagyon sokan azért utaztak hét-nyolcszáz kilométert, hogy néhány másodpercre láthassák a töltésekben bujkáló rokonaikat, a kertjük végét, a házuk tetejét vagy a templomtornyot. Eleinte így tartottuk a kapcsolatot. Aztán amikor hazajöhettek, akkor is csak sokáig Budapestre utazhattak, mert mi a határsávban laktunk, ahová csak engedéllyel lehetett belépni.” (Grisch Mátyás, Ágfalva)

1921 óta az egyetlen vasúti összeköttetés Közép-Burgenland központjával egy korridoron keresztül Ágfalva mellett halad el
Seit 1921 führt die einzige Zugsverbindung ins Mittelburgenland durch einen Zugskorridor, der an Agendorf vorbeiführt
Since 1921, the only train connection to Central Burgenland has been through a train corridor that runs past Agendorf
© Bella Árpád

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Die Deportationen in Agendorf und den umliegenden Ortschaften begannen in den ersten Apriltagen 1946. Die Vertriebenen mussten ihre Heimat völlig mittellos verlassen. Der erste Zug mit 1.200 Einwohnern fuhr am Nachmittag des 16. April 1946 von Agendorf ab. Der Zug verließ den Bahnhof unter Glockengeläut, Schluchzen und Wehgeschrei. Der zweite Transport mit rund 200 Personen verließ Agendorf am 17. April 1946. Die Vertriebenen wurden später in Westdeutschl. „Hier an der Westgrenze gibt es noch heute und gab es seit Jahrzehnten Bahngleise im Besitz Österreichs. Die Züge konnten nur in Österreich bestiegen werden (...). Viele verzweifelte Vertriebene kamen nach 1946 aus lauter Heimweh aus ihrer neuen deutschen Heimat ins Burgenland, nur um auf diesen wenigen Kilometern mit der Bahn zu fahren. Bei Ágfalva fuhr der Zug immer etwas langsamer. Man sagt, er fuhr umso langsamer, je mehr man

dem Lokführer bezahlte. Natürlich standen überall Grenzwatchen und Soldaten auf den äußeren Plattformen der Züge. Und wir standen draußen am Bahndamm und winkten stumm. Viele legten sieben- bis achthundert Kilometer zurück, um für einige Sekunden ihre Verwandten sehen zu können, die sich in den Böschungen versteckten, oder einen Teil ihres Gartens, das Dach ihres Hauses oder auch nur den Kirchturm. Am Anfang blieben wir so in Kontakt. Als sie dann nach Hause kommen konnten, durften sie noch lange Zeit nur nach Budapest reisen, weil wir in der Grenzzone wohnten, die nur mit einer Bewilligung betreten werden durfte.“ (Mátyás Grisch, Agendorf)

Németországban kiállított menekültigazolvány
In Deutschland ausgestellter Flüchtlings-Ausweis
Refugee card issued in Germany
© Krisch András

Határőrök által őrzött korridorvonat
Von Grenzsoldaten bewachter Korridorzug
Corridor train guarded by border guards
© Landesarchiv Burgenland

1946. április első napjaiban kezdődtek meg a kitelepítések
Die Deportationen begannen in den ersten Apriltagen 1946
The deportations began in the first days of April 1946
© Gemeindeamt Schefflenz

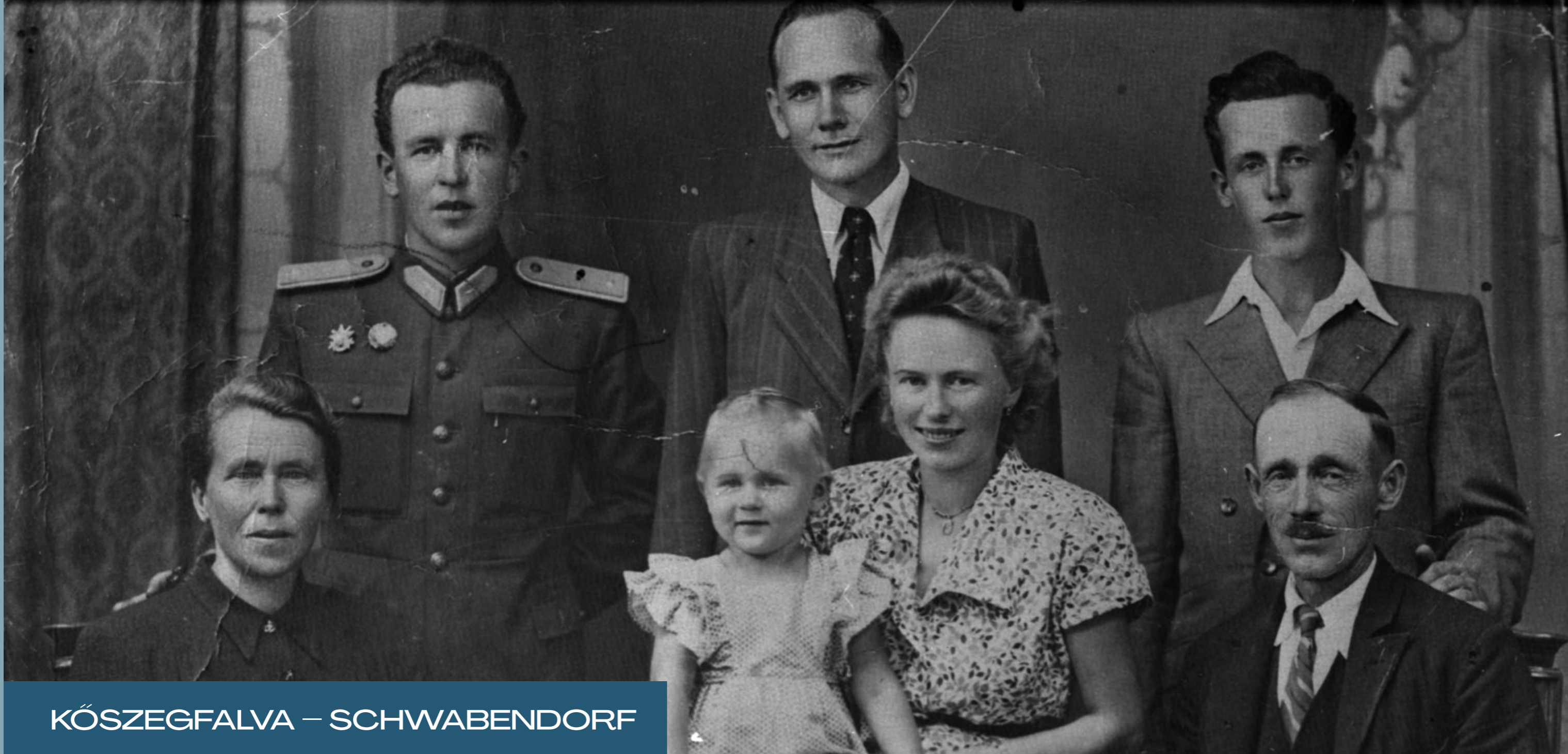
The deportations from Ágfalva (Agendorf) and the surrounding villages began in the first days of April 1946. The evicted persons had to leave their homeland penniless. The first train with 1.200 inhabitants left Ágfalva on the afternoon of 16 April 1946. The train left the station accompanied by the ringing of churchbells and the sobs and wailing of the deported. The second transport with around 200 people left Ágfalva on 17 April 1946. The evicted Germans were later resettled dispersed all over West Germany. “Here on the western border, there have been railway tracks owned by Austria for decades and they are still here today. The trains could only be boarded in Austria (...). After 1946 many homesick deported people came to Burgenland from their new German home, only to

Emlékmű a kitelepített ágfalvai németeknek, 1996
Denkmal für die ausgesiedelten Deutschen aus Agendorf 1996
Memorial for the evicted Germans from Ágfalva 1996
© Gemeindeamt Schefflenz

travel on these few kilometers of railway tracks. The train always used to slow down at Ágfalva. They say, it went the slower the more they paid the driver. Of course, border guards and soldiers were everywhere clinging on to the outside platforms of the trains. And we stood outside, near the railway embankment, waving silently. A great many traveled seven or eight hundred kilometers to see for a few seconds their relatives who were hiding on the embankment, to see their garden, the roof of their house or simply the church spire. At the beginning, that's how we kept in touch. Then, when they could come home, for a long time they could only travel to Budapest, because we lived in the border zone which could only be entered with a permit.” (Mátyás Grisch, Ágfalva)

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

KŐSZEGFALVA – SCHWABENDORF

„Ma vitték el németjeinket. Sírdogáltak, panaszkodtak, mint akik deportációba mennek. Próbáltam őket vigasztalni. Sorra néztem, kerestem föl a vasútállomás közelében elhelyezkedett csoportokat (...) Sok órán át kellett várni, mert előbb a csomagjaikat rakták a vagonokba. Mindenki vihetett 20 kiló élelmiszert, 80 kiló egyéb holmit. Volt köztük egy 90 éves öregasszony, egy félkarú ember, egy gyermek, akinek két lábát levágták, ott volt a 80 körül járó Oszti házaspár. Felvirágozták a marhavagonok ajtajait, felírták: „Isten veled, hazám, kitaszítottál engem”. (...) Minden vigasztaló szót hálásan fogadtak ezek a búslakodó lelkek. (...) Estére már nagy tömeg ment ki a búcsúztatásukra. Körülbelül 9 órakor elindult a hosszú szerelvény, rengeteg sírás, zokogás, kendőlobogtatás között. Énekelték a Himnuszt. (...) Nem így gondolták németjeink. Pár éve még dacosak, és a német dicsőségtől büszkék voltak. Nem így gondolták, amikor dalolták: „Ha utazunk, akkor utazunk...”*
(Részlet Székely László kőszegi apátplébános naplójából. 1946. május 20.)

* Helyesen: „Mert mi megyünk, mert mi megyünk Anglia ellen!” Herrman Löns és Herms Niel indulója az egyik leghíresebb német-nacionalista dal volt.

A Randweg család
Die Familie Randweg
The Randweg family
© Savaria Múzeum

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

„Heute wurden unsere Deutschen abtransportiert. Es gab viel Weinen, Gejammer, als ob sie in Deportation gehen würden. Ich besuchte nacheinander ihre Gruppen, die sich in der Nähe des Bahnhofes niedergelassen hatten. Sie mussten viele Stunden warten, denn zuerst wurde ihr Gepäck einwaggoniert. Pro Person durften sie 20 Kilo Nahrung und 80 Kilo andere Habschaft mitnehmen. Unter ihnen befand sich eine 90 Jahre alte Frau, ein Mann mit einem Arm, ein Kind mit amputierten Beinen und auch das Ehepaar Oszti, etwa 80 Jahre alt. Die Türen der Viehwaggons waren mit Blumen geschmückt, an die Türen schrieben sie: „Gott sei mit dir, liebe Heimat, du hast mich verstossen.“ (...) Dankbar nahmen diese traurigen Seelen jedes aufmunternde Wort an. (...) Gegen

Abend versammelte sich eine große Menschenmenge, um von ihnen Abschied zu nehmen. Zirka 9 Uhr fuhr der lange Zug los, unter viel Weinen, Schluchzen und Tücherschwenken. Sie sangen den Hymnus. (...) So hatten sich unsere Deutschen das nicht gedacht. Vor einigen Jahren waren sie noch trotzig und stolz vor lauter deutscher Herrlichkeit. So hatten sie sich das nicht gedacht, als sie sangen: „Wenn wir fahren, wenn wir fahren...“

(Tagebucheintrag des Günser Abteipfarrers, László Székely, vom 20. Mai 1946)

* Richtig: „Denn wir fahren, denn wir fahren gegen England!“ Der Marsch von Herrman Löns und Herms Niel war eines der bekanntesten deutschnationalen Lieder.

A kitelepítettek emlékműve Kőszegfalván. Kőszegfalva Kőszeg közigazgatási területéhez tartozik Gedenktafel für die ausgesiedelten Ungarndeutschen in Schwabendorf, einem Vorort der Stadt Kőszeg: „Die Bewohner von Güns und Schwabendorf gedenken mit Ehrfurcht jener Mitbürger, die 1946 nach Deutschland ausgesiedelt wurden.“ Memorial plaque for the evicted Germans in Kőszegfalva, a district of the city of Kőszeg: “The residents of Kőszeg and Kőszegfalva respectfully remember their inhabitants who were resettled to Germany in 1946.” © Csiki István

Sváb udvar Kőszegfalván Schwäbischer Bauernhof in Schwabendorf Swabian farm in Kőszegfalva © Savaria Múzeum

“Today our Germans were taken away. There was a lot of crying and wailing, as if they were going to be deported. One after the other I visited their groups that had settled near the train station. They had to wait for many hours, because first their luggage had to be loaded into the wagons. Per person they were allowed to take 20 kilos of food and 80 kilos of other belongings with them. Among them were a 90-year-old woman, a man with one arm, a child with amputated legs and the Oszti couple, around 80 years of age. The doors of the cattle wagons were decorated with flowers and on the doors they had written: “God be with you, dear homeland, you have rejected us.” (...) These desperate souls gratefully accepted every encouraging word. (...) Towards the evening a large crowd gathered at the station to bid them farewell. At about 9 o'clock the long train set off under a lot of crying, sobbing and waving of handkerchiefs. They sang the Hungarian anthem, the “Hymnus”. (...) That was not what our Germans had imagined, a few years ago, when they were defiant and proud from all the German glory. That’s not what they had in mind, when they sang: „If we drive, if we drive ...”

(From the diary of the abbey priest of Kőszeg, László Székely, on 20 May 1946)

* Correctly: „Because we are driving, because we are driving against England!“ The march by Herrman Löns and Herms Niel was one of the most popular German nationalist songs.

Vallási statisztika a szombathelyi egyházmegyére azon községeiről, amelyeknek német lakossága gyűjtőtáborokba szállították.

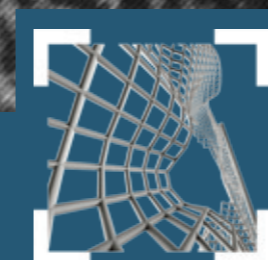
Község neve	A német lakosság lélekszáma.	Vallási megoszlás	Megjegyzés
		Hk. / G. / Gy. / Hf.	
Aladornok	646	507 134 -	Stomeréi rk. iskola.
Aladasszék	225	796 - -	1. tengeri rk. iskola. Hk. plébánia.
Feladornok	790	795 34 -	2. tengeri rk. iskola. Hk. plébánia.
Johannán	219	237 4 -	1. tengeri rk. iskola.
Körményes	244	371 - -	1. tengeri rk. iskola.
Közfalva	1070	850 227 -	2. tengeri rk. iskola. Hk. plébánia.
Szentgotthárd	217	209 309 79	3. tengeri rk. iskola. Hk. plébánia.
Tassentimély	26	744 3 2	1. tengeri rk. iskola. Hk. plébánia.
Zala	18	600 36 2	Köszegi iskola.
Pordogányi	487	65 1 1	1. tengeri rk. iskola. Hk. plébánia.
Vaskeresztes	604	68 5 -	1. tengeri rk. iskola. Hk. plébánia.
Kőszeg mv.	1450	7770 1400 297	Hk. pléb. fiú- és leányiskola. Kö. nevelőtud. tan. Is. polg. és tanítási közp. Is. gimn. Is. áll.
Szombathely tjt.	228.	25000 2000 2020	Hk. elv. fiú- és leányiskola. Hk. polgári leány. Hk. iskola. Hk. plébánia. Hk. főgimnázium. Hk. pap nevelde. Hk. püspöki szakközp.

Vallási statisztika a szombathelyi egyházmegyére azon községeiről, amelyeknek német lakossága gyűjtőtáborokba került Kofessionelle Statistik von Gemeinden der Diözese Steinamanger, deren deutsche Bevölkerung in Sammellager gebracht wurden soll Denominational statistics of the municipalities in the diocese of Szombathely whose German population was to be deported detention camps © Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár

Kimutatás a községekről, melyek német lakossága kitelepítendő

Község neve	A német lakosság lélekszáma	U.S.G.
Feladornok	795	II.P.
Közfalva	1070	II.A.
Szentgotthárd	309	
Tassentimély	26	
Zala	36	
Pordogányi	65	
Vaskeresztes	68	
Kőszeg mv.	1.555	
Szombathely tjt.	2.020	

Kimutatás a községekről, melyek német lakossága kitelepítendő Aufstellung über jene Gemeinden, derer deutsche Bewohner ausgesiedelt werden müssen Catalog of the communities whose German residents have to be resettled © Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár

AR

AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS A MENEKÜLTHULLÁM

A sztálini diktatúra idején egyre nőtt az elégedetlenség a kommunista rendszerrel szemben a kelet-európai országokban. Miután 1953-ban Sztálin meghalt, felkelések törtek ki, először Berlinben, majd Poznanban, melyet az orosz tankok véresen megtoroltak. A magyar forradalom 1956. október 23-án robbant ki Budapesten a diákok békés tömegtüntetésével, és a fegyveres felkelők ellenállásának a szovjetek által történt leverésével ért véget 1956. november 11-én. A forradalomban több ezren veszítették életüket, a sebesültek száma több tízezerre rúgott. Részben a megtorlástól tartva, részben a jobb élet reményében több mint kétszázezren menekültek Nyugatra. Döntő többségük fiatal, 40 év alatti volt. Tíz menekültből kilencen Ausztria felé hagyták el hazájukat. Ez úgy volt lehetséges, hogy 1956 tavaszán a magyar pártvezetés elrendelte az osztrák-magyar határon húzódó

Magyar szabadságharcosok a hegyeshalmi határállomáson, 1956
Ungarische Freiheitskämpfer an der Grenzstation in Hegyeshalom, 1956
Hungarian freedom fighters at the Hegyeshalom border crossing in 1956
© Pammer Film

hírhedt taposóaknazár felszámolását, mintegy békülékenységet mutatva a semleges Ausztria felé. A helyébe tervezett modernebb határzár megépítését pedig a forradalom zavarta meg. Október 28–30. között Vas megye több területén átjárhatóvá vált a határ. Zsira, Deutsch Schützen (Németlövő), Rattersdorf (Rótfalva) térségében közel ezren menekültek át Ausztriába. Az igazi menekültáradat november 4-én indult el, amikor szovjet páncélosok megszállták Budapestet. Volt olyan nap, amikor 8–10 ezer fő lépte át a határt. November 6-án a szovjetek lezárták a határátkelőhelyeket, a magyar határőröket orosz katonákra cserélték le. Az utolsó nagy hullámra november végén került sor, amikor az andau (Mosontarcsa) hídnál, Nickelsdorfnál (Miklóshalma), Lutzmannsburgnál (Locsmánd) és Deutschkreutznál (Sopronkeresztúr) több tízezer ember hagyta el az országot.

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

REVOLUTION UND FLÜCHTLINGSWELLE 1956

Unter der stalinistischen Diktatur wuchs die Unzufriedenheit mit dem kommunistischen System in den Ländern des Ostblocks von Jahr zu Jahr. Nach dem Tode Stalins im März 1953 brachen in mehreren osteuropäischen Ländern Aufstände aus, zuerst in Ost-Berlin, dann in der polnischen Stadt Poznan. Beide Aufstände wurden mit militärischer Gewalt niedergeschlagen. In Budapest kam es am 23. Oktober 1956 zum allgemeinen Volksaufstand. Die Ereignisse begannen mit einer friedlichen Großdemonstration der Studenten und endeten mit der Niederschlagung des bewaffneten Widerstandes durch sowjetische Panzer am 11. November. Es gab tausende Tote und zehntausende Verwundete. Aus Angst vor Vergeltung und in der Hoffnung auf ein besseres Leben flüchteten rund 200.000 Ungarn in den Westen. Stark überrepräsentiert waren junge Männer unter 40 Jahren und junge Familien. Neun von zehn Flüchtlingen verließen ihre Heimat Richtung Österreich. Dies wurde durch den Umstand erleichtert, dass die ungarische Parteiführung als Ausdruck ihrer friedfertigen Haltung

gegenüber dem neutralen Österreich im Frühjahr 1956 die Minenfelder an der Grenze beseitigt hatte. Gleichzeitig wurde die Installation modernerer Grenzschutzeinrichtungen durch den Ausbruch der Revolution verzögert. Zwischen 28. und 30. Oktober wurde so die Grenze im Komitat Vas an mehreren Stellen durchlässig. Bei Zsira, Deutsch Schützen (Németlövő) und Rattersdorf (Répcekehely) flohen rund 1.000 Personen über die Grenze nach Österreich. Die eigentliche Flüchtlingswelle begann am 4. November 1956, als sowjetische Panzer Budapest angriffen. An manchen Tagen überquerten zwischen 8.000 und 10.000 Personen die Grenze. Am 6. November sperrten die Sowjets alle Grenzübergänge und die ungarischen Grenzsoldaten wurden gegen russische Soldaten ausgetauscht. Zur letzten großen Flüchtlingswelle kam es Ende November, als über die Brücke von Andau (Mosontarcsa) sowie bei Nickelsdorf (Miklósalma), Lutzmannsburg (Locsmánd) und Deutschkreutz (Sopronkeresztúr) zehntausende Menschen das Land verließen.

REVOLUTION AND REFUGEE WAVE 1956

Under the Stalinist dictatorship discontent with the communist system in the Eastern-European countries increased year by year. After Stalin's death in 1953 several uprisings occurred, first in East Berlin, then in the Polish city Poznan. The Soviets crushed both uprisings with brutal military force. On 23 October 1956 a general uprising broke out in Budapest, starting with a mass demonstration of students and ending with the crushing of all armed resistance by Soviet tanks on 11 November 1956. Thousands were killed or severely wounded. Fear of Soviet retribution and the hope for a better life in the West caused about 200.000 Hungarians to flee to Western Europe. Among the refugees, young men under 40 years of age and young families were massively overrepresented. Nine out of ten Hungarian refugees fled across the border to Austria. This was facilitated by the fact that in the spring of 1956 the Hungarian party leadership, in order to demonstrate its peaceful stance towards the newly neutral Austria, had started to deac-

tivate the minefields along the border. At the same time the installation of the modern border controls had been delayed due to the revolutionary developments. In Vas County, between 28 and 30 November 1956, it thus became possible to cross the border in several places. In the vicinity of Zsira, Deutsch Schützen (Németlövő) and Rattersdorf (Répcekehely) about 1.000 persons fled to Austria. The real wave of refugees started on 4 November 1956, when Soviet tanks began their attack on Budapest. On some days between 8.000 and 10.000 refugees came across the border. On 6 November 1956 the Soviets closed all border stations and replaced the Hungarian border guards with Russian soldiers. The last big wave of refugees occurred towards the end of November, when tens of thousands left the country fleeing into Austria over the bridge at Andau (Mosontarcsa) and near the towns of Lutzmannsburg (Locsmánd), Nickelsdorf (Miklósalma) and Deutschkreutz (Sopronkeresztúr).

Osztrák vöröskeresztes kocsik segélyszállítmányokat visznek Magyarországra, 1956
Österreichischer Rotkreuzwagen liefern Hilfsgütern nach Ungarn 1956
Austrian Red Cross vehicles transporting emergency relief into Hungary, 1956
© Wiener Stadt- und Landesarchiv

MOSONMAGYARÓVÁR – WIESELBURG-UNGARISCH ALTENBURG

Az 1956-os forradalom budapesti eseményei hamar éreztették hatásukat Mosonmagyaróváron. A tüntetések október 25-én kezdődtek. Az Akadémia hallgatói békésen felvonultak, elénekelték a himnuszt, majd visszatértek a kollégiumukba. Október 26-án reggel a gimnázium tanulói kezdtek el tüntetni, hozzájuk csatlakoztak helyi polgárok és gyári dolgozók. A határőr laktanya parancsnoka, Dudás István tűzparancsot rendelt el. A tüntetők követelték a vörös csillag eltávolítását a laktanya épületéről, és kérték a katonákat, hogy álljanak át a felkelő nép oldalára. Ahogy a tömeg egyre közelebb ért a laktanyához, eldőrdültek az első lövések, amelyeket több sortűz és kézigránát is követett. Az áldozatok száma a becslések szerint 59 halott és 130 sebesült volt. Délután már felfegyverkezett tömeg érkezett a laktanyához, amit elfoglaltak, majd a feldühödött tömeg önbíráskodásba kezdett. Vági József főhadnagyot agyonverték, Stefkó József főhadnagyot az utcán felakasztották. A megtorlás nem maradt el. A fő vádlottakat perbe fogták, akik az eljárás során részben vagy teljes egészében elismerték bűnösségüket. A halálos ítéleteket 1957. december 31-én és 1958. január 15-én végrehajtották.

Az '56-os sortűz áldozatainak temetése 1956.
október 28-án
Beerdigung der Opfer der Schusssalve vom 28.
Oktober 1956
Burial of the victims of the volley firing of 28
October 1956
© Hansági Múzeum

Video

Filmfelvétel a temetésén
Filmaufnahmen vom Begräbnis
Film recordings from the funeral
© Film Archiv Austria

Vörös csillag levétele a laktanya épületéről
Entfernung des Roten Sterns vom
Kasernengebäude
Removing the red star from the building of
the local army barracks
© Hansági Múzeum

Die Ereignisse der Budapester Revolution von 1956 hatten bald Auswirkungen auf Mosonmagyaróvár (Wieselburg–Ungarisch Altenburg). Die Proteste begannen am 25. Oktober. Die Studenten der Akademie marschierten friedlich, sangen den „Hymnus“ und kehrten dann in ihrem Studentenheim zurück. Am Morgen des 26. Oktober begannen Gymnasiasten zu protestieren, zusammen mit Bürgern und Fabrikarbeitern. Der Kommandant der Grenzschutzkaserne, István Dudás, erließ einen Feuerbefehl. Die Demonstranten forderten die Entfernung des roten Sterns vom Kasernengebäude und forderten die Soldaten auf, sich auf die Seite Volksaufstandes zu schlagen. Als sich die Menge der Kaserne immer weiternäherte, fielen die ersten Schüsse, gefolgt von mehreren Salven und Handgranaten. Die Zahl der Opfer wurde auf 59 Tote und 130 Verletzte geschätzt. Am Nachmittag eroberten bewaffnete Aufständische die Kaserne und die aufgebrachte Menge griff zur Selbstjustiz. Leutnant József Vági wurde zu Tode geprügelt, Leutnant József Stefkó auf offener Straße aufgehängt. Nach der Niederschlagung der Revolution blieb die Vergeltung nicht aus. 1957 wurde den Beteiligten der Prozess gemacht und die 9 Hauptangeklagten bekannten sich während des Verfahrens ganz oder teilweise schuldig. Fünf Angeklagte wurden zum Tode verurteilt und am 31. Dezember 1957 und 15. Januar 1958 hingerichtet.

The revolutionary events in Budapest soon made itself felt in Mosonmagyaróvár (Wieselburg – Ungarisch Altenburg). The protests began on 25 October 1956. The students of the local academy organised a peaceful march, sang the anthem, and then returned to their dormitory. On the morning of 26 October 1956 high school students began to protest along with citizens and factory workers. The commandant of the border guard barracks, István Dudás, issued an order to fire on the demonstrators, if necessary. The demonstrators demanded the removal of the red star from the barracks building and called on the soldiers to side with the popular uprising. As the crowd

approached the barracks, the first shots were fired, followed by several salvos and hand grenades. The number of victims was estimated at 59 dead and 130 injured. In the afternoon armed insurgents captured the barracks and the angry crowd resorted to vigilante justice. Lieutenant József Vági was beaten to death and Lieutenant József Stefkó was lynched in the street. After the revolution had been put down, retaliation was inevitable. In 1957 those involved were tried and the nine main defendants pleaded guilty in whole or in part during the proceedings. Five defendants were sentenced to death and executed on 31 December 1957 and 15 January 1958.

Egyetemisták felvonulása a Régi Vámház téren
Aufmarsch der Studenten auf dem Alten
Zollhausplatz
Students marching in the Old Customs House
Square
© Hansági Múzeum

Az '56-os sortűz áldozatainak temetése 1956. október 28-án
Beerdigung der Opfer der Salve am 28. Oktober 1956
Funeral of the victims of the volley firing of 28 October 1956
© Hansági Múzeum

Halottak a kórház folyosóján (1956. október 26.)
Aufbahrung der Toten im Krankenhausflur am 26. Oktober 1956
Bodies laid out on the hospital corridor on 26 October 26 1956
© Hansági Múzeum

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

ANDAU – MOSONTARCSA

Az 1956-os magyar forradalom eseményei Andaut (Mosontarcsa) hirtelen a világ közvéleményének látókörébe vonták. A falutól nyolc kilométerre délre ívelt át egykor egy híd az ott ország-határt alkotó Hansági-csatornán. A forradalom napjaiban e híd volt azon kevés helyek egyike, ahol a magyar menekülők zavartalanul Ausztriába szökhettek. Néhány nap alatt több tízezer menekült kelt itt át. Sokan a hidegben és sötétben eltévedtek, és az andaiú gazdák a lápot járták, átfázott, eltévedt emberek után kutatva. A helyi hatóságok és az osztrák Vöröskereszt ideiglenes befogadó-központokat alakított ki, élelemmel, ruhával látták el a rászorulókat. A szovjetek által kevéssel ezután lerombolt hídról készült felvételek bejárták a világot. Az „andaiú híd” a hidegháború világszerte ismert szimbólumává vált. Burgenlandi látogatása alkalmával az akkori amerikai alelnök, Richard Nixon is felkereste Andaut. 1999-ben az osztrák mitológia-gyártás egyik atyja, Franz Antel filmrendező választotta témájául. Ábrázolásában az andaiú híd nem a magyar forradalomnak, hanem az osztrák nemzeti identitásnak, Ausztria befogadókészségének lett a szimbóluma. 1996 szeptemberében magyar-osztrák összefogással új hidat ácsoltak a senki földjén futó patakra.

A hidegháború híres szimbóluma
Berühmtes Symbol des Kalten Krieges
Famous symbol of the Cold War
© Pammer Film

Video

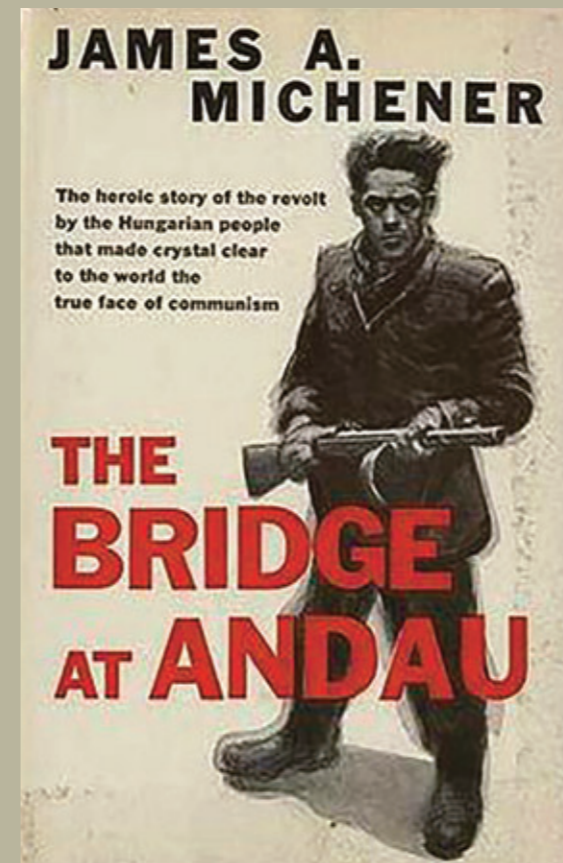
Felvételek a lerombolt hídról 1956 telén
Filmaufnahmen von der zerstörten Brücke im Winter 1956
Filmfootage from the destroyed bridge in the winter of 1956
© Pammer Film

Die Ereignisse der ungarischen Revolution von 1956 rückten Andau plötzlich in das Zentrum der weltweiten Aufmerksamkeit. Acht Kilometer südlich des Dorfes überquerte eine Brücke den Hanság-Kanal, der hier die Landesgrenze darstellt. Zu Zeiten der Revolution war diese Brücke einer der wenigen Orte, an denen ungarische Flüchtlinge ungehindert nach Österreich flüchten konnten. In wenigen Tagen überquerten hier zehntausende Flüchtlinge die Grenze. Viele verirren sich in der Dunkelheit und Bauern aus Andau durchstreiften das Sumpfgebiet um nach verirren Menschen zu suchen. Lokale Behörden und das Österreichische Rote Kreuz richteten provisorische Aufnahmezentren

ein und versorgten die Bedürftigen mit Nahrung und Kleidung. Fotos der kurz darauf von den Sowjets zerstörten Brücke machten die „Brücke von Andau“ zu einem weltberühmten Symbol des Kalten Krieges. Sogar der damalige US-Vizepräsident Richard Nixon besuchte 1956 Andau. 1999 stellte Filmregisseur Franz Antel, einer der großen Produzenten österreichischer Geschichtsmysen, die Brücke in den Mittelpunkt eines seiner Filme, als Symbol der Aufnahmebereitschaft Österreichs, eines Kernstücks der österreichischen Identität. Im September 1996 wurde im Rahmen einer österreichischen-ungarischen Kooperation eine neue Holzbrücke über den Kanal errichtet.

1956/57 telén folyamatosan menekülők próbáltak átjutni a zöld határon nyugat felé
Während des gesamten Winters 1956/57 versuchten Menschen immer wieder über die grüne Grenze in den Westen zu flüchten
All during the winter 1956/57 people tried to fell across the green border into Austria
© Pammer Film

J.A. Michener „Az andai hid” című regénye nyomán a település világszerte híressé vált
Durch den Roman von J.A. Michener „Die Brücke von Andau” wurde Andau weltberühmt
J.A. Micheners novel „The bridge at Andau” made the village world-famous
© Wiener Stadt und Landesarchiv

The events of the Hungarian Revolution of 1956 suddenly catapulted Andau into the center of global attention. Eight kilometers south of the village, a bridge crossed the Hanság Canal, which formed the national border. During the revolution, this bridge was one of the few places where Hungarian refugees could flee to Austria unhindered. In the course a few days tens of thousands of refugees crossed the border at this point. Many got lost in the darkness and farmers from Andau roamed the marshland to look for lost refugees. Local authorities and the Austrian Red Cross set up temporary reception centers and provided those

2001-ben a faluból a hídhoz vezető út mentén kelet-európai képzőművészek közreműködésével szobrokat helyeztek el, melyeknek témája a kelet-európai határ, a fájdalmas menekülsors.

2001 wurden entlang der aus dem Dorf an die Grenze führenden Straße, unter Zusammenarbeit mit bildenden Künstlern aus Osteuropa, zahlreiche Statuen errichtet, die sich dem Thema der Grenze und dem schmerzlichen Flüchtlingsschicksal widmen. In 2001 a long row of statues was erected along the road from the village to the bridge. Artists for all over Eastern Europe contributed works dealing with the topics of the border and the painful refugee experience.
© Franz J. Gyolcs

in need with food and clothing. When the Soviets shortly afterwards destroyed the bridge, its pictures turned the „Bridge at Andau” into a world-famous symbol of the Cold War. Even the then US Vice-President Richard Nixon visited Andau in 1956. In 1999, film director Franz Antel, one of the great producers of Austrian historical myths, placed the bridge at the center of one of his films, as a symbol of Austria’s unhesitant reception towards refugees as a core element of Austrian postwar identity. In September 1996 a new wooden bridge was erected over the canal as part of an Austrian-Hungarian cooperation.

SZENTPÉTERFA – PETROVO SELO – PROSTRUM

Az 1921 trianoni határ kettészelte a települést. A gorice, a szőlőhegy, a mezőgazdasági területek, sőt egyes családoknál a lakóházhoz tartozó gazdasági épületek egyik napról a másikra átkerültek Ausztriába. A másik országban szőlővel, erdővel, földbirtokkal rendelkezők hivatalos igazolványt kaptak, mely lehetővé tette a napi átjárást és munkavégzést. Ennek a világnak vetett véget 1949-ben a Vasfüggöny, amikor a péterfaiak máról holnapra elveszítették a hozzáférést az osztrák oldalon maradt tulajdonukhoz, megszűnt a túldallal a kapcsolatrendszerük, minimálisra korlátozták a mozgásszabadságukat. Az 1956-os forradalom leverését követően néhány hónapra megszűnt az aknazár Ausztria felé, a határ átjárhatóvá vált. Szentpéterfáról 350-en menekültek nyugatra, a falu lakosságának közel egyharmada. 80%-uk 16-25 év közötti fiatal volt, egy teljes generáció, amely a világ különböző földrészein (Amerika, Ausztrália, Nyugat-Európa) talált magának új hazát. Annyi fiatal nem maradt a faluban, amennyi egy focicsapat felállításához szükséges. A korabeli zsargon szerint „disszidáló” fiatalok többsége Amerikába ment, mert ott már minden családnak volt rokona, ismerőse, akik kezességet vállaltak a falubeliért.

Szentpéterfai határnyitás, 1956
Grenzöffnung in Szentpéterfa, 1956
Border opening in Szentpéterfa, 1956
© Ölbei Livia

Video

Seit 1921 schnitt die Grenze die Ortschaft entzwei. Die landwirtschaftlichen Flächen des „Gorice“ genannten Weinbergs – in einigen Fällen sogar einzelne zum Wohnhaus gehörende Wirtschaftsgebäude – lagen von einem Tag auf den anderen jenseits der Grenze in Österreich. Personen, die auf der anderen Seite Weingärten, Felder oder Waldbesitz besaßen, bekamen einen amtlichen Ausweis, der ihnen die tag-tägliche Überquerung der Grenze und Verrichtung der Arbeit im anderen Land ermöglichte. Dieser Welt setzte 1949 der Eisener Vorhang ein Ende, als die Bewohner von Szentpéterfa (Petrovo Selo – Prostrum) von einem Tag auf den anderen den Zugang zu ihren Besitzungen auf der anderen Seite der Grenze verloren. Nach der Niederschlagung der Revolution von 1956 wurde der Minenstreifen Richtung Österreich für einige Monate deaktiviert und die Grenze konnte wieder überquert werden. Aus Szentpéterfa flohen insgesamt 350 Menschen in den Westen, fast ein Drittel der Dorfbewohner. 80 Prozent von ihnen waren Jugendliche im Alter zwischen 16 und 25 Jahren – eine ganze Generation, die verstreut über verschiedene Erdteile in Amerika, Australien und Westeuropa eine neue Heimat fand. Im Dorf gab es nicht einmal mehr genügend Jugendliche, um eine Fußballmannschaft aufzustellen. Die „dissidierenden“ Jugendlichen – wie sie damals genannt wurden – gingen mehrheitlich nach Amerika, weil dort jede Familie bereits Verwandte oder Bekannte hatte, die sich der Flüchtlinge aus dem Heimatdorf annahmen.

Gorice, a szőlőhegy az osztrák oldalon
Gorice, der Weinberg an der österreichischen Seite
Gorice, the vineyard on the Austrian side
© Dugonics Katalin

Geosits Franciska / Franciska Geosits
© MTVA

„Mielőtt kimentünk, Hari édesapám születésnapján átjött hozzánk és megkérte a kezemet. Édesanyja adott neki jegygyűrűt, amit ő Ausztráliából kapott a bátyjától. Azt húzta fel az ujjamra, s így már jegyespárként mentünk át Pinkakertesre. Anna gondoltunk, hogy eltöltünk néhány hetet Ausztriában, s majd itthon ügyis minden jóra fordul, akkor majd hazajövünk. De hát nem így történt. Pinkakertesben meg akartunk esküdni, de nem lehetett, mert nem voltunk osztrák állampolgárok. Egy évet kellett volna ott élnünk, hogy megkapjuk akkor az állampolgárságot. Egyik ismerősünk azt mondta, legjobb, ha lágerbe megyünk. Oda jönnek magyar papok és akkor ők polgári házasság nélkül összeadnak bennünket. Ezért aztán bejelentkeztünk a táborba. ... Aztán megjött a magyar pap. Vasárnap este volt, ami különös hangulatot adott a frigyünknek. Este 9-kor eskettek bennünket össze a lágerban, egy dombtetőn, egy német templomban. Ez a gyönyörű templom tele volt menekültekkel. Nem volt ott persze a családjuk, csak mi ketten. Fölmentünk az oltárhoz, ott adott bennünket össze a pap. Tanúnak persze ott volt három péterfai, ketten a táborból, egyik pedig Grazból.“
(Geosits Franciska, New York, 1996)

„Bevor wir auswanderten, kam Hari am Geburtstag meines Vaters zu uns und bat um meine Hand. Seine Mutter schenkte ihm einen Ehering, den er von seinem Bruder aus Australien bekommen hatte. Er steckte ihn mir an den Finger, und so gingen wir als verlobtes Paar nach Pinkakertes (Gaas). Wir dachten, wir verbringen ein paar Wochen in Österreich, dann kommt sowieso wieder alles in Ordnung, dann kommen wir nach Hause. Aber so ist es nicht gewesen. Wir wollten in Pinkakertes heiraten, konnten aber nicht, weil wir keine österreichische Staatsbürgerschaft waren. Wir hätten dort ein Jahr leben müssen, um dann die Staatsbürgerschaft zu bekommen. Einer unserer Bekannten sagte, es sei am besten, ins Lager zu gehen. Ungarische Priester kommen dorthin und verheiraten uns ohne standesamtliche Trauung. Also meldeten wir uns im Lager. ... Dann kam der ungarische Priester. Es war Sonntagabend, was unserer Trauung eine besondere Atmosphäre verlieh. Um neun Uhr abends wurden wir im Lager, auf einem Hügel, in einer deutschen Kirche verheiratet. Diese schöne Kirche war voller Flüchtlinge. Natürlich war unsere Familie nicht da, nur wir beide. Wir gingen zum Altar, wo uns der Priester zusammen gab. Die Trauzeugen waren natürlich drei Leute aus Szentpéterfa, zwei aus dem Lager und einer kam aus Graz.“ (Franciska Geosits, New York, 1996)

“Before we emigrated, Hari came to us on my father’s birthday and asked for my hand. His mother gave him a wedding ring that his brother in Australia had given him. He put it on my finger, and so we went to Pinkakertes (Gaas) as an engaged couple. We thought we’d spend a few weeks in Austria, then everything would be fine and we would come home again. But that’s not what happened. We wanted to get married in Pinkakertes, but couldn’t because we were not Austrian citizens. We would have had to live there for a year to get citizenship. One of our acquaintances said it was best to go to the camp. Hungarian priests came there and would marry us without a civil ceremony. So, we reported to the camp. ... Then the Hungarian priest came. It was Sunday evening, which gave our wedding a special atmosphere. At nine o’clock in the evening we were married in the camp, on a hill, in a German church. This beautiful church was full of refugees. Of course, our family wasn’t there, just the two of us. We went to the altar where the priest gave us together. The witnesses were of course three people from Szentpéterfa, two from the camp and one from Graz.” (Franciska Geosits, New York, 1996)

Ujságcikk, 1957. április 26.
© Vas Népe

Zeitungsartikel von 26. 04. 1957.
„Nicht gelungen – Das Polizeihauptkommissariat der Komitates Vas hat die Bewohner von Egyházasradóc Anna Horváth und Maria Zugó wegen des Versuchs eines unerlaubten Grenzübertrettes in Haft genommen. Am 10. April haben die beiden Mädchen im Gemeindegebiet von Szentpéterfa den Bauern István Temmel angesprochen, der eben seine Felder bearbeitete. Sie sagten ihm, dass sie gerne über die Grenze gelangen möchten. Über István Temmel wussten sie, dass er in mehreren Fällen fremden Personen geholfen hatte, über die Grenze zu gelangen, selbstverständlich im Gegenzug gegen eine finanzielle Abgeltung. Zuletzt hatte er für diese Dienst 1.000 Forint erhalten. Während die Mädchen und der Bauer noch über den „Überstellungstarif“ verhandelten, wurden sie von den in der Gemeinde stationierten, aufmerksamen Grenzwachtern erwischt. Nach Abschluss der polizeilichen Ermittlungen werden die Fälle des Menschenschmuggelers sowie der beiden dissidierenden Mädchen vor Gericht gebracht werden.“

In 1921 the village was cut in two by the border. From one day to the next the agricultural areas of the vineyard called “Gorice” – in some cases even individual farm buildings – lay across the border in Austria. People who had vineyards, fields or forest property on the other side were given an official ID that enabled them to cross the border on a daily basis in order to tend to their land in the other country. In 1949 the Iron Curtain put an end to this world. The residents of Szentpéterfa (Petrovo Selo – Prostrum) suddenly lost access to their properties on the other side of the border. After the suppression of the revolution of 1956, the minefields along the border with Austria was deactivated for a few months and the border could be crossed again. A total of 350 people, almost a third of the villager population, fled from Szentpéterfa to the west. 80 percent of them were young people between the ages of 16 and 25 – an entire generation that found a new home all over the world in America, Australia and Western Europe. There weren’t even enough young people in the village to set up a soccer team. The majority of the “dissident” young people – as they were called at the time – went to America because every family there already had relatives or acquaintances who took care of the refugees from their home village.

Article from 26. 04. 1957

“No success – Vas County Police Head Quarters has taken Anna Horváth und Maria Zugó Maria, both residents of Egyházasradóc, into custody charging them with attempting an illegal border crossing. On 10 April 1956 the two girls approached the farmer István Tremmel, who was working his fields in Szentpéterfa. They told him, that they would like to get across the border. They knew, that István Tremmel had previously repeatedly helped strangers to get across the border, in course in the exchange for a financial remuneration. He had recently received 1.000 Forint for these services. While the farmer and the girls were still haggling about the “crossing tariff”, they were caught by vigilant border guards stationed in the village. After the conclusion of the police enquiries the cases of the human trafficker and the two dissident girls will go to court.”

EISENSTADT – KISMARTON

Hivatalos adatok szerint a magyar forradalom hatására 1956-ban és 1957-ben mintegy 200.000 menekült érkezett Ausztriába. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága, az UNHCR fennhatósága alá kerültek, és menedéj jogot kaptak Ausztriában. A határról különböző segélyszervezetek – a Vöröskereszt, a Karitás z katolikus segélyszervezet és a Máltai Lovagrend – munkatársai szállították őket buszokkal a gyorsan felállított menekülttáborokba. A legnagyobb ilyen létesítmény Eisenstadtban (Kismarton) volt, ahol a laktanyában, valamint a Tartományi Hivatallal szemben található lakóépületekben alakítottak ki ideiglenes szálláshelyeket. Kisebb táborok működtek Frauenkirchenben (Boldogasszony), Mattersburgban (Nagymarton), Neckenmarktban (Sopronnyék), Jennersdorfban (Gyanafalva) és Kaisersteinbruchban (Császárkőbánya) is. A menekülteket regisztrálták, élelemmel és ruházattal látták el. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya tízmillió dollár támogatást nyújtott elszállásolásukra és továbbszállításukra. 1956. december 20-án Richard Nixon amerikai alelnök Theodor Körner osztrák elnök és a kormány társaságában meglátogatta a tábort. A menekülteket gyorsan tovább kellett szállítani Eisenstadtból Bécsbe vagy más befogadó táborokba, hogy 1956 rendkívül hideg telén mielőbb elszállásolhassák őket.

Az eisenstadti menekülttábor
Flüchtlingslager in Eisenstadt
Refugee camp in Eisenstadt
© Pammer Film

Video

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Nach offiziellen Angaben dürften im Zuge des Ungarnaufstandes in den Jahren 1956 und 1957 rund 200.000 Flüchtlingen nach Österreich gekommen sein. Sie wurden kollektiv unter das Mandat der UNHCR, der Flüchtlingsorganisation der Vereinten Nationen, gestellt und erhielten in Österreich Asyl. Die Flüchtlinge wurden von verschiedenen Hilfsorganisationen wie dem Roten Kreuz, der katholischen Hilfsorganisation Caritas und dem Malteser Ritterorden von der Grenze mit Bussen in rasch improvisierte Flüchtlingslager gebracht. Das größte Flüchtlingslager befand sich in Eisenstadt (Kismarton) in Teilen der Kaserne sowie in den Wohnbauten gegenüber dem Landhaus. Kleinere Lager befanden sich zeitweise in Frauenkirchen (Boldogasszony), Mattersburg (Nagymarton), Neckenmarkt (Sopronnyék), Jennersdorf (Gyanafalva) und Kaisersteinbruch (Császárkőbánya). Die Flüchtlinge wurden mit Essen und Kleidung versorgt und registriert. Die Regierung der USA stellte der UNHCR für die Unterbringung und Weiterleitung der Flüchtlinge 10 Millionen Dollar zur Verfügung. Am 20. Dezember 1956 besuchten der amerikanische Vizepräsident

Richard Nixon zusammen mit Bundespräsident Theodor Körner und der österreichischen Bundesregierung das Flüchtlingslager. Von Eisenstadt mussten die Flüchtlinge meist per Bahn rasch nach Wien oder in andere Auffanglager verteilt werden, um sie im extrem kalten Winter des Jahres 1956 unterbringen zu können.

Richard Nixon amerikai alelnök 1956-ban Eisenstadtba látogatott, hogy tájékozódjon a menekültek helyzetéről
US-Vizepräsident Richard Nixon kam 1956 nach Eisenstadt, um sich ein Bild von der Lage der Flüchtlinge zu verschaffen
US Vice President Richard Nixon visited Eisenstadt in 1956 to get acquainted with the situation of the refugees
© Pammer Film

Élelmiszert osztanak az éhező menekülteknek Eisenstadtban
Essensausgabe an Flüchtlinge in Eisenstadt
Distribution of food to refugees in Eisenstadt
© Pammer Film

According to official sources, around 200.000 refugees came to Austria in the course of the Hungarian Revolution in 1956 and 1957. They were collectively placed under the mandate of the UNHCR, the refugee organization of the United Nations, and received asylum in Austria. Various aid organizations such as the Red Cross, the Catholic aid organization Caritas and the Order of Malta took the refugees by buses from the border to quickly improvised refugee camps. The largest refugee camp was in Eisenstadt (Kismarton) in parts of the army barracks and in the residential buildings opposite the building of the provincial government. Smaller camps were temporarily established in Frauenkirchen (Boldogasszony), Mattersburg (Nagymarton), Neckenmarkt (Sopronnyék), Jennersdorf (Gyanafalva) and Kaisersteinbruch (Császárkőbánya). The refugees were provided with food and clothing and registered. The US government provided the UNHCR with \$ 10 million to house and redirect the refugees. On 20 December 1956, American Vice President Richard Nixon visited the refugee camp at Eisenstadt together with Austria's Federal President Theodor Körner and the Austrian Federal Government. From Eisenstadt, the refugees had to be quickly distributed by train to Vienna or other reception camps in order to be able to accommodate them in the extremely cold winter of 1956.

Továbbutazás az eisenstadti vasútállomásról
Weitertransport vom Bahnhof Eisenstadt
Transport from Eisenstadt Train Station
© Landesarchiv Burgenland

A Karitász katolikus segélyszervezet munkatársai gondozták a menekülteket
Flüchtlingsbetreuung der katholischen Hilfsorganisation Caritas sowie des Roten Kreuzes
Refugee relief operation of the Catholic aid organization Caritas and the Red Cross
© Landesarchiv Burgenland

Otto Pammer osztrák riporternek az eisenstadti menekülttáborban készített megindító képei bejárták a világot
Die bewegenden Bilder des österreichischen Reporters Otto Pammer aus dem Flüchtlingslager Eisenstadt gingen rund um die Welt
The touching pictures of the Austrian reporter Otto Pammer from the refugee camp in Eisenstadt went around the world
© Pammer Film

WIEN – BÉCS

1956. október 23-án, a magyar forradalom kitörésének napján Bécsben megalakult az Osztrák Magyar Nemzeti Bizottság Franz König érsek elnökletével, amely főként adománygyűjtéssel foglalkozott. A lakosság nagyfokú szolidaritást és segítőkészséget tanúsított, a segélyszervezeteket szinte elárasztotta a rengeteg adomány. A széleskörű családi kapcsolatok, a közös történelem és a szovjet megszállással kapcsolatos hasonló tapasztalatok táplálták ezt a nagyfokú segítőkészséget. Az 1956 decemberétől a Bécsbe érkező menekültek mintegy felét magánlakásokban helyezték el. Menekülttáborokat alakítottak ki a város kórházaiban és laktanyáiban is. A mintegy 200.000 menekült nagy részét az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága más országokba szállította. Mintegy 14.000 magyar telepedett le végleg Bécsben. A hatalmas munkaerőhiány miatt a jól képzett szakemberek hamar állást találtak. Nemzetközi pénzügyi támogatásból külön telepet építettek fel számukra Floridsdorfban.

Egész Bécs adományozott a magyar menekülteknek
Ganz Wien spendete für die ungarischen Flüchtlinge
All of Vienna donated for the Hungarian refugees
(Forrás: Wiener Stadt- u. Landesarchiv)

Video

Magyar menekültek 1956-ban
Ungarische Flüchtlinge 1956
Hungarian refugees 1956
© Pammer Film

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Bereits beim Ausbruch der ungarischen Revolution am 23. Oktober 1956 konstituierte sich in Wien unter dem Vorsitz von Erzbischof Franz König das österreichische Nationalkomitee für Ungarn, das vor allem Spenden sammelte. Die Bevölkerung bekundete eine überwältigende Solidarität und die Hilfsorganisationen konnten sich der Berge von Spenden kaum erwehren. Viele verwandtschaftliche Beziehungen, die gemeinsame Geschichte und ähnliche Erfahrungen mit der sowjetischen Besatzung begünstigten die großartige Hilfsbereitschaft. Von den im Dezember 1956 in Wien anwesenden

Flüchtlingen wurde etwa die Hälfte in privaten Wohnungen untergebracht. In den Spitälern und Kasernen der Stadt wurden Flüchtlingslager eingerichtet. Die meisten der rund 200.000 Flüchtlingen wurde von der UNHCR, der Hilfsorganisation der Vereinten Nationen in andere Länder weitergeleitet. Rund 14.000 Ungarnflüchtlinge ließen sich dauerhaft in Wien nieder. Aufgrund des großen Arbeitskräftemangels fanden die gut qualifizierten Flüchtlinge rasch Arbeit. Für einen Teil von ihnen wurde mit internationalen Hilfsgeldern eine eigene Siedlung in Floridsdorf errichtet.

When the Hungarian Revolution broke out on 23 October 1956, the Austrian National Committee for Hungary was set up in Vienna under the chairmanship of Archbishop Franz König, which mainly collected donations. The population showed an overwhelming solidarity and the aid organizations could hardly handle the mountains of donations. Family connections, the common history and similar experiences with the Soviet occupation favored the great willingness to help. About half of the refugees present in Vienna in December 1956 were housed in private apartments. Refugee camps were set up in the city's hospitals and barracks. Most of the approximately 200,000 refugees were relocated to other countries by the UNHCR, the United Nations aid organization. Around 14,000 Hungarian refugees settled permanently in Vienna. Due to the great shortage of labor, the well-qualified refugees quickly found work. For some of them, a separate housing estate was built in Floridsdorf, co-financed by international relief funds.

Menekültek érkezése a bécsi Simmering kerületi laktanyába
Ankunft der Flüchtlinge in der Kaserne im Wiener Stadtteil Simmering
Arrival of refugees at the barracks in the Simmering district of Vienna
© Wiener Stadt und Landesarchiv

Sok menekültet barakkokban szállásoltak el
Viele Flüchtlinge wurden in Baracken untergebracht
Many refugees were housed in barracks
© Bezirksmuseum Simmering

A bécsi lakosság hatalmas mennyiségű ruhát, pénzt és ételt adományozott a menekülteknek
Die Wiener Bevölkerung spendete Unmengen von Kleidung, Geld und Lebensmittel für die Flüchtlinge
The Viennese population donated huge amounts of clothing, money and food for the refugees
© Wiener Stadt und Landesarchiv

Video

AR

Őrtorony a Vasfüggönyön
Wachturm am Eisernen Vorhang
Watchtower on the Iron Curtain
© mnsede70 képe a Pixabay-en

A VASFÜGGÖNY

„A Balti-tenger melletti Stettintől az Adriai-tenger mentén fekvő Triesztig vasfüggöny ereszkedik le a kontinensre!” Ezzel a mondattal alkotta meg Winston Churchill 1946-ban a „Vasfüggöny” kifejezést, melyet a mindennapokban a nyugati és a keleti világrendszert elválasztó műszaki berendezéssel azonosítottak. Kiépítése az osztrák–magyar határon három hullámban valósult meg. Első lépésként (1949 – 1955) egy kétsoros szögesdrótkerítést húztak fel, megfigyelőtornyokkal és aknazárral. Az aknazár telepítéséig a helyi lakosságnak lehetősége volt átmenni a másik oldalra, hogy ottani földjeiket megműveljék. A határon való átkeléshez egy „Határszéli útiigazolvány”-ra volt szükség. Miután Ausztria 1955 májusában semlegessé vált, a magyar állam egy az osztrákokkal kötött szerződés keretében elrendelte az aknazár felszedését. Az aknamező ideiglenes megszűnése

könnyítette meg részben az 1956-os menekültek helyzetét a zöldhatáron. A második hullámban (1957. április – július) a betonoszlopok közé bakelitból készült taposóaknákat telepítettek. Kialakítottak egy 5 méter széles nyomsávot, hogy látható legyen a határsértők mozgása. A harmadik hullámban telepítették a szakzsargonban csak SZ 100-nak hívott műszaki zárat, a határvonaltól 2 kilométer távolságra, hogy jelzés esetén a határsértőt még időben elfoghassák. A kerítésbe 24 voltos egyenáramot vezettek. A drót érintése vagy átvágása esetén az őrsön lévő készülék 2–300 méteres pontossággal jelezte, hol próbálnak átkelni a kerítésen. Pontos adatok nincsenek arról, hogy a Vasfüggöny közel 4 évtizede alatt a közel 350 kilométer hosszú osztrák–magyar határon hányan követtek el tiltott határátlépést.

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

DER EISERNE VORHANG

„A Balti-tenger melletti Stettintől az Adriai-tenger mentén fekvő Triesztig vasfüggöny ereszkedik le a kontinensre!” Ezzel a mondat-
tal alkotta meg Winston Churchill 1946-ban a "Vasfüggöny" kifejezést, melyet a mindenna-
pokban a nyugati és a keleti világrendszert elválasztó műszaki berendezéssel azonosít-
tattak. Kiepipítése az osztrák–magyar határon három hullámban valósult meg. Első lépésként (1949 – 1955) egy kétsoros szögesdrótkerítést húztak fel, megfigyelőtornyokkal és aknazárral. Az aknazár telepítéséig a helyi lakosságnak lehetősége volt átmenni a másik oldalra, hogy ottani földjeiket megműveljék. A határon való átkeléshez egy „Határszéli úti-gazolvány”-ra volt szükség. Miután Ausztria 1955 májusában semlegessé vált, a magyar állam egy az osztrákokkal kötött szerződés

keretében elrendelte az aknazár felszedését. Az aknamező ideiglenes megszűnése könnyítette meg részben az 1956-os menekültek helyzetét a zöldhatáron. A második hullámban (1957. április – július) a betonoszlopok közé bakelitból készült taposóaknákat telepítettek. Kialakítottak egy 5 méter széles nyomsávot, hogy látható legyen a határsértők mozgása. A harmadik hullámban telepítették a szakzsargonban csak SZ 100-nak hívott műszaki zárat, a határvonalától 2 kilométer távolságra, hogy jelzés esetén a határsértőt még időben elfoghassák. A kerítésbe 24 voltos egyenáramot vezettek. A drót érintése vagy átvágása esetén az őrsön lévő készülék 2–300 méteres pontossággal jelezte, hol próbálnak átkelni a kerítésen. Pontos adatok nincsenek arról, hogy a Vasfüggöny közel 4 évtizede alatt a közel 350 kilométer hosszú osztrák–magyar határon hányan követtek el tiltott határátlépést.).

THE IRON CURTAIN

“From Stettin in the Baltic to Trieste in the Adriatic an Iron Curtain has descended across the Continent!” With this declaration Winston Churchill in 1946 coined the term generally used for a system of technical border installations and fences, which for decades separated the so called „Western World” from its eastern counterpart. Their installation along the Austrian–Hungarian border happened in three phases. As a first step between 1949 and 1955 a barbed wire fence was erected, improved by guard-towers and minefields. Up till the planting of the minefields it was still possible for the local population to cross the border in order to work their ignedfields on the other side of it. In order to cross the border, one needed a special „Border Crossing Legitimation”. After Austria had declared

its neutrality in 1955, Austria and Hungary signed a treaty on the removal of the minefields. This development significantly reduced the number of casualties during the refugee wave in 1956. In a second phase, from April to July 1957, modern bakelite mines were planted between the reinforced concrete barbed wire fence post and between the fences a five-meter-wide strip of raked earth was established in order to show the traces of persons attempting an illegal crossing. In a third phase a system commonly referred to by experts as „SZ-100” was established in a distance of two kilometers inland from the border in order to apprehend people trying to cross the border before they can reach it. The fences carried a low voltage current of 24 volt, which sounded an alarm when the fence was touched or cut and could pinpoint the disruption within a distance of 200 – 300 meters.

Őrsékváltás
Wachablösung
Changing of the Guards
© Savaria Múzeum

FELSŐCSATÁR – GORNJI ČETAR – OBERSCHILDING

„1948-ban doboltatták ki a faluban legelőszőr, hogy tilos átmenni Ausztriába. Hivatalos határvonal ide vagy oda, de 1949-ig, az aknazár letételéig már csak megszokásból is eljártunk 100-200 méter távolságra osztrák területre gombászni, különböző gyógyfüveket gyűjteni. Tették ezt páran a kido-
bolást követően is. Három helyi asszony aztán rá is fizetett erre. Elkapták őket. Közülük ketten 10 napon keresztül a kőszegi Jurisics várban raboskodtak, a legfiatalabbat pedig Budapestre szállították a Markó utcai fogdába. Ezzel a hivatalos szervek példát akartak statuálni, elültetni a félelmet a helyi lakosokba. Felsőcsatáron 1949 tavaszán rakták le az első szögesdrótot, s fektették le az aknamezőt. Ettől az időtől fogva már életveszélyes volt átmenni Ausztriába. Onnan lehetett tudnunk, mert több kutya is az aknamezőre tévedt, fel is robbant. Így hát megbizonyosodtunk arról, hogy akkor egy embernek sincs több esélye átjutni az aknamezőn. Az én testvéreim még az aknazár előtt elhagyták a szülőfalunkat, és Ausztrián át külföldre mentek. De sokan követték az ő példájukat, 1956 őszén is, amikor egy területen már megszűnt az aknazár. Az akkor 800 lelket számláló község-
ből több mint 220-an távoztak Nyugatra. (...) az 1956 után telepített új aknamező, amely már bake-
litaknákból állt, elég sok kellemetlenséget okozott nem csak a magyar, hanem az osztrák oldalon is. Nagyobb esőzések után elkezdtek ide-oda csúszkálni, s rengeteg baleset adódott belőle. Nálunk is felrobbant egy 15 éves fiú, bele is halt.” (Horváth Mihály, volt polgármester, Felsőcsatár, 1995)

A Vasfüggöny darabja
Ein Stück des Eisernen Vorhanges
A piece of the Iron Curtain
© Dugonics Katalin

Video

A rendszer mögött
Hinter dem System
Behind the system
© MTVA

„Im Dorf wurde erstmals 1948 ausgetrommelt, dass es verboten war, nach Österreich zu fahren. Die offizielle Grenze war uns egal, und bis 1949, bis die Minensperre abgelegt wurde, gingen wir aus Gewohnheit 100-200 Meter ins österreichische Territorium und sammelten Pilze und verschiedene Kräuter. Manche haben es sogar noch nach der Verkündung gemacht. Drei Frauen von hier haben dann draufgezahlt. Sie wurden erwischt. Zwei von ihnen wurden für 10 Tage in der Kőszeger Jurisics Burg inhaftiert, die jüngste wurde ins Gefängnis in der Markó-Straße in Budapest transportiert. Damit wollten die Behörden ein Exempel statuieren, den Einwohnern Angst einzuflößen. Im Frühjahr 1949 wurde in Felsőcsatár der erste Stacheldraht aufgezogen und das Minenfeld verlegt. Von da an war es lebensgefährlich, nach Österreich hinüberzugehen. Wir wussten das, denn mehrere Hunde verirren sich

in das Minenfeld und sind in die Luft geflogen. So haben wir dann mit Sicherheit gewusst, dass auch ein Mensch keine Chance hat, durch das Minenfeld zu kommen. Meine Geschwister verließen unser Heimatdorf noch vor der Minensperre und gingen über Österreich ins Ausland. Viele folgten ihrem Beispiel noch im Herbst 1956, als in einem Abschnitt die Minensperre entfernt worden war. Mehr als 220 der damals 800 Einwohnern flüchteten nach Westen. (...) das nach 1956 neu angelegte Minenfeld, das bereits aus Vinylminen bestand, verursachte nicht nur auf ungarischer, sondern auch auf österreichischer Seite einige Unannehmlichkeiten. Nach heftigen Regenfällen wurden sie sie hin und her und gespült und verursachten viele Unfälle. Auch bei uns ist ein 15-jähriger Junge explodiert, er ist dann auch gestorben.“
(Mihály Horváth, ehemaliger Bürgermeister, Felsőcsatár, 1995)

Horváth Mihály
Mihály Horváth
Mihály Horváth
© Horváth Tímea

Figyelőben, őrségben
Im Wachdienst
On guard duty
© Savaria Múzeum

Határórség tábla
Örtliche Kommandantur der Grenzwa-
che
Local command post of
the border guard
© Dugonics Katalin

„It was in 1948 that it was first announced in the village that it was forbidden to cross over into Austria. We didn't care about the official border and until 1949, until the minefield was put down, often out of habit we went 100-200 meters into Austrian territory to collect mushrooms and various herbs.

A few people did this even after the announcement. Three local women then paid dearly for it. They were caught. Two of them were imprisoned in the Jurisics Castle in Kőszeg for 10 days, the youngest was transported to the prison on Markó Street in Budapest. With this, the authorities wanted to set an example, to instill fear in the local population. The first barbed wire and the minefield were laid down in Felsőcsatár in the spring of 1949. From that time on, it was dangerous to walk over into Austria. We knew this because several dogs strayed into the minefield and got blown up. We knew then, that no one had a chance to get through the minefield. My siblings left our village before the minefield was planted and went overseas via Austria. In the fall of 1956, when in certain places the minefield had been taken up, many followed their example. More than 220 of the 800 local inhabitants left for the West. (...) the new minefield which was installed after 1956, already consisted of vinyl mines and caused quite a lot of inconveniences, not only on the Hungarian but also on the Austrian side. After heavy rains they were washed back and forth across the border, causing a lot of accidents. Here a 15-year-old local boy got blown up, he died from it as well.”

(Mihály Horváth, former mayor of Felsőcsatár, 1995)

FELSŐSZÖLNÖK – GORNJI SENIK – OBERZEMMING

„Az itteniek nemcsak fizikailag voltak elzárva a külvilágtól, hanem mentálisan is. Nem volt egyszerű a nem itt élő családtagokkal, rokonokkal, ismerősökkel való kapcsolattartás. Ha Magyarország területéről akarta valaki felkeresni Felsőszölnököt, akkor a rendőrségen és egyéb helyeken meg kellett szereznie a szükséges belépési engedélyeket. Itt, a község elején, a beléptető pontnál a határőrök egy füzetet vezettek. Feljegyezték ki, mikor, kihez érkezett, meddig tartózkodott nála stb. Többször volt rá példa, hogy külföldről, elsősorban az Ausztriában élő rokonságtól, de akár Angliából vagy Amerikából érkezett valaki a szülőfalujába, hiába volt neki útlevele, érvényes vízum, a rendőrségtől külön határbeléptetési engedélyt kellett kérnie. Tehát szinte úgy nézett ki, hogy egy külön világba érkezett, holott ez volt a szülőfaluja. (...) Az igazság az, hogy ha itt annyi határőr lett volna, hogy egymás kezét fogják a magyar–osztrák határon, akkor is át tudtunk volna menni. Mi itt nőttünk fel, ezért náluk sokkal jobban ismertük a terepviszonyokat. Elmondok egy esetet. Az egyik helyi lakos úgy követte el tiltott határátlépést, magyarul úgy lépett le az osztrákokhoz, hogy gombaszezon idején hívta a magasfigyelőről a határőrt, aki ismerte őt és meg is bízott benne. Azt hazudta a határőrnek, hogy itt és itt az erdőben valami mozgást észlelt. Bizonyára valamilyen idegen jár arra. Míg aztán a határőr az állítólagos idegen után kutatott, földünk fogta magát, s átsétált Ausztriába.” (Ropos Márton, volt polgármester, Felsőszölnök, 1995)

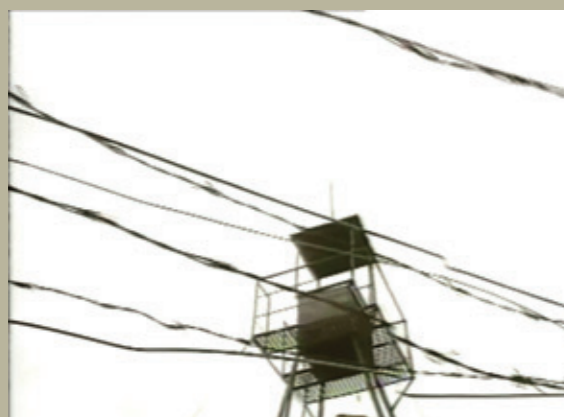
Lőszerosztás
Munitionsverteilung
Ammunition distribution
© Savaria Múzeum

Video

Ropos Márton
Márton Ropos
Márton Ropos
© MTVA

Órtorony
Wachturm
Watchtower
© MTVA

„Die Menschen hier waren nicht nur physisch von der Außenwelt abgeschnitten, sondern auch mental. Mit Familienmitgliedern, Verwandten und Bekannten, die nicht hier wohnten, in Kontakt zu bleiben, war nicht einfach. Wenn jemand aus Ungarn Felsőszölnök besuchen wollte, musste er sich bei der Polizei und anderen Stellen die notwendigen Einreisegenehmigungen besorgen. Hier, am Anfang des Dorfes, an der Einfahrt, führten die Grenzwächter ein Heft. Es wurde aufgezeichnet, wer wann zu wem er kam, wie lange er bei ihm blieb usw. Es gab mehrere Beispiele, dass jemand von den Verwandten aus dem Ausland, hauptsächlich von einem in Österreich lebenden Verwandten, aber entweder aus England oder Amerika, in sein Heimatdorf kam und obwohl er einen Reisepass oder ein gültiges Visum besaß, musste er trotzdem bei der Polizei eine separate Grenzeinreisegenehmigung beantragen. Es war fast so, als wäre er in eine andere Welt gekommen, obwohl es sein Heimatort war. (...) Die Wahrheit ist, auch wenn es hier so viele Grenzsoldaten gegeben hätte, dass sie sich entlang der ungarisch-österreichischen Grenze an den Händen halten, wir wären immer noch über die Grenze kommen. Wir sind hier aufgewachsen, also kannten wir das Gelände viel besser als sie. Ich erzähle dir einen Fall. Einer der Einheimischen vollzog einen verbotenen Grenzübertritt, als auf Deutsch gesagt er flüchtete nach Österreich, indem er während der Pilzsaison den Grenzposten, den er kannte und der ihm vertraute, vom Wachturm herunterrief. Er log ihm vor, dass er bemerkt hätte, dass sich da im Wald etwas bewegt. Sicherlich ginge dort ein Fremder herum. Während der Grenzwächter nach dem vermeintlichen Fremden suchte, machte er sich auf und spazierte nach Österreich hinüber.“
(Márton Ropos, ehemaliger Bürgermeister, Felsőszölnök, 1995)

“The people here were not only physically isolated from the outside world, but also mentally. It was not easy to keep in touch with family members, relatives and acquaintances who did not live here. If someone from Hungary wanted to visit Felsőszölnök, they had to get the necessary entry permits at the police and from other institutions. Here, at the beginning of the village, at the entry point, the border guards kept a booklet. They wrote down who went to see whom, when they arrived, how long they stayed with him, etc. There were several examples of people coming to their hometown from abroad, mainly relatives living in Austria or even from England or America, and despite having a valid passport and a valid visa the still had to ask the police for a separate entry permit to the border region. It was almost, as if they had arrived in a separate world, even though

Határőrök kutyával
Grenzsoldaten mit Hund
Border guards with dog

it was their hometown. (...) The truth is, that even if there had been so many border guards along the Hungarian-Austrian border that they would be able to hold each other by their hands, we would still have been able to cross the border. We grew up here, we knew the terrain much better than they did. I'll tell you about a case. One of the locals made a forbidden border crossing during the mushroom season, in plain English, he fled to Austria, by calling the border guard, who knew him and trusted him, down from his watchtower. He lied to the border guard that he had noticed someone moving in the woods. Surely some stranger was going for it. While the border guard searched for the alleged stranger, our man grabbed himself and walked over into Austria.”
(Márton Ropos, former mayor of Felsőszölnök, 1995)

Magyar-jugoszláv-osztrák határ menti találkozó és emléktábla avatása a Felsőszölnök melletti hármás határkőnél 1989. május 27-én
Ungarisch-jugoslawisch-österreichisches Grenztreffen am Dreiländereck bei Felsőszölnök mit Enthüllung einer Gedenktafel am 27. Mai 1989
Hungarian-Yugoslav-Austrian border meeting with unveiling of a memorial plaque at the triple border stone near Felsőszölnök on 27 May 1989
© Günter Nikles

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

RATTERSDORF – RÓTFALVA

Rattersdorfot / Rótfalvát magyar terület veszi körül. A határ 1923-as meghúzása után a falu Ausztriába került, de a szomszédos erdők és dombok magyar területek maradtak. 1949 után évtizedekig Rattersdorfot aknasáv és később „elektronikus riasztórendszer” védett erdőterület vette körül. Csak magyar határőrök léphettek be a szögesdrót mögötti határsávba, a három évig tartó szolgálatuk alatt a vasfüggönyön. Egyedülálló vasfüggöny dokumentumot őriznek a Rótfalva melletti erdők. Sok ezer díszes faragványról van szó, amelyeket az osztrák-magyar határ menti fák kérgébe véstek a magyar határőrök generációi. A vasfüggöny mögötti, az egykor hermetikusan lezárt határsáv bükk-törzseinek ezreiben katonák generációi – határszolgálatuk idején többé-kevésbé itt bezárva – állandósították csalódottságukat, reményeiket és álmaikat a fákon. Ma a vasfüggöny pusztá történelem, sehol sem látszik a határ, kivéve az erdő közepén, ahol faragott fatörzsek tengere húzódik hosszú kilométerekre az egykori senki földjén, Európa évtizedes megosztása a természetbe íródott emlékműveként.

A rattersdorfi határátkelő az 1950-es években
Der Grenzübergang Rattersdorf in den 1950er Jahren
The Rattersdorf border crossing in the 1950s
© Landesarchiv Burgenland

A rattersdorfi határőr, Josef Landstetter
fotóalbumából
Aus dem Fotoalbum des Rattersdorfer
Grenzwachebeamten Josef Landstetter
From the photo album of Josef Landstetter, border
guard at Rattersdorf
© Gerhard Baumgartner

Rattersdorf /Rótfalva wird von ungarischem
Territorium umringt. Nach den von 1923 fest-
gelegten Grenzziehungen kam das Dorf nach
Österreich, die benachbarten Wälder und
Hügel blieben aber ungarisches Territorium.
Nach 1949 war Rattersdorf über Jahrzehnte

von einem verminten, später von einem mit
einer „elektronischen Alarmanlage“ geschütz-
ten Waldgebiet umgeben. Nur die Mitglieder
des ungarischen Grenzschutzes durften den
Grenzstreifen hinter dem Stacheldraht wäh-
rend ihres dreijährigen Dienstes am Eisernen
Vorhang betreten. Im Wald an der Grenze bei
Ratterdorf hat sich ein einzigartiges Doku-
ment des Eisernen Vorhanges erhalten. Es
handelt sich dabei um viele Tausende von
kunstvollen Schnitzereien, die von Generatio-
nen ungarischer Grenzwächter in die Rinde
der Bäume entlang der österreichisch-unga-
rischen Grenze geritzt wurden. In den Tau-
senden von Buchenstämmen des einst her-
metisch abgeschlossenen Grenzstreifens
hinter dem Eisernen Vorhangs haben Gene-
rationen von Soldaten – während ihres
Grenzdienstes hier mehr oder minder gefan-
gen – ihre Frustrationen, Hoffnungen und
Träume an den Bäumen verewigt. Heute ist
der Eisernen Vorhang Geschichte, nirgends ist
der Grenzverlauf noch sichtbar, außer mitten
in den Wäldern, wo sich ein Meer von
beschnitzten Baumstämmen über viele Kilo-
meter im ehemaligen Niemandsland hinzieht,
als in die Natur eingeschriebenes Denkmal
der jahrzentelangen Teilung Europas.

Rattersdorf / Rótfalva is surrounded by Hun-
garian territory. After the borders were
drawn up in 1923, the village came to Austria,
but the neighboring forests and hills remained
Hungarian territory. For decades after 1949,
Rattersdorf was surrounded by a forest area
that was closed off by a minefield and later
protected by an „electronic alarm system”.
Only the members of the Hungarian border
guards were allowed to enter the border
zone behind the barbed wire during their
three-year service at the Iron Curtain.
A unique Iron Curtain document has been
preserved in the forest on the border near
Rattersdorf. Here many thousands of ornate

mementoes were carved into the bark of the
trees along the Austro-Hungarian border by
generations of Hungarian border guards. In
the thousands of beech trunks of the once
hermetically sealed border zone behind the
Iron Curtain, generations of soldiers – more
or less trapped here during their border ser-
vice – perpetuated their frustrations, hopes
and dreams on the trees. Today the Iron Cur-
tain is history, the borderline is no longer vis-
ible anywhere, except in the middle of the
woods, where a sea of carved tree trunks
stretches for many kilometers in the former
no-man’s-land as a monument to the dec-
ades of Europe’s political division.

Faragott fatörzsek az egykori senki földjén
“Die Träume der Grenzwächter”Beschnitzte Baumstämmen im einstigen Niemandsland
“The dreams of the border guards”Carved tree trunks in the former no-man’s-land.
© Fred Misik

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

AR

Horn Gyula és Alois Mock bontja a Vasfüggönyt
(Sopron, 1989. június 27.)
Gyula Horn und Alois Mock schneiden den
Eisernen Vorhang durch (Sopron, 27. Juni 1989)
Gyula Horn and Alois Mock cut the Iron Curtain
(Sopron, June 27, 1989)
© MTVA Archívum

A HATÁRNYITÁS

Az 1980-as években – párhuzamosan Magyarország fokozatos nyugati nyitásával – folyamatosan napirenden volt az osztrák-magyar határon 335 kilométer hosszan húzódó Vasfüggöny lebontása. A magyar pártvezetés 1989. február 28-án döntött annak lebontásáról, mert az „erkölcsileg, technikailag és politikailag” elavult és fenntartása is sokba került. Ugyanezen év júniusában Horn Gyula magyar és Alois Mock osztrák külügyminiszter a világsajtó érdeklődése mellett szimbolikusan átvágta a szögesdrótot, amit a helyszínen az aktus előtt újra fel kellett húzni, mert időközben az egész határszakaszon lebontották. A Vasfüggöny lebontását és az időközben tízezerrel Magyarországon tartózkodó és a határnyitásra váró keletnémet állampolgárok Nyugatra történő szabad

távozását Horn Gyula magyar külügyminiszter 1989. szeptember 10-én, vasárnap este 7 órakor jelentette be hivatalosan a Magyar Televízióban és Rádióban. Ezzel megkezdődött Európa több évtizedes megosztottságának a felszámolása, amely elvezetett a szocialista rendszer összeomlásáig, a Berlini Fal leomlásáig és a mai Európai Unió kialakulásáig. Ez tette lehetővé a mai fiatalok számára is mindazt, ami hosszú ideig itt a határ mentén élő őseiknek, magyar, német, horvát és vend ajkúaknak természetes volt: a határon való szabad átjárást, a rokoni, baráti, gazdasági és kulturális kapcsolatok ápolását, a szabad munkavállalást. S ez tette lehetővé, hogy mindazon traumákat, melyeket szüleik és nagyszüleik kénytelenek voltak itt átélni, elkerülhessenek.

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

DIE GRENZ- ÖFFNUNG

Gleichzeitig mit der fortschreitenden Öffnung Ungarns Richtung Westen stand in den 1980er Jahren der Abbau des 335 Kilometer langen Eisernen Vorhanges entlang der ungarisch-österreichischen Grenze ständig auf der Tagesordnung. Am 28. Februar 1989 entschied sich die ungarische Parteiführung für seinen Abbau mit der Begründung, dass er „moralisch, technisch und politisch“ nicht mehr zeitgemäß und seine Aufrechterhaltung sehr teuer sei. Im Juni 1989 trafen sich die Außenminister Gyula Horn und Alois Mock im Beisein der Weltpresse am Stacheldraht in der Nähe von Sopron, um in einem symbolischen Akt den Grenzzaun durchzuschneiden. Da zu diesem Zeitpunkt der Eisernen Vorhang eigentlich schon abgebaut war, musste für den Pressetermin ein Teil des alten Stacheldrahtzauns extra wieder aufgebaut werden. Am Sonntag den 10. September 1989 gab der ungarische Außenminister Gyula Horn im ungarischen Radio und Fernsehen um 19 Uhr offiziell den Abbau des Eisernen Vorhanges bekannt und verlautbarte, dass Ungarn einer

großen Masse von DDR-Bürgern, die sich zu diesem Zeitpunkt bereits seit Wochen im Land aufhielten, die freie Ausreise in den Westen ermöglichen werde. Damit begann jene Auflösung der jahrzehntelangen Trennung Europas, die schließlich zum Abbau der Berliner Mauer, zum Zusammenbruch des sozialistischen Systems und zur Entstehung der heutigen Europäischen Union führte. Dies hat für die heutige Jugend wieder all das möglich gemacht, was für ihre an der Grenze lebenden ungarischen, deutschen, kroatischen, slowenischen und Roma Vorfahren immer selbstverständlich gewesen war: nämlich die ungehinderte Pflege ihrer verwandtschaftlichen, freundschaftlichen, wirtschaftlichen und kulturellen Beziehungen sowie die freie Arbeitswahl. Dies ermöglicht es ihnen heute, all jene Traumata zu vermeiden, die ihre Eltern und Großeltern hier im Schatten der Grenze erleiden mussten.

THE BORDER OPENING

Throughout the 1980s, which saw an ever-increasing opening of Hungary towards the west, the dismantling of the 335 kilometers long Iron Curtain along the Austrian-Hungarian border had been continuously on the agenda. On 28 February 1989 the Hungarian party leadership announced the dismantling of the Iron Curtain, declaring it had become „morally, technically and politically“ obsolete and too expensive to keep it up. In June the foreign ministers Gyula Horn and Alois Mock met under the eyes of the world media in the vicinity of Sopron in order to symbolically cut down the barbed wire. Since at that time the original Iron Curtain had already been dismantled, parts of the old barbed-wire fence had to be re-erected for the photoshoot. On Sunday, 10 September 1989, at 7 p.m. Gyula Horn as Hungarian minister of foreign affairs officially announced via Hungarian Television

and Radio, that the Iron Curtain had been dismantled and that Hungary would allow the masses of citizens of Eastern Germany, who for weeks had been waiting in Hungary, to leave the country towards the west. It was the initial spark for the process which dissolved the decades-old partition of Europe, eventually led to the collapse of the socialist system, the crumbling of the Berlin Wall and finally ended with the integration into the European Union. This has, for the benefit of the younger generations, recreated a situation, which for generations of their Hungarian, German, Croatian, Slovene and Roma ancestors had always been the natural state of affairs: namely to be able to maintain unhindered relations with friends and family, to establish and keep up economic and cultural ties and to freely seek and accept work on both sides of the border. This has spared them all the trauma, which their parents and grandparents had to suffer in the shadow of this border.

A keletnémet menekültek átlélik a határt
Die ostdeutsche Flüchtlinge überqueren
die Grenze
The East German refugees cross the
border
© Burgenländische Freiheit

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

RÖNÖK – RADLING

A rönöki Szent Imre templom kedvelt zarándokhelye volt a környező települések horvát, szlovén és osztrák híveinek is. Az aknazár telepítésével közvetlenül a határsávba került, ahová már nemcsak a híveket, de a papokat sem engedték be. Az osztrák hívők ebben a reménytelen helyzetben sem akartak lemondani kedvelt búcsújáró helyükről. Osztrák oldalon, közvetlenül a határon 1980-ban felállították az un. Zöllnerkreuz-ot, (Vámoskeresztet), ahová az eisenstadti (Kismarton) püspök, dr. László Stephan bátorításával és személyes részvételével évente két alkalommal szerveztek zarándokutat: a szögesdrót mellett, a magyar határőrök éber felügyelete alatt imádkoztak azért, hogy minél előbb omljon le ez a népeket elválasztó kerítés. 1989-ben első alkalommal már több száz magyar hívő is részt vehetett a Vámoskeresztnél tartott szokásos zarándokúton. A két ország kormánya 1990 márciusában megállapodást kötött, melynek értelmében az osztrákok a templom felújítására szánt építőanyagot minden külön engedély nélkül, vámmentesen áthozhassák a még létező hivatalos határon. A felújítás három évet vett igénybe. A templom tornyán látható keresztet II. János Pál pápa áldotta meg 1991. augusztusi, szombathelyi látogatása során. A felújított templomot 1992 szeptemberében szentelték fel.

A felújított templom, 2021
Die sanierte Kirche, 2021
The renewed church, 2021
© Dugonics Katalin

Video

A rendszer mögött
Hinter dem System
Behind the system
© MTVA

Die Kirche zum heiligen Emmerich in Rönök (Radling) war ein beliebter Wallfahrtsort auch für kroatische, slowenische sowie österreichische Gläubige aus den umliegenden Gemeinden. Durch die Errichtung des Grenzstreifens fiel sie direkt in die Grenzzone, wohin nicht nur die Gläubigen, sondern selbst Priester keinen Zutritt mehr hatten. Doch die österreichischen Gläubigen wollten in dieser ausweglosen Situation ihren Lieblingswallfahrtsort nicht einfach aufgeben. Direkt an der Grenze errichteten sie 1980 auf österreichischer Seite das sogenannte „Zöllnerkreuz“, zu dem sie mit Unterstützung und persönlicher Beteiligung von Dr. Stephan László, dem Bischof von Eisenstadt zweimal im Jahr eine Wallfahrt organisierten. Neben dem Stacheldraht beteten sie unter den wachsamen Augen der ungarischen Grenzsoldaten, dass dieser die Völker trennende Zaun so schnell wie möglich zusammenbrechen möge. 1989 konnten erstmals hunderte ungarische Gläubige an der traditionellen Wallfahrt zum „Zöllnerkreuz“ teilnehmen. Die Regierungen der beiden Länder schlossen im März 1990 eine Vereinbarung, wonach Österreicher die bestehende Grenze ohne Sondergenehmigungen überschreiten durften und auch zollfrei Baumaterial für die Renovierung der Kirche mitbringen konnten.

Die Renovierungsarbeiten dauerten drei Jahre. Das Kreuz auf dem Turm der Kirche wurde von Papst Johannes Paul II. bei seinem Besuch in Szombathely im August 1991 gesegnet. Im September 1992 konnte die renovierte Kirche wieder eingeweiht werden.

A rönöki Szent Imre templom 1989 előtt
Die Kirche zum heiligen Emmerich in Rönök (Radling) vor 1989
The church of St. Emmerich in Rönök before 1989
© Nagy Ferenc

MENTSIK MEG A SZENT IMRE TEMPLOMOT!
RETTEN WIR SANKT EMMERICH!
SAVE THE ST. EMMERICH'S CHURCH!

Képeslap – „Mentsük meg a Szent Imre templomot!”
Postkarte – “Retten wir Sankt Emmerich!”
Postcard – “Save St. Emmerich's church!”
© Nagy Ferenc

The church of St. Imre in Rönök (Radling) was a popular place of pilgrimage for Croatian, Slovenian and Austrian believers from the surrounding communities. With the establishment of the border zone, it fell directly into the prohibited area, to which not only

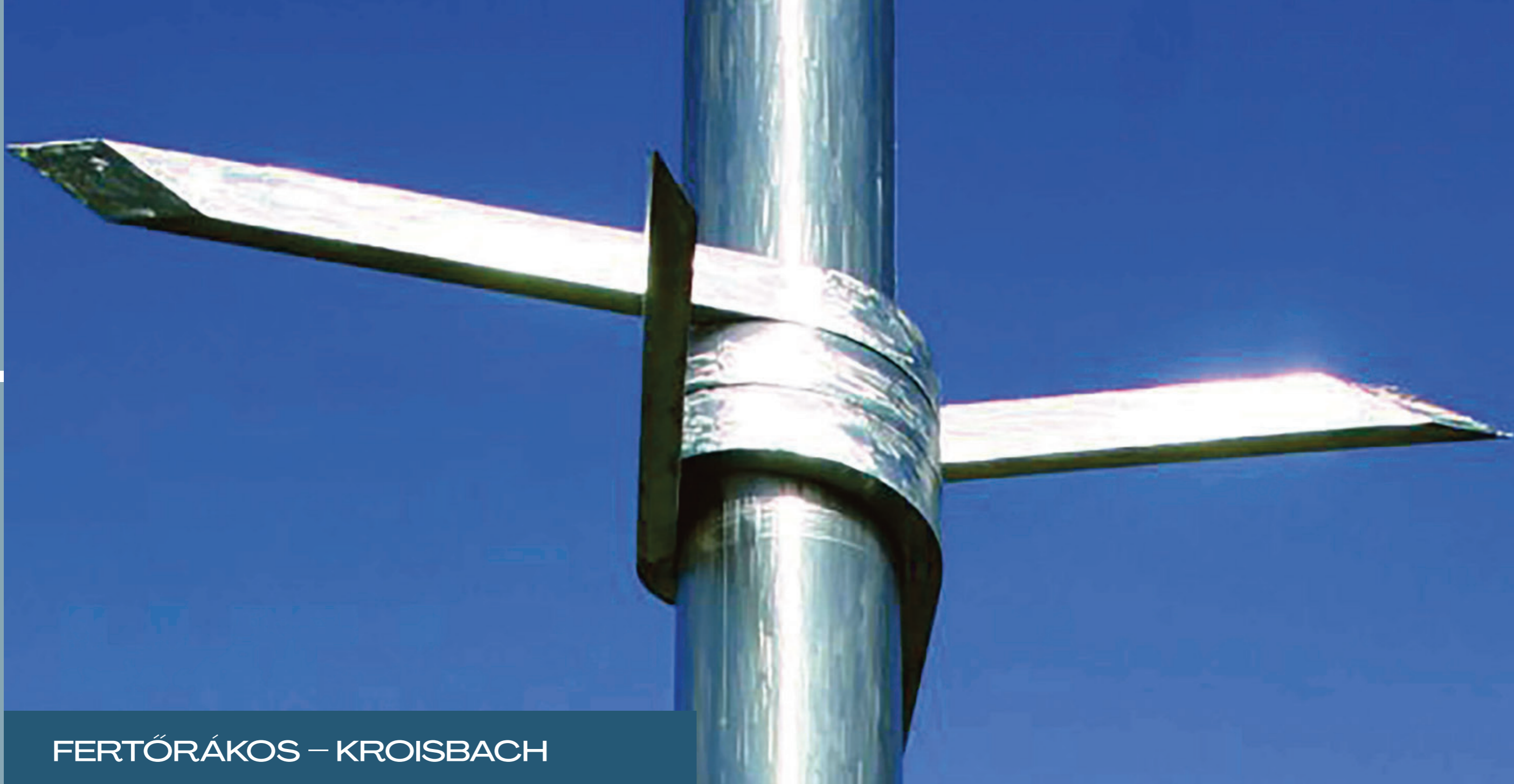

1989-ig a „Zöllnerkreuz” és a templom között húzódtott a határ
Bis 1989 verlief der Grenzzaun zwischen dem „Zöllnerkreuz” und der Kirche
Until 1989 the border fence ran between the „Zöllnerkreuz” and the church (Faith will overcome all borders)
© Nagy Ferenc

the faithful but even priests had no access. Even in this hopeless situation, the Austrian believers did not simply want to give up their favorite place of pilgrimage. In 1980 they erected the so-called “Customs Guards’ Cross” on the Austrian side directly next to the border, to which twice a year they organised pilgrimages with the support and personal participation of Dr. Stephan László, the Bishop of Eisenstadt. Next to the barbed wire, under the watchful eyes of the Hungarian border guards, they prayed that this fence, which was separating the people, would collapse as soon as possible. In 1989, for the first time, hundreds of Hungarian believers were able to take part in the traditional pilgrimage to the „Customs Cross”. In March 1990 the governments of the two countries concluded an agreement according to which Austrians were allowed to cross the existing border without special permits and to bring duty-free building materials for the renovation of the church. The renovation took three years. The cross on the tower of the church was blessed by Pope John Paul II during his visit to Szombathely in August 1991. In September 1992 the renovated church was again ready to be consecrated.

Templomavató,
1992. szeptember
Kirchweihe im
September 1992
Consecration of
church, 1992
© Nagy Ferenc

FERTŐRÁKOS – KROISBACH

1989-ben a lejárt vízummal rendelkező keletnémet nyaralók tízezrei önkényesen meghosszabbították a balatoni üdülésüket, és készen álltak arra, hogy a zöldhatáron át Nyugatra távozzanak. Az első NDK-s menekülteket augusztus elején egy bátor nyugdíjas csempészte át a zöldhatáron Ausztriába, hat héttel azelőtt, hogy a Vasfüggönyt végleg lebontották volna, és hivatalosan is el lehetett hagyni az országot. Baltigh Ágnes a határ közelében élt, a Fertő tó melletti Fertőrákoson, ahol a helyi kempingben pénztárosként dolgozott. A község számos lakójához hasonlóan ő is magyarországi német nemzetiségű volt, és nyelvtudása miatt sok NDK-ból érkező turistának segített. 1989. augusztus 1-jén a helyi határőrség első alkalommal engedett NDK-s állampolgárokat is a határközeli tóparthoz. Az első keletnémet nyaralók azután érdeklődtek nála, át lehet-e úszni a Fertő tavon Ausztriába. Ő egy biztonságosabb, titkos utat mutatott nekik, amely a zöldhatáron át vezetett. Hat héten belül menekültek százait kísérte át a szabadságba, minden bizonnyal a helyi határőrök jóhiszemű „félrenézése” mellett. Évekkel később – az általa kimenekített emberek javaslatára – a német Szövetségi Érdemkereszttel tüntették ki.

Gabriella von Habsburg emlékműve a határ
1989-es megnyitásának emlékére
Denkmal von Gabriella von Habsburg in Erinnerung
an die Grenzöffnung 1989
Monument by Gabriella von Habsburg in memory of
the opening of the border in 1989
© Gabriella von Habsburg

Im Jahre 1989 verlängerten Zehntausende DDR-Urlauber mit abgelaufenen Visa eigenmächtig ihren Sommerurlaub am Plattensee und bereiteten sich auf die Flucht in den Westen vor. Die ersten Flüchtlinge wurden bereits Anfang August von einer beherzten Pensionistin über die grüne Grenze nach Österreich geschmuggelt, sechs Wochen bevor der Eisener Vorhang endgültig fiel und die Ausreise in den Westen offiziell möglich wurde. Agnes Baltigh arbeitete als Kassiererin auf dem Campingplatz von Fertőrákos direkt an der Grenze am Neusiedler See. Wie viele Bewohner der Gemeinde, war sie eine Ungarndeutsche und wurde aufgrund ihrer Sprachkenntnisse zur Ansprechpartnerin vieler DDR-Urlauber. Am 1. August 1989 erlaubte der lokale Grenzschutz erstmals auch DDR-Bürgern den Zutritt zum Seeufer. Sie erkundigten sich bei Agnes Baltigh, ob man vielleicht durch den seichten Neusiedlersee nach Österreich schwimmen könnte. Sie zeigte ihnen einen besseren Schleichweg über die grüne Grenze. Innerhalb von sechs Wochen

Baltigh Ágnes 2014-ben, akit az NDK menekültek „fertőtői tündér keresztanyaként” ismertek Agnes Baltigh, bei DDR-Flüchtlingen bekannt als „die gute Fee vom Neusiedler See“ im Jahre 2014 Agnes Baltigh, known to GDR refugees as „the fairy godmother from Lake Neusiedl” in 2014 © dpa

geleitete Agnes Baltigh – wohl unter wohlwolgendem Wegsehen der lokalen Grenzschutzeinheiten – hunderte DDR- Bürger in die Freiheit. Jahre später wurde sie – auf Anregung der von ihr Geretteten – mit dem deutschen Bundesverdienstkreuz ausgezeichnet.

1989 augusztusában NDK-polgárok százai érkeztek Fertőrákosra autóikkal Im August 1989 kamen hunderte DDR-Bürger in ihren Autos nach Fertőrákos In August 1989 hundreds of GDR citizens came to Fertőrákos in their cars © Landesarchiv Burgenland

In 1989 tens of thousands of GDR vacationers with expired visas extended their summer vacation at Lake Balaton without authorization and prepared to flee to the West. The first refugees were smuggled over the green border to Austria by a courageous pensioner at the beginning of August, six weeks before the Iron Curtain finally fell and it was officially possible to leave the country. Agnes Baltigh worked at a camping site as a cashier right on the border in Fertőrákos on Lake Neusiedl. Like many residents of the community, she was a Hungarian German and, because of her language skills, became the contact person for many GDR vacationers. On August 1, 1989, the local border guard for the first time allowed GDR citizens access to the lakeshore. The GDR holiday-makers asked Agnes Baltigh whether it was possible to swim to Austria through the shallow Lake Neusiedl. She showed them a better secret route across the green border. Within six weeks, Agnes Baltigh escorted hundreds of GDR citizens to freedom – probably with the benevolent approval of the local border guards. Years later, at the suggestion of those she rescued, she was awarded the German Federal Cross of Merit.

Határátkelő Fertőrákos és Mörbisch között Grenzübergang zwischen Fertőrákos und Mörbisch Border crossing between Fertőrákos and Mörbisch © Landesarchiv Burgenland

ST. MARGARETHEN – SZENTMARGITBÁNYA

A magyar pártvezetés 1989. február 28-án döntött arról, hogy felszámolja az ország nyugati határán közel 40 éve felhúzott Vasfüggönyt, mert az „erkölcsileg, technikailag és politikailag elavult”, arról nem is beszélve, hogy fenntartása nagyon drága volt. A hír gyorsan elterjedt, s keletnémet állampolgárok tízezrei indultak el Magyarországra, hogy „lábukkal a szabadságra szavazzanak”, s itt jussanak ki Nyugatra. Többségük a budapesti nyugat-német nagykövetségen és a Máltai Szeretetszolgálat zuglói táborában várta sorsa jobbra fordulását. Az MDF debreceni szervezete és a Soproni Ellenzéki Kerekasztal pártjai 1989. augusztus 19-re „Páneurópai Piknik” néven rendezvényt hirdettek az osztrák Szentmargitbánya és a magyarországi Sopronkőhida határátkelőhelynél, hogy népszerűsítsék a Vasfüggöny lebontását és a határok nélküli közös Európa eszméjét. A piknik egyik ünnepélyes pillanata volt a jelképes határátkelő-nyitás, az eredeti tervek szerint a szervezők egy csapata előtt. Ezt a pillanatot használták ki az ott tartózkodó keletnémetek, akik közül közel hatszázan átrohantak Ausztriába a megnyitott határátkelőn. Az ekkor készült drámai képek bejárták a világsajtót.

1989. augusztus 19-én az első NDK állampolgár átrohant a határon Ausztriába
Am 19. August 1989 stürmte der erste DDR-Bürger über die Grenze nach Österreich
On 19 August 1989, the first GDR citizen stormed across the border into Austria
© dpa

Video

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Die Kirche zum heiligen Emmerich in Rönök (Radling) war ein beliebter Wallfahrtsort auch für kroatische, slowenische sowie österreichische Gläubige aus den umliegenden Gemeinden. Durch die Errichtung des Grenzstreifens fiel sie direkt in die Grenzzone, wohin nicht nur die Gläubigen, sondern selbst Priester keinen Zutritt mehr hatten. Doch die österreichischen Gläubigen wollten in dieser ausweglosen Situation ihren Lieblingswallfahrtsort nicht einfach aufgeben. Direkt an der Grenze errichteten sie 1980 auf österreichischer Seite das sogenannte „Zöllnerkreuz“, zu dem sie mit Unterstützung und persönlicher Beteiligung von Dr. Stephan László, dem Bischof von Eisenstadt zweimal im Jahr eine Wallfahrt organisierten. Neben dem Stacheldraht beteten sie unter den

wachsamen Augen der ungarischen Grenzsoldaten, dass dieser die Völker trennende Zaun so schnell wie möglich zusammenbrechen möge. 1989 konnten erstmals hunderte ungarische Gläubige an der traditionellen Wallfahrt zum „Zöllnerkreuz“ teilnehmen. Die Regierungen der beiden Länder schlossen im März 1990 eine Vereinbarung, wonach Österreicher die bestehende Grenze ohne Sondergenehmigungen überschreiten durften und auch zollfrei Baumaterial für die Renovierung der Kirche mitbringen konnten. Die Renovierungsarbeiten dauerten drei Jahre. Das Kreuz auf dem Turm der Kirche wurde von Papst Johannes Paul II. bei seinem Besuch in Szombathely im August 1991 gesegnet. Im September 1992 konnte die renovierte Kirche wieder eingeweiht werden.

A soproni Páneurópai Piknik szórólapja
Flugzettel für das Paneuropäische Picknick in Sopron.
Flyer for the Paneuropean Picnic in Sopron.
© Pammer Film

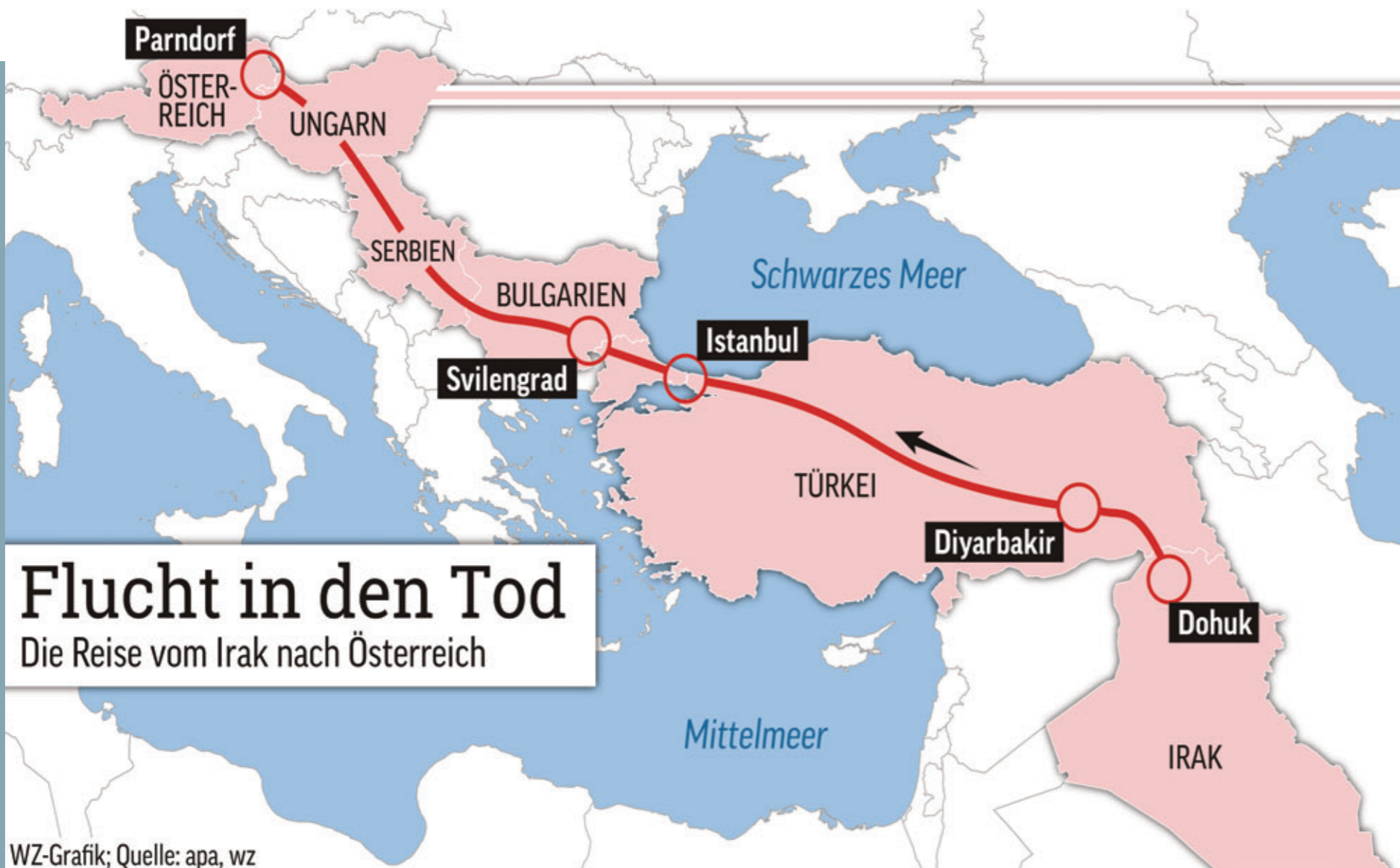

Aznap több mint 600 NDK-állampolgár menekült Ausztriába
Über 600 DDR-Bürger flüchteten an diesem Tag nach Österreich
© Gerhard Baumgartner

The church of St. Imre in Rönök (Radling) was a popular place of pilgrimage for Croatian, Slovenian and Austrian believers from the surrounding communities. With the establishment of the border zone, it fell directly into the prohibited area, to which not only the faithful but even priests had no access. Even in this hopeless situation, the Austrian believers did not simply want to give up their favorite place of pilgrimage. In 1980 they erected the so-called “Customs Guards’ Cross” on the Austrian side directly next to the border, to which twice a year they organised pilgrimages with the support and personal participation of Dr. Stephan László, the Bishop of Eisenstadt. Next to the barbed wire, under the watchful eyes of the Hungar-

ian border guards, they prayed that this fence, which was separating the people, would collapse as soon as possible. In 1989, for the first time, hundreds of Hungarian believers were able to take part in the traditional pilgrimage to the „Customs Cross“. In March 1990 the governments of the two countries concluded an agreement according to which Austrians were allowed to cross the existing border without special permits and to bring duty-free building materials for the renovation of the church. The renovation took three years. The cross on the tower of the church was blessed by Pope John Paul II during his visit to Szombathely in August 1991. In September 1992 the renovated church was again ready to be consecrated.

2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013
2012
2011
2010
2009
2008
2007
2006
2005
2004
2003
2002
2001
2000
1999
1998
1997
1996
1995
1994
1993
1992
1991
1990
1989
1988
1987
1986
1985
1984
1983
1982
1981
1980
1979
1978
1977
1976
1975
1974
1973
1972
1971
1970
1969
1968
1967
1966
1965
1964
1963
1962
1961
1960
1959
1958
1957
1956
1955
1954
1953
1952
1951
1950
1949
1948
1947
1946
1945
1944
1943
1942
1941
1940
1939
1938
1937
1936
1935
1934
1933
1932
1931
1930
1929
1928
1927
1926
1925
1924
1923
1922
1921
1920
1919
1918
1917
1916
1915
1914

Flucht in den Tod

Die Reise vom Irak nach Österreich

WZ-Grafik; Quelle: apa, wz

- Parndorf**, etwa 30 Minuten später hält der Lkw in einer Pannenbucht - der Fahrer flüchtet - die Polizei entdeckt die Toten am 27. August 2015
- Nickelsdorf 9.16 Uhr**, Der Lkw erreicht Österreich
- Budapest**
- Kecskemét 5.30 Uhr**, Fahrer hört, dass die Flüchtlinge schreien und an die Wände schlagen
- Petőfiszállás** Fahrer will Kühlwasser nachfüllen, doch die Schreie der Flüchtlinge halten ihn davon ab
- Mórahalom 26. August 2015, 4.50 Uhr**, 71 Menschen steigen in den Lkw

WIENER ZEITUNG

PARNDORF – PANDROF – PÁNDORFALU

A 2015–2017-es európai menekülthullám legtragikusabb eseménye Pandorf-hoz kötődik. Augusztus 27-én az autópálya mellett leparkolt hűtőkamionban 71 holttestet találtak. A szerencsétlen emberek a légmentesen lezárt hűtőtérben akartak átszökni az osztrák–magyar határon, s közben megfulladtak. A halottak között 59 férfi, 8 nő és 4 gyermek volt. Az áldozatok közül 29-en Irakból, 21-en Afganisztánból, 15-en Szíriából, 5-en pedig Iránból menekültek. 2015. augusztus 26-án Kecskeméten egy nemzetközi embercsempész-banda zárta be őket a hűtőkamion zárt rakterébe. A fuldoklók hiába próbáltak kétségbeesetten kopogással és kiabálással jelt adni a kocs vezetőjének. Amikor a sofőr felhívta a „főnökét”, azt a választ kapta, hogy haladjon tovább, minél gyorsabban érjen át Ausztriába, és hagyja a menekülteket „megdögleni”. A menekülthullámot többek között a törökországi menekülttáborokban uralkodó katasztrofális életkörülmények váltották ki, ahol a szíriai polgárháború elől elmenekült 5.5 millió ember zsúfolódott össze. A nemzetközi embercsempész-banda tagjait 2019-ben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.

Utazás Irakból Ausztriába
Flucht in den Tod – Die Reise von Irak nach Österreich
Escape towards death – The journey from Iraq to Austria
© Wiener Zeitung

A „halálkamion“
Der „Todeswagen“
The „Death truck“
© dpa

In Parndorf (Pandrof – Pándorfalu) ereignete sich 2015 die größte Tragödie während der so genannten „Europäischen Flüchtlingskrise“ der Jahre 2015–2017. Am 27. August wurden in einem auf der Autobahn in der Nähe von Parndorf abgestellten Kühllaster die Leichen von 71 Personen entdeckt, die beim Versuch, im luftdicht abgeschlossenen Bereich des Lastwagens über die ungarisch-österreichische Grenze zu flüchten, erstickt waren. Unter den Opfern befanden sich 59 Männer, acht Frauen und vier Kinder. 25 Opfer kamen aus dem Irak, 21 aus Afghanistan, 15 aus Syrien und fünf aus dem Iran. Am 26. August 2015 wurden sie in der südungarischen Stadt Kecskemét von einer internationalen Schlep-

perbande in den Laderaum eines ehemaligen Kühllasters gesperrt. Die Erstickenen hatten verzweifelt versucht, sich durch Schreie und Klopfzeichen beim Chauffeur des Lasters bemerkbar zu machen. Als dieser seinen „Chef“ anrief, soll ihm dieser befohlen haben, weiterzufahren, um möglichst schnell nach Österreich zu kommen und die Flüchtlinge „verrecken zu lassen“! Ausgelöst wurde die Flucht unter anderem durch die katastrophalen Lebensbedingungen in den Flüchtlingslagern der Türkei, die durch die 5,5 Millionen Flüchtlinge aus den Kriegsgebieten in Syrien völlig überfüllt waren. Die neun Mitglieder der internationalen Schlepperbande wurden 2019 zu lebenslanger Haft verurteilt.

The church of St. Imre in Rönök (Radling) was a popular place of pilgrimage for Croatian, Slovenian and Austrian believers from the surrounding communities. With the establishment of the border zone, it fell directly into the prohibited area, to which not only the faithful but even priests had no access. Even in this hopeless situation, the Austrian believers did not simply want to give up their favorite place of pilgrimage. In 1980 they erected the so-called “Customs Guards’ Cross” on the Austrian side directly next to the border, to which twice a year they organised pilgrimages with the support and personal participation of Dr. Stephan László, the Bishop of Eisenstadt. Next to the barbed wire, under the watchful eyes of the Hungar-

ian border guards, they prayed that this fence, which was separating the people, would collapse as soon as possible. In 1989, for the first time, hundreds of Hungarian believers were able to take part in the traditional pilgrimage to the „Customs Cross“. In March 1990 the governments of the two countries concluded an agreement according to which Austrians were allowed to cross the existing border without special permits and to bring duty-free building materials for the renovation of the church. The renovation took three years. The cross on the tower of the church was blessed by Pope John Paul II during his visit to Szombathely in August 1991. In September 1992 the renovated church was again ready to be consecrated.

Saeed Othman Mohammed elhagyta Irakot, hogy egyetlen működő veséjét Németországban kezeljék
Saeed Othman Mohammed verließ den Irak, um in Deutschland seine einzige noch funktionierende Niere behandeln zu lassen
Saeed Othman Mohammed, who left Iraq for Europe seeking treatment for his remaining kidney
© The Guardian

A két szíriai kurd, Jihad H. és Massoud Y. bécsi rokonaihoz akart menekülni
Die beiden syrischen Kurden, Jihad H. und Massoud Y. wollten zu ihren Verwandten nach Wien
The two Syrian Kurds, Jihad H. and Massoud Y., wanted to join their relatives in Vienna
© Profil Ges.m.b.H

IMPRESSZUM:

Kiadja:
Vas Megyei Önkormányzati Hivatal
9700 Szombathely, Berzsényi D. tér 1.
info@vasmegye.hu

Felelős kiadó:
dr. Balázs Péter megyei jegyző

Felelős szerkesztő:
Rímányi Krisztina

Szerzők:
Ács Zoltán
Gerhard Baumgartner

Nyomdai előkészítés és kivitelezés:
Zotu Reform Marketing Kft.

ISBN: 978-963-7183-25-6

100 éves határ

Történetek és történelem
az osztrák-magyar határ térségében

Egységben az erő
Áthidalni, ami elválaszt

 Interreg
Austria-Hungary
European Union – European Regional Development Fund
border(hi)stories

 **Vielfalt
Dialog
Bildung**

DOW
Dokumentationsarchiv
des österreichischen
Widerstandes

 **Land
Burgenland**

 westpannon
team

A border(hi)stories projekt az INTERREG V-A Ausztria–Magyarország Együttműködési Program keretében, az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Das Projekt border(hi)stories wird im Rahmen des INTERREG V-A Kooperationsprogramms Österreich–Ungarn, mit Unterstützung der Europäischen Union, kofinanziert durch den Europäischen Fonds für regionale Entwicklung, durchgeführt.